

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

KECSKÉS PÁL

ÖLBÉY IRÉN

SOLYMOS IDA

PFEIFER JÁNOS

ÁGOSTON IMRE

KÉZAI BÉLA

RÓNAY GYÖRGY

CSANÁD BÉLA

MIHELICS VID

írássai

1961 JANUÁR

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
Kecskés Pál: Kereszténység és humanizmus	1
Ölbey Irén: Virrasztók (Vers)	10
Solymos Ida: Elhívna majd (Vers)	10
Pfeifer János: A teológia hivatása és feladatai	11
Agoston Imre: Esti tájkép (Vers)	20
Kézai Béla: Káin és Ábel (Elbeszélés)	21
Rónay György: Két tehenét (Vers)	26
Csanád Béla: A „misztikus szerelem” ciklusból (Versek)	27
Mihelics Vid: Eszmék és tények	29
A kis út	33

N A P L Ó

A csoda mibennünk van (35); Virrad a fekete kontinensen (37); Az oltáriszentség őrzése a pravoszláv egyházban (39); Az olvasó naplója (41); Színházi örjárat (45); Képzőművészet (48); Zenei jegyzetek (50); Múzeum nyílik az esztergomi Babits-házban (52); Vietnam népköltészete, a ca-daók (54); Hárman Párizsban (57); „Ó december tizenket-tő!” (59); Sylvester János új testamentuma (60); Emlékezés Juhász Gyula egyik költeményére (62); A politechnikai oktatás múltjából (63); Jegyzetlapok (64)	35
--	----

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Mihelics Vid*

Főmunkatársak: *Doromby Károly, Pfeifer János, Possonyi László, Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5,— forint.

KERESZTÉNYSÉG ÉS HUMANIZMUS

Korfordulón sürgetőbbé válik, mint egyébként, az ember önmaga felé fordulása, helyzetének, lehetőségeinek, rendeltetésének tudatosítása. Bizonyára ennek tulajdonítható, ha a mai világnézeti irodalom gyakran visszatérő témája a humanizmus eszméje. A világháborúk szörnyű megpróbáltatásai után s korábban nem sejtett, óriási lehetőségek láttán nagy erővel serken fel az emberben az élet vágya, de egyszersmind aggodalmak is környékezik a létét, boldogulását fenyegető veszedelmek tudatában. Ellentétek közt feszülő élményei kiegyenlítő feloldódását így attól az eszménytől reméli, amely a veszedelmek elhárításával, legjobb képességeinek harmonikus kibontakozásával, emberségének teljességre jutását igéri.

Elégé elterjedt nézet, hogy a humanizmus a kereszténységgel ellentétben álló szellemi irányzat. Pedig, hogy ez ilyen általánosító formában nem tartható, arról a művelődéstörténet elfogulatlan tanulmányozása győz meg. Mind a történeti fejlődés során, mind az eszmetartalom elemzésénél könnyen felismerhető az a szellemi előkészítés és indító hatás, amelyet a későbbi humanista mozgalom éppen a keresztény szellemiségtől kapott. Utóbbi viszont képesnek mutatkozott az ember teljesebb megismerésére vonatkozó eredményeket leszűrni s a maga emberképébe beilleszteni.

A történeti fejlődés

Köztudomású, hogy a humanizmus szellemi gyökerei visszanyúlnak az antik gondolkodás talajába. Az ösztönein uralkodni képes, a dolgok rendjét felismerő és elismerő, józan belátással cselekvő, öntudatos ember az egyébként eltérő görög filozófiai iskolák és irányok egymással megegyező ember-eszméje, amit a művészet az emberi test arányainak harmóniájával igyekezett kifejezésre juttatni. Ez az eszme hódít a művelt körökben Nagy Sándor, majd a rómaiak világbirodalmi keretek közt mozgó civilizációs működése során. Cicero jelöli először a „humanitas” névvel azt az értékeszmét, amely a természetes adottságok emberhez méltó, öntudatos kibontakoztatásának kulturális-etikai célkitűzését foglalja magában.

Nem hatott idegenszerűen ez az eszme a világba lépő kereszténységre, sőt az hivatásának tekintette, hogy az eszmét továbbfejlessze s annak eredetileg a szabad, előkelő emberre szabott mértékét minden emberarcot viselő lényre kiterjessze. Az antik szellemi hagyaték fenntartását és továbbfejlesztését mozdította elő a keresztény ókor vezető szellemeinek, az egyházatyáknak és egyházi íróknak klasszikus szellemű iskolázottsága is. Ilyent árul el már Szent Pál apostol, vagy a II. században működő Szent Jusztin, ki a különböző görög filozófiai iskolák hagyományát hozta magával. Az alexandriai katechéta iskolában tanító Titus Flavius Clemens írásainak észrevehető célzata a nagy görög gondolkodók és írók eszméinek a Szentírás tanaival való összehangolása. Szent Vazul, Nazianzi Szent Gergely Athénban tanulnak „mindennemű tudományt”, Szent Vazul egyik homíliájában kifejti, milyen szellemi haszonnal meríthet az ifjúság a pogány írók műveiből. Szent Ágoston kora filozófiai irányainál tett eredménytelen kísérlete után a krisztusi tanításban találja meg a lelkében

sővárgott emberi nagyságeszmény teljesülését; erre irányuló törekvésének klasszikus lelki rajza lett Vallomásainak könyve.

Megmaradt a népvándorlás viharain keresztül is a keresztény lelki-ségnek az antik világgal létrejött szellemi kapcsolata. Elősegítette azt Nagy Károly uralkodói eszméje, aki magát a római birodalom örökösének tekintve, a klasszikus műveltség ápolását udvari papjaitól megkívánta. A művelődés fejlesztését szolgáló középkori kompendiumok előtt a humanizmus klasszikus eszménye, az emberi képességek összhangzatos művelése lebegett. Midőn Abaelard, a XII. század híres dialektikusa, némely tételével ütközésbe került az egyházi tanrendszerrel, Szent Bernát védelmezte vele szemben az Istennel való egyesülésre hivatott ember méltóságát. A természet rendje és a természetfeletti világ nagyvonalú egybehangolásával igyekezett Aquinói Szent Tamás elősegíteni az emberi lét alaptörvényének látott emberi létteljesség kibontakozását. S a középkori keresztény világképet költőileg megörökítő Dante művének tárgya — képletes jelentése szerint, saját értelmezésében — az ember legmélyebb vágyának, az egyre többre és jobbra törekvő szeretetnek megváltói megvalósulása. Ugyanő politikai írásaiban az „universitas humana” hirdetésével is bizonyoságot tesz humanista beállítottságáról.

K. Burdach történelmi kutatása során rámutatott arra, hogy a középkori skolasztika kollektív-univerzális szellemével szemben a személyiség igényeit kifejező reneszánszkorabeli humanizmus első képviselőinek vallási téren nyilvánuló kritikája a vallás belső lényegével összeegyeztethetetlennek látott külsőségeket, visszaéléseket, elvilágiasodást korholja, éppen a kereszténység lényegének tekintett belső értékek felszabadításának szándékával. Burdach szerint a szellemi-erkölcsi megújódás igényét hordozó kifejezéseik (*reflorentia*, *renescentia*, *reformatio*) értelme lényegében azonos az evangélium és a Szent Pál által hirdetett lelki ujjászületés eszméjével: a teremtő és megszentelő Isten szándéka szerinti létformához való visszatérés követelményével (*Reformation, Renaissance, Humanismus*, 1926). Erasmus a maga humanista eszményét „Krisztus bölcsessége” néven emlegette, kortársai „sapiens et eloquens pietas” címmel jellemzik ugyanezt az eszményt. A keresztény eszmékhez hűséggel vágyakozott Morus Szent Tamás egy emberségesebb társadalmi élet után, s a kereszténység egyetemes szellemére hivatkozva száll síkra a gyarmatosító erőszak-politikával szembe a nagy spanyol skolasztikus, Francisco de Vitoria, az új világrészen talált bennszülöttek természetadta emberi jogaiért. A barokk-kor vonzó szentjének, Szalézi Szent Ferencnek, aki saját bevallása szerint „ember akart lenni, semmi több”, *Brémond* abbé állított méltó emléket az újkor keresztény humanistáinak sorában; Newmanig követett főbb képviselőiknek működését pedig Fr. *Hermans* dolgozta fel több kötetes munkájában (*Histoire doctrinale de l'humanisme chrétien*, 1948). H. W. *Rüssel* magyarul is olvasható történetfilozófiai fejtegetése mellett, J. *Maritain* a modern élet problémáival állítja vonatkozásba a keresztény humanizmus eszmévilágát (*Humanisme intégral*, 1936).

A középkori szellemi-kulturális egység felbomlása, a tekintélyi függőségtől való felszabadulás igényétől hajtott szabadságvágy, az emberi létnek a természettudományi megismerés szempontjai alapján való értékelése, az embernek a technika fejlődésével fokozódó hatalmi tudata, a gazdasági és technikai fejlődéssel mélyülő szociális problémák megoldást sürgető ereje hatottak közre az újkori humanizmus olyan alakulásában, hogy a „humanum” a „divinum” ellentétének, sőt tagadásának a formájában jelentkezik. Ennek a modern humanizmusnak jellegzetes alapvonása lett az *antropocentrizmus*: középpontnak az embert tekinti, aki önma-

gában hordozza létének értelmét és értékét. Az ember életének célja ezzel kizárólag az evilági értékbe helyeződik: testi erejének, szellemi képességeinek kifejlesztésében, anyagi jólétbe, a társadalmi ellentétek megszüntetésébe, a politikai szabadságba, a világ békéjének biztosításába.

Magától értetődik, hogy a kereszténységnek, amely az istenhit és a kinyilatkoztatás alapján áll, meg kell látnia ebben a humanizmusban a maga világnézetével ellentétes negatívumot, de nem kétséges, hogy olyan tartalmat is talál benne, amelyet maga is pozitívként értékel. Teszi pedig ezt annál is inkább, mert igen lényeges pontokban a saját értéktárából való eredetre ismer.

Személyiségi és közösségi tudat

Könnyű igazolnunk, hogy a kereszténység emberesheménységét mindenkor az emberi lét teljességre rendeltetésének tudata határozta meg. A kereszténység ellenállt annak a vallásos világnézetet könnyen megkönyékező kísértésnek, amely az emberben csak a szellemi lelket akarja látni, a testet pedig tehernek, vagy éppen szegénynek érzi. Az egyház az ókortól kezdve elítélte a spiritualizmus egyoldalú túlzásait. A testet az autentikus keresztény tanítás éppúgy az ember lényéhez tartozónak tekinti, mint a lelket, amely a testtel létegyeséget képez. Szerinte a lélek a test fejlődésével együtt fejlődik, működése feltételezi a testi szerveket s a léleknek még szellemi tevékenységeit is befolyásolja a test állapota. Bízást állíthatjuk, hogy a radikális és fanatikus test-ellenesség nem keresztény eredetű, hanem keleti vallásos mítoszok szülötte és beszivárgása, melyek az anyagot, a testet a „Rossz” televényének tartották s ellentétbe állították a „Jó” isteni elvével. Ezzel szemben a keresztény tanítás úgy szól, hogy az anyag is Isten teremtménye; Krisztus megtestesülése által az emberi test is magasabb méltóságot kapott, s az ember végső állapota a test feltámadásával teljesebbé válik. A test jelentőségének tudatában a keresztény emberszemlélet készséggel elfogadja a modern biológiai, ösztön-, örökléstan igazolt megállapításait.

Ugyanakkor azonban változatlanul valljuk, hogy az ember élete nem magyarázható meg tisztán biológiai alapon. Szerintünk ma is megállnak Szent Ágoston és a többi nagy keresztény gondolkodó megállapításai az emberi lélek szellemi gazdagságáról, merően a biológiai adottságokból le nem vezethető sajátos, eredeti világáról. Azt tartjuk, hogy az értelem, az akarat, a felsőbbrendű érzelmek megnyilvánulásaiban, az öntudat, az önmagabírási, az öntevékenység, az alkotás, az önmagáért való felelősség aktusaiban és átérésében egyre közvetlenebbül és bensőségebben tudatosul az ember „én”-je, az a szellemi létközpont, amely egyesíti összes élményeit, amellyel megkülönbözteti magát a természettől és másoktól, amellyel „személy”-váltást felfogja.

A keresztény felfogás az emberi lét értékrangját következetesen a személyiség méltóságában látta. Érvényesítését és megőrzését kötelezőnek tartotta minden emberre s tiszteletbentartását mindenkire. Az emberi személyiségnek ez az erőteljes kiemelése, a perszonalizmusnak ez a keresztény formája azonban nem azonosítható a burzsoáz individualizmussal, még akkor sem, ha ez az individualizmus a keresztény eszmeforrásból is próbált érveket meríteni önmagának igazolására, vagy ha némi hatása tudtukon kívül is megtalálható egyes, magukat hithű keresztényeknek tartó emberekben. A hiteles keresztény gondolkodás ugyanis az embert nem magába zárt egyednek, hanem embertársaihoz és Istenhez rendelt lénynek tekinti, aki éppen önmagán túlmenő kapcsolatainak vállalásával

és mélyítésével alakítja ki saját személyiségét is. Az üdvtörténet alapvető tényei: a teremtés, a bűnbeesés, a megváltás, az egyház léte az egyéni embersorsot elválaszthatatlan összefüggésben tünteti elő a közösség sorával, s a háromszemélyű Isten élete a közösségi élet örök példája.

A keresztény szemlélet nehézség nélkül magáévá tudja tenni a modern szociológiának az ember társas természetére vonatkozó megállapításait. Az ember alapvető társas ösztöneire, hajlamaira már a középkori keresztény gondolkodók, elsősorban Szent Tamás, rámutattak. Az eredetileg társadalmon kívül élő ember fikciója s társadalomnak, államnak valami szerződésből való származtatása nem a keresztény gondolkodók elméjében született meg, hanem az újkorban egyre erősebbé vált individualisztikus gondolkodás találmánya. A klasszikus keresztény felfogás, amint azt legpontosabban Szent Tamás fejtette ki, a társadalmat a részek szerves összetartozását mutató természeti organizmus hasonlóságára értelmezi s a döntő szerepet a társadalom életében a közjóért együttműködő erkölcsi szolidaritásnak tulajdonítja.

Ember és Isten

Azon fölül azonban, hogy társadalmi lény, az embert a keresztény szemlélet Istennel is viszonyban álló lénynek tekinti. Igazoltnak veszi Szent Ágoston megállapítását a nyughatatlanul kereső emberi szívnek Istenben való megnyugvásáról, Isten ismeretének és szeretetének az ember önismeretét és önmagabírást tökéletesítő hatásáról. A keresztény gondolkodók meg vannak győződve arról, hogy a legmélyebb megilletődést kiváltó s a legteljesebb önátadást kívánó emberi magatartások, aminő a felelősségtudat, a hit, a bizalom, a remény, a szeretet, a tisztelet, a kegyelet, az áldozatvállalás, végső fokon Isten szentségében, jóságában, igazságosságában kapják a leghatásosabb ösztönzést, ezzel együtt teljes igazolást és biztosítékot.

A folyvást jobbra, tökéletesebbre serkentő értéktudat indításán túl mi az ember Istenhez való viszonyára felsőbb világosságot a kinyilatkoztatásból merítünk. A Teremtés Könyvében olvassuk: „Mondá Isten: Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra, s uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön, meg minden csúszó-mászón, mely mozog a földön. Meg is teremté Isten az embert: a maga képére, az Isten képére teremtette, férfiúnak és asszonnak teremtette” (1, 26—27). Az Írásnak ezeket a szavait méltán tekinthetjük a humanizmus ősmánójának is. Eszerint az ember lelkében, annak szellemi képességeiben Isten képmását hordozza. Ünnepeles kinyilvánítást kap az isten hasonlóság egyenlősége alapján férfi és nő Istentől szándékolttá egyenlősége, azonos értékű ember volta. S ugyanakkor szentesítést nyer az ember ama rendeltetése, hogy uralmat gyakoroljon az anyagvilág felett, bizonyosságot tegyen a szellem felsőbbrendűségéről.

Krisztusnak, a Istenembernek személyéből azután az emberi élet értelmére és értékére új világosság árad. Nemcsak egy elképzelhető eszmény, hanem az embereszmény teljes valóságában jelenik meg benne az ember előtt. Istenségével egyesült emberi természete alapján ő az „elsőszülött a sok testvér között” (Róm. 8, 29), az Isten eredeti teremttől elgondolása szerinti ember, aki embertársait megváltja az emberségüket megrontó és megáldozó bűntől, s az isteni élet részeseivé teszi őket. Benne és általa teljesül Isten szándéka, hogy „meghozva az idők teljességét, helyreállítson Krisztusban mindent, ami az égben és a földön van” (Efesz. 1, 10). Megváltó halála új élet fakadása, tanítása a mi szemünkben az em-

berhez méltó élet legmagasabb iskolája. Krisztus azt hirdeti, hogy az ember lelkében hordozza nemcsak örök üdvössége, de földi boldogulása feltételeit is: a lelkeletből, mint belső erőforrásból kell áradnia a szellemnek az ember műveire, alkotásaira; bensőség, erkölcsi tartalom nélkül alkotásai sem szolgálhatják erkölcsi-szellemi emelkedését, embersége tökéletesülését. Nagy fejlődést tehet az emberi kultúra, de mi minden szakaszára érvényesnek tartjuk a Hegyi Beszédet, amelynek értelmében azok a valóban boldogok, azok a valóban gazdag emberek, akik a lelki értékek becsülésével mértékletesek anyagi igényeikben; igazán, bensőleg boldogok, akik szelidséggel fékezik meg erőszakos, önző hajlamaikat; akiknek finom a lelkiismeretük, érzékeny a bűntudatuk, akik a tökéletesség vágyától hajtva éheznek és szomjúhozzák az örök törvényt kifejező és üdvözítő igazságot, akik irtalmas és könyörületes lelkűek, tisztaszívűek és békeszágyszerűek. Mindenkor készen kell lennie az embernek az önmegtagadásra és áldozatvállalásra, ha valóban nagyot, erkölcsi érdemben örök-értékűt akar alkotni, s minden időre érvényes az Isten és a felebarát szeretetének egymástól elválaszthatatlan parancsa.

A természet és a természetfeletti rend

Krisztusról mi valljuk, hogy nem a történeti múlté, hanem élő Isten, aki legbensőségesebben és legmélyebbre hatóan kegyelmével, amely az Istennel való egyesülés természetfeletti világába emel, alakítja az emberi lelket. S ennek a természetfeletti erőnek, a kegyelemnek kérdése állítja élesen szembe a keresztény humanizmust az autonóm-antropocentrikus humanizmussal. Az utóbbi, mégha Isten létezését el is ismeri, a humanizmus lényegét és értékét az ember maga erejére támaszkodó önállóságában, önmagának és a világnak a saját képességeiből történő alakításában látja. Értelmezésében a kegyelem megfojtaná az ember szabadságát s megfosztaná a valóban emberi képességeinek érvényre juttatásától.

A kereszténység képviselői a maguk álláspontjának védelmében a ki nyilatkoztatás mellett hivatkoznak a mindennapi tapasztalatra is, mely bizonyítja az ember gyöngeségét, tökéletlenségét, következtetlenségeit, lelke ellentétes erőinek küzdelmét. A felvilágosodás oly tekintélyes alakja is, mint Kant, megdöbben az emberi természet megrögzöttségén, rosszhoz tapadásán. Rousseau is bizalmatlan volt a csupán az ész erejére támaszkodó kultúra embernemesítő ereje iránt, pedig még át sem élte a két világháborút. A rossz tragikum a irodalom állandó témája. S a karakterológia még nagy egyéniségek jellemében is fogyatékoságot, ellenmondást, egyoldalúságot fedez fel. A szkepticizmus és a pesszimizmus, az emberben való kételkedés és lemondás aligha juthatna szóhoz, ha meg gondolásra készítő tapasztalatok nem nyujtanának rá alapot.

Vannak persze, akik az isteni kegyelemtől az ember alapvető erkölcsi képességét, az akarat szabadságát féltik. Mi ezt a félelmet tévedésnek tartjuk. A kegyelem ugyanis — miként a keresztény tanítás szól — feltételezi az Istentől teremtett természet rendjét, azon épít tovább: az ember természetes képességeit emeli magasabbra, segíti természetfeletti értékű cselekedetre és állapotra. Ezért értékeli és kívánják meg a keresztény humanizmus mesterei a természetes emberi erényeket is, kivált a természetes emberi jószágot, mint a kegyelemben magát közlő isteni jószág befogadásának és kifejlesztésének előfeltételét. Szalézi Szent Ferenc írásában (legismertebb a „Filotea”) sürgeti a természetes, „kisebb” erényeket, a türelmet, a szívélyességet, az egyszerűséget, a tisztaságot, az alázatosságot, a nagylelkűséget, az állhatatosságot. Szereti hangoztatni, az

embernek nincs mindig alkalmja nagy tettekre; de a kisebb erényekre mindig szüksége van. Fontosabbnak itéli a test sanyargatásánál a belső önmegtagadást, a lélek fogékonnyá tételét a kegyelmi hatásokra, az akaratnak az isteni akarathoz való készséges hozzáidomulását. S az emberi természet tisztelőben tartását tanúsítja akkor is, amikor a szórakozást, a tisztességes erkölctől megszabott keretekben, nemcsak megengedettnek, de szükségesnek is mondja.

A természet és a természetfeletti rend viszonyára vonatkozólag a katolikus álláspontot élesen megvilágította XII. Pius pápa a humanista tanulmányok nemzetközi kongresszusának nála tisztelő tagjaihoz intézett beszédében (1949. szeptember 25-én). Ebben kijelentette, hogy „az idők során: az egyház mindig értékelte azt, ami emberi és a természetnek megfelelő, vonakodás nélkül igyekezett azt kifejlődéshez segíteni, világosságra hozni; nem fogadja el azt a nézetet, mintha az ember Isten előtt semmi egyéb nem volna, mint romlottság és bűn; ellenkezőleg az egyház szemléletében az eredeti bűn nem tette tönkre bensőleg az ember hajlamait és erőit, sőt lényegében érintetlenül hagyta értelmének természetes világosságát és szabadságát. A meglevő természetet birtokló ember a bukott s a természetfeletti és természetenkívüli ajándékaitól megfosztott természet nyomasztó öröksége által kétségtelenül megsérült és meggyengült; nagy erőfeszítésre van szüksége, hogy a természeti törvényt megtartsa, Krisztus mindenható kegyelme azonban segítséget ad ahhoz az élethez, amelyet Isten dicsősége s az ember tulajdon méltósága megkíván.”

Isten kegyelmi érintését a szél fuvallatához hasonlítja az Üdvözítő, melyről nem tudja az ember „honnét jön vagy hová megyen” (Jn. 3, 8); többnyire észrevétlen az isteni hatás a lélekre s az ember azzal való közreműködése is. A kegyelemmel élő emberben azt, amit kegyelmi hatásra tesz, nem lehet szétválasztani természetes tevékenységtől; kegyelem és természet áthatja egymást, egymásba vág. A kegyelem oly közvetlenül és bensőségesen egyesül az ember természetes képességeivel, hogy azokon keresztül mutatkozik meg hatása is, amint az mélységes kegyelmi életet élő embereknek, legfeltűnőbbben a szenteknek egyéni jellemkülönbségeiben megnyilvánul.

A humanista gondolkodás mindig középponti értéknek tartotta az emberi méltóság tudatát és megőrzését. Nézetünk szerint mi sem mélyítheti el azt jobban, mint Szent Pál figyelmeztetése: „Nem tudjátok-e, hogy Isten temploma vagytok és Isten Lelke lakik bennetek?” (I. Kor. 3, 16). A vallásos ember Isten jelenlétét éli át lelkében. Ez a jelenlét és az általa ébrentartott hivatás- és felelősségtudat hatásos ösztönzője az önmegbecsülésnek, a minden tevékenységével Isten dicsőségét szolgáló életnek. Minden emberi lélek Istenhez való viszonyának tudata egyszersmind erőteljes indítékot szolgáltat minden ember személyének és emberi jogainak tisztelőben tartásához.

Amikor tehát egyházunk Krisztus tanítását hirdeti, az ember személyét legmélyebb lényegében ragadja meg, bensőségre, önismeretre, önmagával törődésre, lelki tökéletesedésre irányítva figyelmét; ébren tartja az emberben a felelősségtudatot, a lelkiismeret szavát, lehajol a bűnös emberhez s őszinte bűnbánatra indítva élete megjavításához, lelki megújodáshoz segíti; a természetfeletti hit és a kegyelem közvetítésével fenntartja az ember bizalmát a jóban, segíti az élet küzdelmeiben. Ugyanakkor egymáshoz is közelebb hozza az embereket, egymás tisztelőtére, szeretetére, egymásért és az emberi közösségért felelősségre, áldozatkészségre neveli őket.

Haladóképes humanizmus

Nem szűnhetünk meg hangoztatni: ha a keresztény eszmevilág nem hozta meg mindig az értékéhez méltó eredményt, sőt a tényleges élet fájdalmas és szégyenletes ellenmondásaira mutathat rá a történelem, ami sötét árnyék, nem az evangéliumi tanítás vetülete, hanem az attól való elhajlás, vagy az azzal való bűnös visszaélés következménye. Isten kegyelme ugyanis nem kényszer módján hat, hanem megkívánja az ember közreműködését. A kegyelem követése vagy a vele szembehelyezkedő ellenállás az ember nagy felelőssége, mely nemcsak a saját személyét érinti, hanem környezetére és korára is hat. Hogy azonban az emberséges élet krisztusi meghirdetése képes volt fejlesztőleg hatni, azt az európai történelem ismerete s más világrészek művelődésének tekintetbevétele nyomán aligha vonhatná bárki is kétségbe. Legyen elég csupán egy-két olyan tényre utalnunk, amelyek vitathatatlanul előtárják a keresztény lelki-ség történelmi szerepét korunk demokratikus szellemű humanizmusának kialakulásában.

Ennek a mai humanizmusnak egyik legfőbb tétele, hogy minden embernek egyenlőképpen joga van a művelődéshez és boldoguláshoz. A humanista eszme ilyirányú fejlődését vezette be az emberi lélek minden egyéb vonatkozást megelőző és felülmúló érték-voltának Krisztus részéről történő határozott és erőteljes kiemelése s a nemzetek apostolának, Szent Pálnak faji és társadalmi különbségeket feloldó igehirdetése: „Mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban” (Gal. 3, 27). E tanítás nyomán, a rabszolgák felszabadítására adott ösztönzés mellett, minden társadalmi réteg számára az egyházi rendbe való belépés lehetősége nyílt meg elsőnek. A szabad ember részéről korábban mélyen megvetett testi munka tisztességét hirdeti Szent Ágoston s vállalását megkívánja a szerzetesektől is. A mindennapi kézimunkát Szent Benedek is belefoglalja regulájába, Szent Tamás a munkában az örökké tevékeny Istenhez való hasonlatosság kifejezését, az Istennel való együttműködést látja. Szellemi téren a humanisztikus eszme fenntartását szolgálja az egyházi iskolák állandó fejlődése, különösen a XIII. században létrejött egyetemek, melyeken a teológia mellett kezdettől helyet kaptak a világi tudományok is. Eredetileg a valláserkölcsi élet reformjára irányuló mozgalmak a társadalmi életre is hatnak. Assisi Szent Ferenc korának elpuhultságával az evangéliumi egyszerűséget állítja szembe, mozgalma szeretetművek létesítésén túl az uzsora letörésére néptakarékokat is létesít s az egyszerű emberek, a „minores” tiszteletének és felemelésének szolgálásával, különösen Itáliában és Angliában, jelentős egyengetője lett a demokratikus szabadságeszméknek. Az általában utópistának tartott Morus Tamás reformjavaslatai közt szerepel a nők egyenjogúsítása a férfiakkal, a betegek állami gondozása, a munka és termékelosztás társadalmi megszervezése. Az eszmei elgondoláson túlmenően, De Paul Szent Vince nemes emberszeretete és ritka szervezőereje a szegény- és beteggondozás maradó intézményeit hozta létre. Bosco Szent János az elhagyatott ifjúság megmentésére létesített intézeteiben már a múlt században bevezeti az ipari oktatást. Ismeretese a legújabb idők pápáinak a szociális igazságosság követelményét hirdető megnyilatkozásai.

Politikai tekintetben, az emberi egyenlőség tudatának fejlesztése mellett, a demokrácia útját készítette elő a skolasztikában kialakult állam-eszme, mely a hatalmat a közjó szolgáló szervének tekintette. Ha ez az

elv a legtöbbször nem is érvényesült, sőt inkább az ellenkezője következett be, nem a kereszténység szelleme, hanem ellenkezően: a keresztény tanításhoz való hűtlenség magyarázza meg. Tény mindenestre, hogy nagy számban voltak keresztény gondolkodók, akik a népnek a hatalomban való részesedési jogát hangsúlyozták még a modern demokrácia harcosainak feltűnése előtt. Szent Tamás már a középkori monarchiák korában azt írta, hogy az államot alkotó nép a maga egészében a hatalom természetsszerű hordozója, azért a hatalom gyakorlásában a nép képviselőiténél is részt kell juttatni. Már a középkorban Lautenbachi Manegold, Salisbury János, Páduai Marsilius, majd később, a reneszánsz kori abszolútizmus korában, Cajetanus, Vitoria, Suarez azt tanították, hogy a hatalom eredetileg a népnél van, szerződésszerűen adja azt át gyakorlásra a fejedelmeknek.

A közös mennyei Atyához tartozásnak és a megváltás egyetemességének, az igazságosság és szeretet parancsának hirdetésével, a családi élet szilárdításával, a munkaszeretet és hivatástudat ébrentartásával a kereszténység mélyreható alakítója lett a közerkölcsiségnek s hozzájárult a népi összetartozás elmélyítéséhez is. A keresztény humanizmus nem meredett meg az ember lényének maradandó, „örökérvényű” vonásaihoz való ragaszkodásban. Volt és van érzéke, fogékonysága az ember időben bontakozó sorsa, fejlődése iránt is. A kinyilatkoztatás történeti tényei, a Megváltó eljövételére előkészítő ószövetség s a megváltódást történeti feladatként adó újszövetség ébrentartja és fejleszti az ember történelmi fejlődésének tudatát is. Nem véletlen, hogy a történetírás Szent Ágostonnal lép ki a krónikák száraz leírásának világából az emberi fejlődés perspektíváinak meglátására.

Az együttműködés kérdése

Kétségtelen, hogy az osztálykülönbségek és kizsákmányolás felszámolására törekvő korunkban az ember-volt tiszteletének megkövetelése egyike azoknak az eszméknek, amely hathatósan képes ösztönözni a nem azonos világnézetű embereket is az emberi lét védelme s az emberi boldogulás érdekében való együttműködésre. Ezzel kapcsolatban azonban nem árt tisztáznunk azokat a nehézségeket, amelyek az együttműködést illetően mind a szabadgondolkodók, mind a hívők részéről jelentkezhetnek.

Előbbiek az evangélium és némely egyházi író kijelentéseire hivatkozva, a kereszténységnek alapjában véve világmegvető magatartást tulajdonítanak, amely szerintük akadály a kulturális haladás őszinte munkálásának. Ez az ellenvetés azonban megdől, mihelyt valaki nem egyes mondásokat ragad ki az evangéliumból, hanem annak eszmemenetét összefüggő egészében vizsgálja. Akkor könnyen észreveheti, hogy Krisztus kétféle értelemben beszél a „világ”-ról. Elítélően szól a világról, amennyiben az elfordul Istentől és az ő Krisztusától s gátat vet a lélek üdvözülésének. De ugyanő mondja azt is, hogy: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen. Isten nem azért küldte Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem, hogy üdvözüljön általa a világ” (Jn. 3, 16—17). Tanítványainak feladatukká teszi, hogy a föld sója és a világ világossága, a megváltódás, a világ jobbátételének apostolai legyenek. Krisztus szavait magatartása igazolja. Földi életében nem élt Buddhához hasonló remete-életet, a puszta vonulás nála csak előkészületül szolgál a nyilvános működéshez, s annak során beilleszkedik a történetileg adott emberi élet kereteibe, természet- és emberszeretetről állandó bizonyosságot adva. A föld-

ről való távozása előtt tanítványait az egész világra szóló misszióra küldi. E megbízatás legbuzgóbb teljesítője, Szent Pál állandó tudatában van annak, hogy a világban élő embereknek hirdeti az evangéliumot, tudja, hogy a keresztény ember nem mehet ki a világból (I. Kor. 5, 10). A világból való menekülés helyett annak javítására buzdit: „Arra irányuljanak gondolataitok, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami ártatlan, ami kedves, ami dicsőretné méltó, ami erényes és magasztos” (Filip. 4, 8). „Ne győzzön rajtad a rossz, te győzd le jóval a rosszat” (Róm. 12, 21). Hasonlóképpen megkülönböztetetten értendők többnyire erkölcsi hanyatlásban élő korok egyházi íróinak a bűnre kísértő világi életre vonatkozó, óvatosságra intő mondásai is. Ha a kereszténység lényegéhez tartozna a radikális világmegvetés, nem hathatott volna állandóan a világ kulturális alakulására.

A hívő keresztény részéről viszont azt az aggodalmat hallani: hogyan működhetik közre a keresztény ember az idők során nagy mértékben kereszténytelenné vált világ építésében? Válaszunk erre, hogy a kérdés élességét maga az élet gyakorlata mérsékli és segíti feloldáshoz. Világnézeti ellentétek a lét végső kérdéseinek ellentétes értelmezéséből adódnak, ezek azonban nem zárják ki a gyakorlati élet terén az együttműködés lehetőségét. Ha a magát vallástalannak tartó ember a világot magábazárt, öncélú rendszernek tekinti, a keresztény ember pedig Isten teremtetésének vallja, utóbbi ez a meggyőződése csak fokozott felelősségtudatra kötelezi a világot, a természet alakításánál. A természet a keresztény teológia szerint, mint kifejtettük, a természetfeletti létnek is alapja, a keresztény hívő tehát a világban végzett munkájával az örökkévalóságra készül elő. Ha a vallástalan ember az anyagi jólétet tekinti az ember céljának, a vallásos ember ezt a jólétet maga is olyan feltételként értékeli, amely a szellemi-erkölcsi fejlődést és kibontakozást segíti elő. Ha a vallástalan ember a társadalmi érdeket teszi meg az emberi magatartás végső zsinórmértékének, a vallásos ember is megtalálja az isteni törvényekben azokat az előírásokat, amelyek a társadalmi köteleességeket igazolják. Erkölcsi téren alapvető kérdésekben lehetővé teszi a megegyezést a természetes erkölcsi törvény, melyet, miután az értelmes emberi természet követelménye, senkisé sem tagadhat meg. Ha a keresztény ember nem is láthatja teljesnek és kielégítőnek a természetes törvény általánosságban elismert elveit, azokat magára nézve is kötelezőknek tekinti, s ő is tiszteli embertársaiban a becsületességet, munkaszeretetet, őszinteséget, igazságosságot, hűséget, jóindulatot, mértékletességet, józanságot természetes erőit. Az erkölcsi élethez elengedhetetlen szabadság gyakorlása, valamint a sokrétű emberi lét nem erkölcsi jellegű tényezőinek érvényesülése mellett előállhatnak surlódások és ütközések. Adódhatik olyan eset, amikor az erkölcsen ama tételről kell alkalmaznunk, amely a kisebb rossz vállalását írja elő a nagyobb rossz elkerülése okából, természetesen amennyiben nem kell emiatt alapvető, lényeges hit- és erkölcsi elveket megtagadnunk.

Mi katolikusok, világnézetünkben folyóan is értékelni tartozunk minden, az élet jobbátételére irányuló igyekezetet és eredményt, s be is tudjuk azt illeszteni az értékek rendjének összefüggő egységébe. Örülünk annak, hogy a társadalmi fejlődés, a gépek használata, a munkamódszerek tökéletesítése sok testet-lelket lenyűgöző munkától szabadította meg az embert, óriási mértékben emelte a termelékenységet, nagy tömegek számára hozta meg az anyagi és szellemi emelkedés lehetőségét, nagy mértékben elősegítette a közellátást és közbiztonságot, jelentősen fejlesztette az emberi sorsközösség tudatát. Látunk persze bizonyos veszedelme-

ket is, amelyeknek leküzdése egyetemes feladat, következésképpen a mi feladatunk is. Ilyen veszedelem az is, hogy a technikától megkívánt hasznossági-racionalizáló magatartás egyoldalúságra hajlamosít s érzéketlenné tehet nagy és mély emberi értékek és érzések iránt. Megvan továbbá annak a lehetősége is, hogy a technika nyújtotta eszközöket erkölcsileg kétes, vagy bűnös célokra, nem az emberi élet jobbátételére, hanem inkább lealacsonyítására, sőt elpusztítására használják fel. Ám jórészt éppen ezeknek a veszedelmeknek a felismerése ösztönzi a napjainkban kibontakozó humanizmust abban a törekvésben, hogy az emberi szellem fölényét és az erkölcsi rend felsőbbbségét biztosítsa.

A humanista gondolkodást az optimizmus jellemzi. Ezt a magatartást mutatja napjaink keresztény humanizmusa is. Az emberiség kialakulóban levő új korszakában az örök lényeg megtartásával új vonások jelentkeznek a keresztény lelkiségen. Szabaddá válva korábbi idők társadalmi kötöttségétől, ami nem ritkán hátrányosan nehezedett rá, mind nagyobb fogékonysággal fordul az evangélium idők felett álló értékei felé, s amikor az evangéliumi tanítás elmélyítésére törekszik, ugyanakkor számol a történelmi haladás igényeivel is.

VIRRASZTÓK

*Virrasztanak a halott mellett,
beszélgetnek és énekelnek.
A lámpaláng kődösen leng szét.
Felvillan a lét és a nem-lét
kérdése, mint hal a habokban.
A szó oly meggondoltan csobban.
A lélek sejtelmeket ringat,
mert hisz mindenki mindent itt-hagy.
Ó milyen különös a lét itt.
S a szemekben tűnődés fénylik.
Körüljár a pálinkás butykos
s a vérben borzongó láz futkos.
Az előénekes most újra
kezdi, hogy eleitől fogva
az Űrben bizott csak az ember.
S a szoltár dübörögve zeng fel.
Kinn szél zümmög és dideregve
száll az űrben a halott lelke.*

Ölbey Irén

ELHÍVNAK MAJD

*Zászlóként meglobogtatott
haragod száll az évvel.
Auguroknak felróhatod,
ha jóslatuk nem ér el?*

*Szószeiken számonkérheted
kallódó merészséged?
Mint el nem küldött levelet —
várod, üzennek érted.*

*Elhívna majd, szobákba lépsz
és vendégelnek mézzel.
Mióta vársz már! Mennyi év*

*telt el hiába-léttel —
Hogy elfeledd szeme színét,
ahhoz félszáznyi év kell.*

Solymos Ida

A TEOLÓGIA HIVATÁSA ÉS FELADATAI

Szent hitünk határozottan és kifejezetten tanítja és tartja, hogy Istent, minden létnek és létezőnek létrehozó okát és végső célját, az emberi ész természetes világánál a teremtményekből is biztosan meg lehet ismernünk. „Hiszen ami benne láthatatlan: örök ereje és mivolta, a világ teremtése óta művei alapján értelemmel felismerhető” (Róm. 1, 20). Mégis úgy tetszett az Ő bölcsességének és jóságának, hogy bizonyos dolgokat, önmagát és szent akarátanak örök elhatározásait az emberiséggel természetfölötti módon közölje (Denzinger 1785). Azért mondja az apostol: „Többféleképpen és különböző módon szólt hajdan Isten a próféták útján az atyákhoz, e végső korszakban Fia által szólt hozzánk” (Zsid. 1, 1).

Isten beírta nevét a teremtményekbe. Nekünk azokból ki lehet és ki is kell olvasnunk. Isten megismerésének ez az útja a természetes kinyilatkoztatás. De vannak olyan hitigazságok is, melyeket saját szellemi képességeinkkel nem ismerhetünk fel, ezeket Isten az emberi értelmet meghaladó, természetfölötti módon bizonyos üdvösségtörténelmi korokban (*kairos*) közölte az emberiséggel. Gyökere visszanyúlik a bűnbeesett emberhez az ősevangéliumig, befejeződik és beteljesül a második Ádámban: Krisztusban. Kettős értelemben: a kinyilatkoztatás Krisztus mennybemenetelével lezárult, utána már csak magánkinyilatkoztatásról lehet beszélni. Krisztusban viszont a legtökéletesebb fokra jutott, Ő általa Isten már mindent közölt az emberiséggel, ami az örök üdvösség elnyeréséhez szükséges. Istent tehát kétféle módon ismerhetjük meg: teremtményeiből és a kinyilatkoztatásból.

A gondolkodó emberi elme állandóan, fáradhatatlanul keresi és kutatja a világmindenség létesítő okát. Tudományával mindent meghódít: behatol a makrokozmosz és mikrokozmosz világába. Mindenütt csodálatos rendet és törvényszerűséget talál. Fürkészi, hogy mindez honnan van és miért van? Nem elégzik meg vívmányaival, tovább kísérletezik, keres, kutat, tépelődik és mindaddig meg nem nyugszik (*Szent Ágoston*), míg el nem jut az abszolút lény fogalmához. Ez az abszolút lény a hívó ember szemléletében maga az Isten. Isten nemcsak egy logikai posztulátum, „ens logicum”; nem a filozófusok és földi emberek jóvoltából, kegyelméből Isten, hanem saját erejéből, végtelen és örök hatalmánál fogva. Ő „ens ontologicum”. Önmagától való lény, aki volt, aki van és aki lesz. Ezt legjobban a héber *Jahve* szó juttatja kifejezésre, valamint a görög *to On* és a latin *ens* szavak. Létét nem rajta kívül álló létesítőnek köszöni. Minden létnek és lénynak ő a létesítő oka (Jel. 1, 4). Eddig a bizonyos határig minden gondolkodó ember eljuthat, de a „honnan” kérdőjele előbb-utóbb minden ember előtt felmerül. Az már a hitnek és a kegyelemnek a dolga, hogy a logikai határmesgyén átlépünk, a transzcendens lépést megtegyük, hogy bátran a fizikai világ mögé nézzünk (metafizika) és azon túl meglássuk az Istent.

Az isteni Üdvözítő nem akarta az embert az istenkeresés útján magára hagyni, megalapította az egyházat, hogy az tévedhetetlenül vezessen bennünket Isten megismerésének útján. Megígérte azt is, hogy egyházát nem hagyja a maga sorsára, hanem vele lesz a világ végéig (Mt. 28, 20). De azt is hangsúlyozta, hogy az Ő országa nem erről a világról való (Jn. 18, 36). Az egyház isteni intézmény, a világon élő katolikus hívőknek a közössége és mint ilyen magánviseli az emberi vonásokat is. Valahányszor

ezek az emberi vonások láthatóbbak lettek az Egyház történetében, mindannyiszor vezekelnie kellett miatta (Edzard Schaper). Az egyház célja: hogy az emberek megismerjék, szeressék és szolgálják az Istent; hogy őket az örök üdvösségre vezesse, hogy az élet útján Isten kegyelmeivel erősítse a szentségek által. Végeredményben csak annyi köze van e világhoz, amennyiben nélküle nem tudja az örök boldogító utat mutatni (J. A. Möhler). Az egyház tehát nem impérium, hanem misztérium, nem földi, hanem lelki hatalom az üdvözítő eszközök birtokában (Leclercq, Congar, Rahner, Steinbüchel, Schmaus).

Az egyház tanításának a forrása a természetfölötti kinyilatkoztatás, amelyet a szentírás és szenthagyomány foglalnak magukban. A bennük levő örök és változhatatlan igazságokat Isten az üdvösségtörténelem különböző korszakaiban, amikor jönnek és szükségesnek látta, közölte az emberiséggel. Az egyház ezeknek Istentől rendelt őrzője és védelmezője, szent kötelessége azokat minden emberi tévedéstől mentesen megőrizni a világ végezetéig.

Amíg az egyház a hit fényénél és a kegyelem segítségével vezet bennünket, addig a teológia az emberi értelemhez szól, a tudás segítségével irányítja örök hazánk felé vezető utunkat. A teológia arra hivatott, hogy az Isten megismerésében, szeretetében és szolgálatában értelmi meggyőződést is nyújtson és könnyebbé tegye az üdvözülés útját. Maga a szó két görög szógyökből való: *Theos* és *logos* (Isten és tan). A „*logos Theou*” Isten szavát jelenti, de nem a „genitivus subjektivus” birtokviszony grammatikai értelmében, hanem a „genitivus objektivus” Istenre irányuló tárgyi vonatkozásában. A teológia nem kinyilatkoztatás, nem az Isten szavát jelenti, mert akkor Isten lenne a teológus, holott az ember a teológus (Steinbüchel). A teológia az ember szava az Istenről, emberi beszéd és írásmód, az embernek Istenre irányuló tudományát jelenti. Isten sokkal több, mint teológus: Isten a *revelátor*, a kinyilatkoztató, aki előttünk felismerhetetlen igazságokat is közöl az emberrel természetfölötti kinyilatkoztatásban (*apokalypsis, fainerosis*). A teológia az ember felelete hitben és tudásban az Isten atyai szavára.

A keresztény teológia a mi megfogalmazásunkban a Jézus Krisztusra, az Isten fiára alapozott, az ő személyéhez kötött és a tőle elválaszthatatlan hittel foglalkozó tudomány. Közlebbi célja Isten országának építése a lelkekben, de nem az impérium, hanem a misztérium értelmében, a lelkek üdvözítése szolgálatában. Már az Ószövetség teológiájában is találkozunk ezekkel a gondolatokkal a „*melek Jahve*” és a „*malekut Jahve*” kifejezésekben, melyek a Messiásra és annak országára irányulnak. Valójában az Ószövetség csak előkészítője volt az Újszövetségnek. Az Újszövetség az Isten országáról (*basileia*) és a lelkekben felépülő égi uralomról beszél (*basileia tou Theou, tón ouranón*). A Messiás országa a lelkekben van Isten kegyelmének az erejével (*charis, charisma, dikaiosyné*). Isten országa létet, életet, életerőt, igazságot jelent Krisztusban, az embert mozgató isteni erőt, amely nemcsak ad az embernek (Jn. 6, 44), hanem vonza is az embert (Jn. 6, 65). Ezekkel a gondolatokkal találkozunk már az evangéliumokban és Szent Pál leveleiben is (Eleos Lk. 1, 58; Gal. 6, 16; Wikenhauser, Baer). A keresztény ember megigazulása az isteni erőt osztogató lélek (*pneuma*) által történik. Isten az új lelkületet a keresztség szentségében adja: „Hiszen a lélek törvénye, melyet a Krisztus Jézusban való élet ad, fölszabadított téged a bűn és halál törvénye alól” (Róm. 8, 2). A keresztény teológiának a tartalma azonos a szentpáli *pneuma*-teológiával a megváltás egyetemességének értelmében: az Ádám

— Krisztus tipológiában. Ilyen vonatkozásban beszélünk a teológiában az isteni szeretetről is (*agapé-teológia*). Isten kiönti szeretetét irántunk, hogy mi azt elfogadjuk, viszonzozzuk és az embereknek továbbadjuk. Az „agapé” vertikális és horizontális irányú: Isten leereszkedik — az ember felemelkedik; az ember ez ítéletre mindenkor készen áll — de nem egyedül, hanem mint Isten országának a tagja, a „basileia” tevékeny építője és résztvevője. Ilyen az igazi teológus is. Legyen bár pap vagy világi ember, foglalkozzék bármilyen kérdéssel, kell, hogy élő és eleven tagja legyen az egyháznak.

Időszerűség és időbeliség

A teológiának nem könnyű a feladata: az önmagától létező, örök, végtelen, mindenható, megfoghatatlan és kimondhatatlan Istent kell megismertetnie, aki a kinyilatkoztatás ellenére is fátyol alatt marad a véges emberi elme előtt. Neki kell a hitigazságokat teljes összefüggésükben, a tudomány szemüvegén át vizsgálnia és azok ésszerűségét bebizonyítani. Világosan ki kell mutatnia, hogy a hit és a tudományos megismerések között nincsenek és nem is lehetnek ellentétek. Isten a hit világában nem kívánja tőlünk, hogy az értelemmel *ellentétben* álló dolgokat elhiggyük, legföljebb annyit, hogy az emberi értelmet *meghaladó* dolgokban higgyünk. A teológiának tárgya, tartalma maga az Isten (*obiectum formale*): a kinyilatkoztatás, Ábrahám, Izsák, Jákob és a hívő emberek Istene. Őt megismerni, szeretni, hozzá eljutni nemcsak lehetséges, hanem feltétlen szükséges is. A teológia a látható világot: a természetet, történelmet, tudományt, fejlődést, társadalmi átalakulásokat a hit szemüvegén keresztül vizsgálja, merthogy szerintünk mindezek Istentől vannak, s a testből és lélekből álló embert, annak lelkét és megelégsített testét is Istenhez, a végső célhoz viszik.

Isten megismerésére nem hajthatja az embert sem a tudásszomj, sem a kíváncsiság, hanem a hódolatteljes és mélységes tiszteletből fakadó, behatoló szándék az üdvösség tartalmába. Odaállok hitben Isten elé, hogy a tőle kapott kegyelem erejével, gyarló és véges emberi képességgemmel keressem őt, létemnek és üdvösségemnek forrását: „credo, ut intelligam”. Hiszek, hogy értsek! A hit megvilágítja értelmemet. A hit világánál keresem és kutatom Istent: „fides quaerens intellectum”. A hit is a megértésre törekszik.

A teológia egzisztenciális tudomány: Istenre, a létre, a valóságra és az igazságra irányul (*Kierkegaard*). Magát az embert, létét, eredetét és rendeltetését keresi. A teológiában Istenről és emberről, a teremtőről és értelmes teremtményéről: az emberről van szó. Arról, hogy mit tett Isten az emberért a kinyilatkoztatás történetében, üdvözítésünkért és megszentesítésünkért. De amikor hangsúlyozzuk, hogy a teológia egzisztenciális tudomány, nem szabad elfelejtenünk, hogy benne az ember beszél Istenről. Minden idők, korok, területek, népek, fajok, nyelvek és színek embere. És mint emberi megismerés időhöz, korhoz, emberekhez, kontinensekhez, népekhez is van kötve. Időszerű és időbeli tudomány (*zeitbedingt és zeitberufen*). A fejlődés minden korban más és más problémákat vet föl, amelyekre a teológiának feleletet kell adnia, amelyeket meg kell oldania. A hit az örök és változatlan igazságokat foglalja magában, amelyek idők fölött állnak. Ezek a konzervatív és autoritativ momentumok a teológiában.

Az *időszerű*: a teológiának történelmi korokban változó és mulandó jellegét fejezi ki. Az *időbeli*: a dinamikus, haladó, az élettel összhangban

vagy ellentétben álló fejlődési momentumot jelenti, az egyes koroknak, egyes korok emberének problémáira kielégítő választ adó eleven életet. A teológia az ember folyamatos fáradozása az emberfölötti és örök dolgok érdekében. Tehát történelmi korokhoz kötött, az emberi értelemnek elkötelezett és alávetett az idők sodrában. Persze csak bizonyos értelemben. A teológiának figyelemmel kell kísérnie minden emberi tudományt: filozófiát, természettudományokat, történelmet, a legújabb tudományos kutatásokat, vívmányokat, pszichológiát, szociológiát és minden mást a „*gratia supponit naturam*” elve alapján. A kegyelem az emberi természetre épít. Az ember is teremtmény, az Isten képmása és ami őt teremtményi mivoltánál fogva megilleti, az is tárgya a teológiának. A teológia tehát az embert teljes létezésében: az élet természetes síkján és kegyelmi életében is átöleli. A teológust a világi tudományok is főleg természetfölötti szempontból érdeklik, mert végeredményben minden tudományt az üdvösségtörténelem részének tekint.

Nem egyszer felvetették már a kérdést: nem fenyegeti-e veszély a hitet a teológusok részéről? Válaszunk erre, hogy a hitet veszély egyáltalán nem fenyegeti, ha a teológus az Egyház szellemében foglalkozik vizsgálódásainak tárgyával. Nyilvánvaló, hogy a teológusok között támadhatnak feszültségek és nézeteltérések egyes hittudományi kérdésekben. Erre már többször volt példa a történelemben. Az egyház azonban mindig ügyelt arra, hogy a kinyilatkoztatás értelmi elmélyítése megmaradjon a kinyilatkoztatás keretében és szellemében.

Másik kérdés: szüksége van-e az igazhitű keresztény embernek a teológiai ismeretekre? Itt az élet már igen sok paradoxont mutat. Tudós teológusok bizony sokszor megcségyenülhetnek a buzgó hívek előtt. A teológiának feltétele mindig a hit. Hit nélkül nincsen teológia, de teológia nélkül lehetséges a hit. Nem minden hívő ember teológus, de minden igaz teológus hívő. Az egyszerű hívő talán jobban ki van téve a kételyeknek és megmerevedésnek, mint a tudományosan felkészült teológus. Persze a teológus is tévutakra juthat, ha az örök forrástól és az egyháztól elszakad. A teológia azonban mindenképpen nagy szolgálatot tehet a hitnek. Az egyháznak szüksége van a teológiára, éppen a hit tudományos megalapozása, a hitigazságok tartalmi értékeinek kibányászása és feldolgozása, továbbá azok tudományos rendszerezése okából. A teológia már nagy hasznára volt az egyháznak és az egyes híveknek is, éppen a tévedések elhárítása és a hitigazságok megfogalmazása terén (*Schmaus*). A lelkipásztorkodás, igehirdetés és hitoktatás sem nélkülözheti a teológiai felkészültséget. Amellett a teológiai felfogások, véleménycserék és viták mindig újabb elmélyüléshez és megújodáshoz vezethetnek.

Sohasem szabad előítéletekből kiindulnunk. A hit elsősorban és utoljára is kegyelem (*charis*), Isten ingyen adott és ingyen kapott ajándéka. Legbensőbb kapocs Isten és ember között, de csak akkor lesz élet és valóság, ha az Isten iránt való szeretet fűti és irányítja (*fides caritate formata*). Élet az Istenből és Istennel, a hódolatnak és szeretetnek a megnyilvánulása, az (*Steinbüchel*). Együttműködés az Istentől kapott kegyelemmel (pneuma-teológia, *charis* és agapé-teológia, mint már említettük), de a felebarátunk felé irányuló szeretetben (*Stelzenberger*). Az ember akarata igennel felel az Isten szavára (Szent Ágoston). Szent Tamás szerint „*imperium voluntatis motae per gratiam*”, vagyis a kegyelem mozgatja az ember akaratát. A hit tehát igényt tart az egész emberre: értelem- és akaratvilágára, sőt magukra az érzékekre is, de hálára is kötelez minket, mert a hit a legfőbb jó számunkra.

Vizsgáljuk még a dogma kérdését a teológiában. Az egyház dogmái nem állnak ellentétben az emberi értelemmel, nem kívánnak tőlünk sem lehetetlenséget, sem értelmetlenséget. A dogma az egyház tanítói hivatalának formai döntése bizonyos hitigazságokat illetően. Feltétlen hitet kíván mindenkitől és mindenkit kivétel nélkül kötelez. Nem elmélet, hanem az üdvösség tartalmának a formulázása. Az egyház a hívő emberek látható és láthatatlan közössége, akik az Egyház hittudatában és hitközösségében élnek. Mindegyik részesedik a hit tartalmában, mélységében és magasztosságában. A dogma a kinyilatkoztatás és a hívő ember hitbeli meggyőződése, személyes hite között áll. Nem szubjektív és kollektív élmény, hanem a szavakba öntött, kinyilatkoztatott igazság. Több mint elmélet vagy tan: Istentől az emberrel saját üdvözítése céljából közölt misztérium. Tartalma nem új, gyökere a szentírásban és a szenthagyományban van, az egyház csak jónak és szükségesnek látta bizonyos korokban fogalmakba önteni azt. Mivel a dogma misztérium, tartalma az emberi értelem előtt titok marad egészen az üdvösség elnyeréséig.

De mire valók ezek az emberi megfogalmazások? Az egyház hitében rejlő misztériumokat akarják megvilágítani, megmagyarázni, kifejtetni, hogy azoknak tartalma annál inkább biztosítva és megőrizve legyen. Mivel az egyház a hívő emberek közössége, akik az istenkeresés útján tévedhetnek, ezért van szükség a dogmákra. A tévedések elhárítása érdekében szükség van ezeknek a hitigazságoknak időbeli és nyelvbeli formulázására. A dogmáknak defenzív jellegük van: elhárítani, ami nem igaz, magukba rejtteni, ami igaz. Védőbástyák, védekező falak a tévedések ellen. A teológia feladata itt abban áll, hogy szolgálatot tegyen egyháznak, híveknek és végül magának Istennek is.

Vigyázat! Nem a teológia és nem is a teológusok az egyház tanítóhivatala. Ők csak a tanítóhivatalt szolgálják a hitigazságok megőrzésében, megvilágításában, elmélyítésében és hirdetésében. A teológus ember, a teológia emberi tudomány, a tévedések veszélyének kitett emberi mű. Egyes teológusok tévedtek, tévedhetnek és tévedni is fognak, az egyház, sőt maga a benne működő isteni Lélek mégis szívesen veszi a teológusok szolgálatát. De nem a teológia és nem is a teológusok döntenek a hitigazságok fölött, hanem a tanítóhivatal. A dogma nem teológia. A keresztény ember nem a dogma szavaiban hisz, hanem a szavakba foglalt misztériumokban.

Együttthaladás a korrallal

A teológusok tudatában vannak emberi és történelmi elégtelenségüknek, de mégis bíznak abban, törekszenek arra, hogy szolgálatot tegyenek Istennek, Krisztus egyházának, amely Isten titkait őrzi és természetesen az összes híveknek. A teológia egyben tisztelettel adózik az Isten lelkeből fakadó emberi értelemnek, mely hívén az örök igazságokat kutatja. De nemcsak kutatja, hanem azokat hirdeti, tanítja, terjeszti és továbbadja, hogy az embereket üdvözítse. Isten felé, a dolgok mélyére néz, azokat létezésükben vizsgálja, azok létrehozó okát keresi, hogy annál biztosabban tudja az embereket Isten felé vezetni. Ilyen értelemben beszélünk örök és változatlan teológiáról, mert az igazságok örökérvényűek, sohasem változnak és nem is változhatnak. Viszont a teológiának van egy dinamikus, változó oldala is, ami az igazságok hirdetésének a módszereit, a bizonyos korokban újszerűen felvetődő problémákra adott kielégítő válaszait és kielégítő megoldásait illeti.

Maga az Úr Jézus adott erre példát földi életében. Ugyanazokat az igazságokat hirdette mindig és mindenütt. De másképp beszélt ezekről a galileai halászeknek és pásztoroknak a Máté evangéliumban (Mt. 5—18. fejezetek) és másképpen hirdette ezeket a rabbinus teológusoknak Jeruzsálemben (Jn. 2—10. fejezetekben) mind a négy útja alkalmával. Maguk az evangéliumok is ezt bizonyítják, mert mindegyik evangélista az Úr Jézus életét írja le, csak más szempontból és más célkitűzéssel. Máté bizonyítja, hogy Jézus a megígért Messiás, János Jézus istenségéről tesz tanúságot. Szent Pálnál is ezt látjuk. Másképpen beszélt Ikoniumban, Lysztrában és Derbében (Ap. Csel. 14), másképp Éfezusban, Korintusban és az athéni aeropáguszon (Ap. Csel. 17), pedig ugyanazt a Krisztust hirdette. „Azért szüntelenül hálát adunk Istennek, hogy az Isten tőlünk hallott igéjét nem emberi tanításként fogtátok föl, hanem — mint valóban az — Isten igéjeként” (I. Tessz. 2, 13). Ez az időhöz és helyhez kötött teológia, mely nem megy és nem is mehet az örök igazságok hirdetésének rovására.

A teológia súlyos követelményeket kíván az embertől. Nem könnyű feladat a kinyilatkoztatott igazságok titkait és végtelenségeit rendezett és áttekinthető egészebe foglalni. A végtelen, örök, megfoghatatlan Istent kell a véges értelemhez közelebb hozni, közelségét mikroszkóppal, végtelenségét távcsővel vizsgálni. Szent Tamás a „Summa Theologica”-ban mélységes alázattal és tisztelettel tapogatózik Isten után. Ez nem Isten végtelenségének a profanizálása, hanem az elme kutatása. Nem merészség, hanem alázatos aktus. Érdekes megjegyezni, hogy a XVIII. században az Athos felszigeten élő keleti szerzetesek lerombolták a császár által épített hittudományi akadémiát, mint a sátnak egy előretört várát. Szerintük a tudomány a hitnek ellensége. A nyugati egyházban erre nincs példa.

Sajnos, a teológia sokszor másodrangú az életben. Sok pap is végleg befejezte vizsgáláival és az „abszolutoriumot” szóról-szóra végérvényesnek veszi. Szomorú jelenség, mikor az ember üres papi könyvtárakat lát. Világi katolikusok könyvtárában is ritkán látunk vallásos tartalmú komoly könyvet. A teológia nem lehet ócska könyv, melyet egyszerűen sutba vágunk. Nem herbárium, ahol a növények elszáradnak és tönkremennek, ahol már nincs többé élet. Milyen nagy feladatokat ró a jövő papi generáció nevelése az elöljárókra és a professzorokra, hogy azok korunk teológiáját hirdessék és az életre felvértezve legyenek! A jövő papi nemzedéknek korunk minden teológiai és filozófiai problémáját kellene ismernie. A teológiai tanulmányok ideje alatt a modern idők minden lelki, szellemi, tudományos, szociális, természettudományi, atomfizikai problémájába be kellene tekintenünk, hogy az élet feladatain urrá tudjunk lenni. Rövidlátással, szűk látókörrrel és téves beállítottsággal nem lehet az életbe indulni, mert akkor nem tudunk helytállni. A szellemileg jól felvértezett pap nem fél sem a tudományos vívmányoktól, sem a társadalmi fejlődéstől, viszont a gyengén felkészült ember visszariad attól is, ami csak a felszínes szemlélőnek okoz problémát. Sok vádat hallottunk már a nevelés és tudományos kiképzés hiányosságai ellen. E vádak viszont azokra vetnek árnyékot, akik fáztak hozzányúlni a fejlődéssel és haladással együttjáró változásokhoz.

Teológiai tanulmányainkban bizony sokszor túl nagy gondot fordítunk régi problémákra, s nem jut elég időnk a modern kérdések tisztázására. Ha tüzetesen átvizsgáljuk tanulmányaink menetét, látjuk, hogy mennyi a hiányosság abban. Mennyi pótlásra és átalakításra volna szükség! A vallástörténelem, a társadalomtudományok, modern bölcséleti

irányzatok, a természettudományok, atomfizika és energia kérdései nem részesülnek kellő megvilágításban. Nagyobb teret kellene biztosítanunk a gyakorlati bibliamagyarázatnak, igehirdetésnek, művészettörténelemnek. Megismerjük az ókori eretnkségeket: ariánusokat, monofizitákat, manicheusokat, pelagiánusokat, de hogyan tudunk a korunkbeli adventisták, pünkösdisták, jehovások, metodisták, presbiteriánusok és a többiek el- lenvetéseire és támadásaira feleletet adni, ha nem ismerjük tanaikat? Az élettől távol álló teológia nem vonz, az csak elmélet és elvont tudomá- ny maradt; nem emel, nem viszi előbbre sem Isten, sem a lelkek ügyét.

Óriási haladást látunk a természettudományok, villamosenergia, atom- fizika, régészet, építészet, festészet, szobrászat és a kultúra minden más területén. Párhuzamba állítjuk-e azokat a teológiai tudományokkal, össz- hangba tudjuk-e hozni vallásos világnézetünkkel? Ettől függ sok minden a jövőben. Hogyan tudunk együtt haladni a korral? Mit mond majd Isten annak a hitvédőnek, aki lekéselt korától és elmulasztott feleletet ad- ni kortársainak a vívódásaira? Az ilyen teológia az élettelen hitnek a jele — jelenti ki *Faber, Pfliegler* és sokan mások. A lemaradás Isten ügyé- nek elárulása azok részéről, akiknek azt meg kellene védelmezniök. Hát izetlen lett a só? Elaludt a gyertya? Megszűnt a világ világossága lenni és a sötétben utat mutatni? Nem szabad, hogy a teológia csupán a papok tudománya legyen, ismernie kell azt minden hívő embernek, mert csak így tudunk helyt állni a mai korban és időben. Ismét hangsúlyozzuk, hogy a teológiának egzisztenciális tudománynak kell lennie, vagyis az emberi életet teljes egészében és valóságában kell átfognia, különben nem segíti az embert az istenkeresés útján.

Minden pap legyen korának és a jövőendő időnek az embere. Csak így tudja hatásosan hirdetni az üdvösség ígét. Képesítve lesz-e erre? Nagyon fontos és súlyos kérdés a teológiai főiskolák és egyetemek felé. De súlyos kérdés a hittudományokat előadó professzorok és a kispapokat nevelő elöljárók felé is. Nem vádol-e majd bennünket az élet és az élet- be állított fiatal pap, ha nincs felkészülve arra, hogy a reábízott nyájnak vezetője legyen és az emberek kérdéseire kielégítő választ tudjon adni? Hiszen a papnak meg kell hallania az óra ütését, éberen kell figyelnie, valahányszor a hit találkozik az étellel, el kell igazodnia az örök igazsá- gok és az életproblémák határkérdéseiben, különben lemarad az élet ro- hanásában és magukra maradnak azok, akiket vezetnie kellene.

Isten minden teológust egy bizonyos korbba állított (*kairos*) s ennek majd arról kell számot adnia, hogy ebben az adott korban mit tett és mit mulasztott el. Isten ítélőszéke előtt mindannyiunknak arról a korról kell felelnünk, amelyben éltünk. Más korokról majd mások fognak felelni. Isten előtt csak akkor állhatunk meg nyugodtan, ha korunk problémáit igazán felismerjük és helyesen meglátjuk, ha a mi életünkben adódó fe- szültségeket Isten és az emberek meglegedésére feloldjuk. Nagyon vi- gyáznunk kell arra, hogy sem a magunk, sem mások lelkében törés ne le- gyen, hitünk meg ne inogjon, ferdén ne lássunk. A fejlődést a haladó ember szemüvegén kell néznünk, nem szabad attól félnünk. Úgyis bekö- vetkezik, mert ez az élet törvénye. Azt nem tudja még erőszakkal sem senki feltartani. Az új élet építésében részt kell vennünk, hogy ne nél- külünk, hanem velünk, ne ellenünk, hanem Isten nevében valamennyi- ünk javára épüljön fel. Az élet és az idők titka: hogy az időbeli problé- mák megoldása időtlenül is érvényes legyen. Isten nevében és a hit vi- lágánál. Nem meddő kritika, hanem az építés jószándékú elősegítése. Mennyit mulasztottunk e téren, mikor görcsösen ragaszkodtunk a mult- hoz, olyan intézményekhez és atavisztikus keretekhez, amelyek már az

anakronizmus világába valók voltak és régen megérdemelték volna, hogy újak álljanak a helyükön (*Prohászka*). Melyik teológus merészkedik Isten előtt vallani, hogy ő egy örökérvényű teológiát, szilárd és időtlen tudományt hirdetett az embereknek (*Pflicger*)? Minden időnek, természetesen a mi korunknak is a legszörnyűbb titka, hogy a korok kérdései és feleletei annyira sajátosak, annyira annak a kornak a termékei, annyira annak a kornak a hatása alatt állnak, hogy azokat csak abban az időben érvényes feleletek útján lehet megoldani, azok csak a kor kérdéseire adott feleletek útján vezetnek az örök érvényű igazságokhoz.

„Ha a ti igazságtok nem lesz több...”

A történelmet Isten irányítja, az Ő keze vezeti. Megengedi a rosszat, de rossz is Istent dicsőíti. Jeremiás próféta korában a jeruzsálemi templom és az ószövetségi kultusz megsemmisítése tulajdonképpen Isten akaratának végrehajtása a pogány népek részéről. Így akarja Jahve az újat. „Kettős bünt követett el népem: elhagyott engem, az élővizek forrását, hogy kiszternákát ásson magának, omladozó kutakat, amelyek nem tartják a vizet” (*Jer.* 2, 13). Az első keresztények így fohászkodnak az Istenhez: „Valóban egybegyűltek e városban szent Fiad Jézus ellen, akit felkentél: Heródes és Pontius Pilátus a pogányokkal és Izrael népével, hogy végrehajtsák, aminek megtörténtét hathatós akaratod elhatározta” (*Ap. Csel.* 4, 27–28). Az utolsó vacsorán, miután az áruló Judás eltávozott, Jézus így szólt: „Most dicsőült meg az Emberfia és benne megdicsőült az Isten” (*Jn.* 13, 31). Ha a történelem lapjait forgatjuk és a dolgok mélyére nézünk, látjuk, hogy bizonyos korokban Isten a bibliai eseményekhez hasonlóan mással oldatta meg azokat a problémákat, amelyeket elmulasztottak az ő nevében megoldani. Ha egy kor a maga problémáit nem tudja megoldani, sőt ha nem is akarja megoldani, akkor nyomorúságos helyzet állhat elő. A kor szava Isten szava, az óra követelése Isten követelése. Mit is mond az Úr? „Ha a ti igazságtok nem lesz több, nem előzi meg a farizeusok és írástudók igazságát, nem mentek be a mennyek országába” (*Mt.* 5, 20). Micsoda vád és micsoda büntetés! A történelem erre igen sok példát tud mutatni. Ki ezért a felelős?

Hogyan tanítjuk és hirdetjük mi, a mai kor emberei a mának a teológiáját? Komoly lelkiismeretbeli kérdés. Oda állhatunk-e fődetlen fővel, mint az evangéliumi szolga, Urunk elé, hogy mi előbb hirdettük az igazságot, hogy mi megvalósítottuk Krisztus tanítását, az evangéliumot? Volt ereje, hatása a mi tanításunknak? Krisztus messiási küldetésének, az Isten országának legnyomósabb kritériuma saját szavai szerint: „A szegényeknek az evangélium hirdettetik” (*Lk.* 7, 23). Avagy hatástalan, tehetetlen volt és maradt a mi igazságunk? Mi annak az oka, hogy az evangéliumot ismeri a „keresztény társadalom” és azt nem valósítja meg? Mindezekre igen nehéz volna feleletet adni. A teológia értelme és lényege tehát a keresztény élettel egybeforrott egzisztenciális, léteásszerű egységben rejlik.

Más tudományokat sokszor megbámulunk. Elragadtatással beszélünk operákról, lelkesedünk színdarabokért, fáradtságot legyőzve beülünk a filmszínházakba, éjeleket áldozunk regények és novellák olvasására, nehéz memorizálásokkal emlékeztünkbe vésünk költeményeket és mindenféle áldozatra képesek vagyunk, hogy műveltségünket gyarapítsuk, de ugyanakkor gyermekcipőben marad a teológiai tudományunk és vallási ismeretünk. Ennek a következménye, hogy sokszor ellentmondást látunk a tudományos és a hitbeli ismereteink között. Pedig nincsen és nem is

lehet ellentét, hiszen minden Isten tervei szerint van elrendezve a világon. Mindenbe Isten oltotta bele a törvényszerűséget, Isten adta az életet. A legnagyobb és legmesszebb levő égitestek is a tőle megszabott pályán haladnak, még az atommagban is az isteni akarat uralkodik. Az emberi elme csak rádöbben arra, amit a legnagyobb tudós, a legokosabb mérnök, a legtökéletesebb atomfizikus: az Isten, a saját tervei szerint alkotott. Ne féljünk azért a teológiától, mert a teológia mindennek az alkotóját keresi és kutatja. Jézus Krisztus pedig ennek a végtelen szellemi lénynek a földre szállott Fia. A kereszténység lényege az új élet ebben a Jézus Krisztusban, melyet ő hozott az emberiségnek megtestesülésében. Nem az emberi természetnek az alkatrésze a kereszténység, hanem a természetfölötti részvétel az isteni életből.

A kereszténységet Jézus Krisztusból kell megértenünk, aki a világtörténelem középpontja. Szigorúan megkövetelte tanítványaitól és megkívánja tőlünk is, hogy higgyünk istenségében és istenfiúságában. Ha ezt a hitet feladnók, vége lenne a kereszténységnek, csak történelmi tény maradna csupán. A Krisztustól alapított katolikus egyháznak célja és feladata tehát nem az evilági kultúrfeladat; miként már mondtuk, nem impérium, hanem misztérium, az Istenfia emberrélevésének továbbvitele az üdvösségtörténelem végéig: az „eschaton”-ba. Ezért nincs mit tartania tőle semmiféle földi hatalomnak. De az egyház is csak emberekre bízott isteni intézmény, az emberek mélyrepillantása pedig néha elhomályosulhat. Ennek azután maga az egyház, a kereszténység és a keresztény emberek vallották kárát, ők vezekeltek meg érte. A teológiának egyik legfontosabb feladata, hogy ezt tanítsa: „Az én országom nem erről a világról való.” A keresztény lét gyökerében ujjászületés Istenből, lényegében részesedés Isten természetéből, rendeltetésében pedig életközösség Istennel az örökkévalóságban.

Az ittlét és a valóság tényleges hatalom, minden nap új és élő felelet az idők jeleinek felismerésében (*sémeia tón kairóm*). Van örök rend és vannak örök igazságok, de az élet mindig új és befejezetlen, mindig fennáll tehát a bukás veszélye, amíg az örök élet határát át nem léptük. A tökéletesség mindig, minden pillanatban új és konkrét visszavonhatatlan feladat. Csak a kinyilatkoztatás és a megváltás ténye abszolút teljesedés, de az egyén megváltása bizonytalan. Tőle függ, hogyan felel meg nyomorúságának kérdéseire a világra minden pillanatában, hiszen sohasem tudja, mikor jön a halál. A felelet sokféle lehet, ahány pillanat, annyi mód. A hit és kegyelem útja is annyiféle.

Más az örök vonás, más a teológia és más a lelkipásztori feladat. Az első Istenre irányul, a második a hozzá vezető utat világítja, a harmadik pedig az embereket megszenteli. Az ember mindig a maga nevében és a maga erejével próbálja elérni azt, amire szüksége van, pedig a mi felfogásunk szerint azt csak Isten erejével és kegyelmével valósíthatja meg. Hitünk szerint minden idő Isten ítélete alatt áll, magában foglalja a szellemi és fizikai valóságot. Minden kor a létre és a nemlétre van beállítva, de különösen a mi korunk. Ebben a világban maradtak itt az apostolok az Úr mennybemenetele után, vállukon a világmisszió döbbentés feladatával. Ide szólt lelkipásztori küldetésük, ebben alakult ki a szentpáli teológia, ebben a korban íródott az istensugallta szentírás és ebben gyökerezik a szenthagyomány. Minden pap és keresztény hívó ennek a szemléletnek az árnyékában él és dolgozik evilági boldogulásán és lelke örök üdvösségén. De ez minden kornak is keresztmetszete.

Mi most már közelebbről az egyes teológiai szaktárgyak feladata? A filozófiáé, amely a teológia előkészítő tudománya, hogy a modern filozó-

fiai áramlatok közepette is egyengesse a hittudományi szakok tudományos megértésének útját. A dogmatika emelje ki a megváltás egyetemességét a „Mystici Corporis Christi” enciklika szellemében, az individualista fel fogás és életszemlélet ellenében. Az erkölcsstan neveljen az emberből második Krisztust a nyolc boldogság, a három teológiai és a négy sarkalatos erényre építve az emberi életet. A biblia hirdesse Isten végtelen szeretetét, mellyel elhalmozta Isten az embert az üdvösségtörténelem folyamán. A történelem mutassa Isten kezét az események irányításában egész történetünkben, de főleg az embereket üdvözítő egyház életében. A jog legyen erő és összetartó kapocs Ádámnak Krisztustól megváltott unokái között. A társadalomtudomány mutassa az emberi ellentétek dacára is a békés és boldog együttélés csodálatos rendjét. A lelkipásztorkodástan ismertesse az emberek üdvözítésének soha meg nem szűnő művét, az egyház szentségeiben és liturgiájában. Legyen az egész teológiai tudomány a krisztocentrikus istenkeresés útja.

A teológus Istentől kapott tehetségével, szellemi és fizikai képességeivel lélekben és igazságban szolgálja az Istent. Összekötő kapocs Isten és az ember között: istenszolgálatot végez és lelkipásztori munkát gyakorol. Ezt mélyszégyes hódolattal és alázattal teszi. Naponkint, sőt életének minden pillanatában, az íróasztalnál könyveibe merülve, de magát a lelkek szolgálatába állítva is találkozik az Istennel. A teológia lelkipásztori munka, a teológus az igazságot szomjazó lelkeknek a pásztora. De a lelkipásztor a jó Pásztornek a tanítványa is. A lelkipásztorkodás a jó Pásztornek a teológiája (H. Schell), az elveszett bárányok keresése. Azért a tudományokkal foglalkozó teológus tisztelje a lelkipásztort, a lelkipásztor pedig a teológust. A teológusnak szüksége van a lelkipásztorra, a lelkipásztornak meg a teológusra. Nincsen lelkipásztori munka teológiai igazságok nélkül. A lelkipásztor továbbadja, amit a teológus tanít. Csak az a igazi teológus, aki a hitből és a hitben él, aki sem a hívők közösségi életében, sem saját életében nem felejt el a lelkipásztori munkát. Viszont az az igazi lelkipásztor, aki lelkipásztori munkája közben sem folyik szét, nem laposodik el, hanem szabad idejében elmélyül a teológia tanulmányozásában.

ESTI TÁJKÉP

*Tihanynak fénylő köves homlokára
aranykoronát fest a téli est,
az alkonyég bíborban játszó sárga;
elül a za, nincs semmi, semmi nesz.*

*Vak éjjel surran a tündéri tájra,
vadlibák éke húz a tavon át,
holdfény simul a fázó téli fákra
s fon a fejükre ezüstkoronát.*

*Arany, ezüst... és fény... és csupa álom
köröttem minden. Két karom kitárom
s fáradt szívemet egyre vallatom:*

*mi lesz vele, s velünk, ha nemsokára
páncélt húz a tó borzas homlokára,
élünk-e még?... Hallgat a Balaton.*

Agoston Imre

Jóval azután is, hogy alámerült a nap és újra nyoma veszett a fénynek, csak Ábel maradt ébren legtovább a Sziklavölgy lakosai közül. Mindig buzgó gondja volt a tűzre, hogy el ne lankadjon hajnalig a láng, amit a többiek bátorítására és megvigasztalására gyújtott.

Máglyája akkora világosságot vetett a fennsíkon, hogy szinte bevilágított minden barlangi zugba, ahová riadt atyafiai behúzódtak a konok sötétség hatalmai elől. Sziklát hengerítettek a bejárat elé és összekuporodva szótlanul, a hajnali derengés kétséges csodájára vártak, míg csak el nem vágódtak az átlathörökön attól a kábulattól, amiről Ábel váltig azt mondta: csak álom.

Magabiztosan nevetett, titoktudó mosollyal és megint csak azt mondta: nem halál, — álom.

Nagy, jóleső nyújtózással tárta ki a karját a láthatatlanba, de azért néha maga is megborzongott a szótól: Álom?

Hátha mégis az öregeknek van igazuk: egyszer majd mégis örökre eltűnik a fény és hű testvére: a nap, nem tér vissza többé, hiába várják. A sötétség pedig a messze erdőkből lopakodik elő és vele surran a halál is. Sorra járja a barlangokat s az alvók közül minden éjszaka kiválaszt egyet-kettőt, egyszer öreget, másszor fiatalt, asszonyt, gyermeket, férfit.

A sötétség hatalma rettentő és félelmetes. Az erdők útvesztőiben lakik, a messzi rengetegben, amelynek titkait csak Káin ismeri, Ábel bátyja, a vadász. Onnan tér haza minden nap, verejtékes arccal és némán. Bozontos haja csupa tajték, melle, karja, csupa vér. Válla megfeszül a kemény teher alatt, amint az ijesztő dögöt odaveti a kőre az asszonyok elé.

A sziklavölgy öregjei körülállják Káint s a farkas nagy dög tetemét:

— Ime, a halál! Nem is álom, mint Ábel mondja, — válaszolt a véresarcú vadász és a szeme gúnyosan villan szelíd testvéreire. Mindenki láthatja: ott már feketék a fák és szürke felettük az ég. Egészen alkonyodik.

— Már jön a hatalmas! — Kiáltja Káin és arra fordul, ahonnan a szél zúgásával az árnyék lassan feléjük hömpölyög. A sötét áradat előbb az erdőt borítja be, aztán a sziklákat s a patakat. Minden belevész és eltűnik a borulatban. Nincs többé erdő, nincs többé szikla, nincs többé patak. Csak a sötétség való és a halál.

Az asszonyok jajveszékelnek. A férfiak a földre vetik magukat. Káin, a legbátrabb, hiába küzd a rémület ellen, őt is leteríti a félelem.

— De a fennsík még ragyog! — kiáltja Ábel és ösztökéli őket, hogy tartanak vele és virrasszanak a máglya mellett. De szavának most nincs ereje. Érti maga is, ha sokáig tétlenkedik, elborítja a sötétség, megdermeszti őt is a félelem és itt pusztul. Sokan már megfutamodtak. Csak még idejében elérjék a barlangokat! Ki ügyel a mézesszavú Ábelre? Ilyenkor még a hívei is elhagyják. Pedig hányan esküdöztek, hogy egyszer mégis csak neki lesz igaza:

— Nemsokára úgy lesz — mondogatták lelkesen, hogy örökre kivilágosodik. Az örök világosság napja ragyog majd az égen. Többé nem lesz gyász, nem lesz halál, nem lesz félelem. Ezt hirdeti Ábel.

És Ábel csakugyan, amikor megvirrad, hangos énekszóval köszönti az ő testvérét, a világosságot és üdvözetül még egy fűcsomót dob a hunyó máglyára és füstje egyenesen száll a derűs magasság felé. Aztán megmossa magát a patak friss vizében s az álom dermesztő görce egyszerre kioldódik tagjaiból.

Maga köré gyűjti atyafiait és beszél nekik az örök világosság napjáról. Egyszer mégis csak úgy lesz, hogy a világosság legyőzi a sötétséget — mondja — és attól kezdve halál nem lesz többé. Szálljatok szembe a sötétséggel, rakjatok máglyát és készüljetek a világosság fogadására.

Eddig azonban még nem akadt igazi követője. Napközben még csak meg-

hállgatják, hálálkodnak és szorongva mondják, bár csak lenne a te igéd szerint. De akad csúfolódó is, ha az erdő felől egy-egy felhő beárnyékolja a napot. Hideg szél borzolja a fűvet és elsötétül a patak tükre is. Ábel hallja a gúnyolódó kiáltásokat, később az átkozódást is, amikor a nap vörös arccal és fáradt hévvel ismét elhagyni készül a völgyet.

Ábel szemében könnyek gyűlnek; szeretne sírni, jajveszékelni, mint a többiek, fájdalmában és megcsalatottságában valami dacos, állati üvöltéssel követ ragadni, hogy szétrombolja a máglyát, de aztán megbékél lassan. Kimeríthetetlen erő szállja meg és újra hisz, amint a máglya tündöklő világosságába néz.

Nem hallja többé a káromlókat, sem a jajveszékelőket. Kiássa a fű közül a kőbaltát és sietve fát gyűjt, rőzsét és gallyat. Most már csak a máglyára gondol, a tűzre és a biztató parázsra, amit fel kell élesztenie. Csupa láz, csupa buzgó igyekezet. Úgyet sem vet a többiekre. Atyafiai egymásután eltűnnek, arcukon a félelem és a gyáva megadás sötétje ül. Kis csoportokba verődve elhúzódnak tőle és riadtan lesnek az erdő felé és várják Káint, a vadászt, aki napestig az erdőben birkózik a vadakkal és a lappangó sötétséggel.

Ó, bárcsak egyszer már azzal jönne ez a kevésbeszedű, véresarcú hős, hogy — végre győzött, legyűrte a fekete rémet.

Káin pedig jön. Minden lépése riasztó bizonyosság. Mindenki érzi, de senki se meri kimondani, hogy Káin a halál és sötétség hírhozója.

— Ábel! Ábel! Ha egyszer kimondanád, hogy Káin a halál hirnöke, akkor talán mindennek vége lenne. Felszakadna ez a mély, fojtogató és titokzatos varázs, ami Káinból árad és lenyűgözi a sziklavölgy minden lakóját, amikor sötét alakja eléjük toppan.

Ábel azonban nem mondja ki a vádat, mert szánja a bátyját és szereti. Sejtí, érzi, hogy Káin a halált hozó. De hiszen mégis ő a legbátrabb. Odaáll melléje: erős karja rőzsét és venyigét emel majd és nem rút, állati dög alatt roskad a válla úgy, mintha a halál terhét hordozná, kimondhatatlan fájdalommal.

Ez lesz a felszabadulás pillanata. Ábel első nagy győzelme, kettőjük szövetségének napja. Ábel hite, Káin ereje talán elfújja majd a völgylakók szívéből a félelmet, a rettegést. Ha közösen táplálhatnák a máglyát — robban a néma vágy a fiúban és keresi bátyja tekintetét.

Káin azonban nem veti magát földre Ábel előtt és nem fogja át gyáván a testvére térdét, mint a többiek. Véres kezével az alászálló napra mutat.

— Ami egyszer elmegy, nem tér vissza többé — és nevet. — Emlékezz atyánkra, Ábel, hányszor tért haza esténként az erdőből, izes vaddal a hátán. Aztán egyszer csak nem jött vissza. A Nap is így tesz egyszer.

— A Nap mindig visszajön — mondotta eltökélten Ábel.

— Hűségesebb lenne, mint atyánk volt? — veti közbe a vadász.

— Atyánk visszatért a Kertbe, túl az erdőn, ahol a tavasz örök és örök a világosság. Lehet, hogy így történt...

— Te is azt hiszed? — ugrott eléje Káin.

— Csak gondolom...

— Miért nem jársz utána?

— Nincs visszaút a Kertbe.

Káin dőlyfösen kihúzza magát:

— Tévedsz, testvérem, én már megtaláltam. Azóta nem is izlik az élet kőzetek. Még hordom a vadat egy darabig, aztán eltűnök én is — magabiztosan nevet s nagy lendülettel átmutat az erdőn. — Látom, megrémültél! Nosza, most világíts! Gyere csak velem, megmutatom az utat...

— Nagy titkot tudtál meg, Káin — s a pásztor riadtan fogja körül tekintetével a vadászt.

— Nincs abban semmi titok, öcsém — fölényeskedik a másik. — Ha eljössz, te is meglátod. Könnyű beszöknöd oda... Csak egy gyerkőcnyi emberke őrzi, nem Ádám fiai közül való.

Ábel rémülten befogja fülét. Nem hallgathat ilyen káromló beszédet. Káin felkapta a földről kőszekercéjét:

— Őlj meg, ha félsz a titoktól... Szekercém hatalmas... Szekercém és mi ketten elbánunk a gyerkőccel...

— A népet és a máglyát nem hagyhatom itt. Szekercédre pedig jól vigyázz, nehogy kiüsse kezedből a Kert angyali őrzője... Fénylő husángot tart maga előtt. Azzal védi a Kertet, szüleink régi otthonát.

— Honnan tudod?

— Álomban láttam boldogító fényét. Belőle való a máglya tüze is. Nézd, milyen hatalmas, milyen melegítő. — Ne vétkezz ellene, Káin. Te és szekercéd hatalmas, de ő még hatalmasabbá tehet.

— Nincs kedvem kívánni az „angyal” ajándékozó kedvét. Gyűlölöm a dög-vadászatot, a többiekért való örökös cipekedést. Csak hogy legyen mivel meg-tönni a bendőjüket.

— Én vagyok a pásztor, te a vadász.

— Te vagy a jó, a bölcs, a világossággal hitegető, és én a ti szolgátok vagyok! Én vagyok a sötétség hordozója, a pusztulás hírhozója... ugy-e.

— Jól tevőnk vagy, a magad módján, tehetsz még többet is értünk!

— Azért hizelegsz így, hogy hódoljak én is felsőbbséged előtt?

— Azért beszélek így, hogy többé ne féljenek tőled a testvéreink — veti vissza Ábel.

— Arról majd teszek én, testvérem. Elétek dobom még az utolsó dögöt is, aztán nem láttok többé...

— Eredj dolgodra, hogy megtaláld vigasztalásodat...

— Szétzúzlak egyszer, hivalkodó máglyáddal együtt! Akkor majd ti ölelitek át a térdem, ó, hatalmas Káin! Így kiáltanátok hozzám, de akkor én... — s felemelte a kőbaltát, hogy Ábel derűs homlokára sujtson...

Mi volt az? Káin felkapta a fejét. Hirtelen farkasüvöltés zúgta szét az éjszaka csendjét s a máglyatűz surranó neszezését. Jól ismerte ezt a hangot: Ki birkózhat vele most, aki hatalmasabb és bátrabb Káinnál, s a rettentő éjszakában is látó? Megfordult s a hang felé iramodott. Alighanem gyanította is már, ki lehet az a vetélytárs. Átcsörtetett a gazon, keresztül ugrott a bokrokon. A hang pedig messziről hívta és egyre messzibbre vitte, át az erdőn, ki az erdőből. Arrafelé, amerre titkon járt, ritkán és régen. Amerre a Sziklavölgy lakóinak nem volt szabad járniok s amiről Ábel is csak álmodott. Ej, mégis csak érti az álmok titkát. Ó a hatalmasabb? Most majd megfordul minden. Üvölts, farkas, üvölts! Engem is felszabadítasz! Arra tartok tehát, amerre a Sziklavölgy népéből egyedül Káin merészkedett el. Az Örök Napsütés Völgye volt ez, a Kert, ahol Káin és Ábel szülei éltek egykoron s amiről irtózáttal beszélt a Sziklavölgy népe.

Ó, nem az irtózat helye az, hanem az elveszett örömöké. Bizony könnyű volt ott egykor az élet. Annál nehezebb túljárni az eszén annak az emberformájú valakinek, aki most a Kert virágos kapujának őre. Emberformájú, igen, de mégis valaki más. Valamikor régen, amikor Káin először tévedt arrafelé, meg is kérdezte tőle merészen:

— Ádám fia vagy-e, vagy más atyától lettél?

— Nem, Ádám atyádé vagyok — felelte akkor nagyon barátságosan az őre, de nem sok ügyet vetett rá. Karján átvetve, fénylő husángot tartott és nem szólt többet.

A Kert őre szép ifjú volt. Ott üldögélt egy kövön s a földi világot nézegette: a felhőket, a fákat, a virágokat, a madarakat. Káin a rejtekhelyéről

naphosszat figyelte a különös idegen szemlélődését. Egy lépést sem távozott a kaputól. Ha szép madárfüttyöt hallott, arra figyelt, s csak felemelte kezét és a távoli füttyös máris a tenyerében folytatta trillázását, ő pedig csak nézte, vizsgálgatta növekvő csodálattal. Elmerült vizsgálódása közben még a husángról is megfélemedezett. Káin dobogó szívvel arra készült már, hogy ilyen önfeledt pillanatot les ki a husáng kézrekerítésére. S ha nem sikerül véletlenadta csellel, sikerül majd a köfejsze erejével. Nem is nagyon rejtegette magát a sűrűben. Egyre merészebben mutogatta magát, hol a bokor mögül, hol a fa tetejéről. Az ifjú idegen azonban csak átnézett rajta. Máskor: sokáig, fűr-készve lesték egymást. Összeakaszkodott a tekintetük. Káin egy pillanatra arra gondolt, hogy nekiugrik az idegennek, fejét szétveri a kövön, ahogy a dög-lődő vadakét szokta, aztán beléveti magát a Kertbe. Ej, de vígan élne ott és okosan. Soha többé nem térne vissza a gyáva embernyájhoz. Gondoskodjanak ők magukról. Birkózzanak csak ők az erdő vadjaival. Ábel növecsse őket hő-sökké, bátor vadászokká. Higgyék az ostobák, hogy Ábel tüzétől váltak oly vakmerőkké. Káint egyik sem múlhatja felül. Káin most is felülmúlhatatlan vakmerőségre készül — bízatta magát. A másik, mintha megértette volna a vadászember gondolatait, arcáról eltűnt a mosoly. Félelmetessé vált s szinte megnőtt az alakja. Maga elé vetette a fényes husángot s hangja, mint az égi villámlás, csattant:

— Távozz innét! Ne lássalak erre felé egyhamar!

Káin ilyenkor megfélemedve menekül. Vad szíve hiába parancsolt meg-állást; nem tudott megállni az ifjú előtt. Menekült, mintha a fényes husáng kergette volna. Mindenütt a nyomában volt. Mintha rá akart volna roskadni mindaz, ami mögötte tornyosult: a hegy, az erdő, a tavak, a folyók. Az egész vad világ. Merő vér minden porcikája, mire a Sziklavölgy torkolatához visz-szaért. Összegubancolta a rettenés, úgy zuhant el a barlangsor előtt.

Csak nagysókára tért magához. Ábel, az öccse ült mellette és forrásvizet locsolt a vadász véres, gőzölgő testére. Eddig nem beszélt senkinek a fényesar-cú ifjúról, aki így megkergette. Azóta is sustorgó dűhvel gondol megszégyení-tőjére. Majd vele is számol egyszer, ha erősebb lesz. Felkészül a harcra. Ezért fegyverezte fel magát is jó erdei husánggal és a kőbaltával.

Ettől kezdve, ha jó hasznát vette fegyvereinek a vadállatokkal való vere-kedésben, egyre biztosabbnak érezte magát a bosszúállás művében is.

És most, az anyafarkas hívó üvöltése megadta a jelet: ellensége elé hívta, életre, halálra. Mégis, amikor ráismert a tájra, mely a távoli Kert felé muta-tott, egy pillanatra meghökölt. Nem a régi félelemre emlékezett. Inkább az a villámszerű sejtés torpantotta meg, hogy ellenfele, az a másik, aki nem Ádám fia volt, talán törbe ejtette az anyafarkast, hogy Káint megrabolja jussától.

A harag most már csakúgy röpítette a Kert felé. Vad öröm cikázott szét benne: nála a kőbalta, amivel megtanult messziről, biztos találattal célba dobni. Csak egy suhintás — s a fényes husáng kiperdül a farkasrabló markából.

Megforgatta feje fölött a kőbaltát s a farkasüvöltést utánozva rohant át a hegygerincen.

Csakhamar a tisztásra ért. Az arcába csapódó meleg szél a Kert virágainak illatát, káprázatos színeit zúditotta érzékeire. Lassítani kellett futását. A vad bozót, ami nagy távolságról szinte védően fogta körül a Kertet, áthatolha-tatlanná sűrűsödött. Káin mégis nekifeszült. Csak egyetlen, nagyszerű ugrás segíthet. Ugrott is már, de a bozót, mintha elébe került volna, elfogta az alá-zuhano testet és körülnyalábolta szorosan.

S mielőtt Káin az esésből felocsúdott volna, valaki felemelte oly puha és gyöngéd mozdulattal, hogy Káin egyszerre úgy érezte: amit eddig átélt — ál-modta csupán. Véres, dühös, marcangoló álom volt. Csodálkozva látta: teste síma és sértetlen s amint álomittasan kinyújtózkodott, maga fölött megpillan-

totta az emberarcú ifjút, sudármagasságban, mint a legmagasabb erdei fenyő. Mellette ugrándozott, vakkantott s kedvére tutolt az anyafarkas. Az állat szemében vad félelem ült, amint látta, hogy felül a vadász. Előbb az ifjúra nézett, segélykérően, aztán tétovázó haraggal Káinra: vajon torkának ugorjon-e?

— Káin, halljad —, szólt az ifjú — az anyafarkas hozzám menekült s ezután nálam is marad. Ne üldözd többé — tette hozzá s a farkas fejére tette kezét, védelmező hatalommal.

Káin alkudozzék? Hogyan is merészelte?... De csak nagysokára tört ki belőle a tiltakozás:

— A kert Ura valamikor atyámnak adta az erdő vadjait, a vizek halait s az ég madarait. Nincs jogod hozzá...

— Az erdő minden vadját kiirtottad. Az anyafarkas az utolsó. Ez már nem a tied...

Káin felugrott:

— Mivel étetem enyéimet odaát, ha ezt az utolsót is elveszed. Megölnek...

— Rászolgálnál erre a büntetésre, mert gyűlölöd testvéreidet.

Káin megkushadtan, töprengően figyelt és összehúzta magát. Szörös, dermedt féreghez hasonlított. Megállt benne a gondolat is. Minden mozdulatát, gondolatának legkisebb lobbanását is ismerik, tudják. A szekercéjére meredt. Nézte rovátkáit s a szoros, ügyes hánckötést rajta, amellyel a nyélhez rögzítette, feszesen. Azután egyszercsak elhajította a szekercét. Az ifjú könnyedén rálépett. Vége...

— Uram, engedd meg, hogy nálad maradjak — nyögte s a homokba túrta bozontos fejét.

— Vissza kell térned, társaidhoz, testvéreidhez, Ábelhez... — hangzott a parancs.

Káin felemelkedett és megadóan széttárta karját.

— Megengesztellek valamivel, hogy te is jó szívvel lehess társaidhoz és Ábelhez, aki hittel visszavár... — szólt az ifjú és Káinra sugározta napmosolyát. Aztán a magasba emelt tenyere csordultig, hirtelen megtelt apró aranylómaggal.

— Vedd fejszédet és hasíts a föld testéből három barázdát kettőnk közé — hangzott a parancs.

Káin ellenkezés nélkül felkapta fejszójét és három mély barázdát hasított a föld testébe.

Ekkor az ifjú lehajolt s a fénylő magokat a hasítékokba szórta, majd ráegyengette a földet. És alig, hogy a magokat elnyelte a föld, sűrű zöld növényzet hajtott ki a rögök közül. Ilyent még sohasem látott Káin. A selymes zöld növényzet most hirtelen magasodni kezdett, szárba szökött. Kibomlott és érett kalászhai végén, de most már megsokasodva, magok füzére csüngött alá a száron.

Ekkor az ifjú a kőbaltával a vetésre suhintott és a száraz rengetege kettőtörve a földre borult. A magok oly bőséggel borították be a föld színét köröskörül, hogy Káin alig győzte nézni. Az ifjú egyetlen mozdulatára az aranylómagok sokasága embermagasságú dombbá növekedett.

— Ez mind a tied, Káin. Ezt adom cserébe az utolsó anyafarkas életéért. — szól és békéltetően mosolygott a vadászra.

Káin ámuldozva, könyökig beletúrt a meleg, zizegő halomba, s végkép nem tudta, mit kezdjen ezzel a különös ajándékkal.

— Két síma kő között ördöl lisztte a magvakat, önts hozzá tiszta forrásvizet, vess bele egy csipetnyit a föld savából. Gyúrd össze és süsd meg Ábel tűzén, ahogy a vadak húsát sütötted át eddig, aztán tördeld szét a sütest; gyűjtsd magad köré a népet. Vegyetek és egyetek a föld gyümölcséből.

Mindez egy szempillantás alatt játszódott le, mint az álomban, mégis oly

részletességgel, hogy Káin minden mozdulatot, minden tennivalót jól az eszébe véselt. Káin is falt a pirosra sült omlós kenyérből. Úgy érezte, hogy ízes és erőadó. Amint az utolsó morzsa is elfoszlott a szájában, a tengernyi mag már jól felpúpozva ott magaslott előtte egy óriás szakajtóban.

— Menj békével, övéidhez, s vedd válladra a föld legdrágább ajándékának terhét. Csak arra vigyázzatok, hogy a mag soha el ne fogyjon. Cselekedjetek vele mindig úgy, ahogy erre megtanítottalak.

Káin pedig vonakodás nélkül, szinte megindult örömmel vállára emelte a Föld legdrágább ajándékának terhét s amint egy csöppet sem fáradtan, de növekvő vidámsággal átszaladt az erdőn, s a barlangsor elé ért, a szakajtó-aranyló terhét kiöntötte a nép elé, arra a kőre, amelyen régebben a vad húsát osztotta szét, övéi között. Olyan fényesség és derű árasztotta el a barlangok mélyét, hogy a félelem utolsó felhője is eloszlott a véres sziklák közül.

KÉT TEHENÉT

*Két tehenét az öreg Bertalan
évről évre itt tereli a parton,
elzsörtölődget velük morcosan
s néha farukra vág egy nagy husánggal.*

*A két tehén meglódul, elszalad,
s az öreg Bertalan sehogysem érti,
ha tavaly könnyen utolérte őket,
az idén mért nem éri.*

*Megy, megy utánuk, zsombék, káka közt.
„Netene, Riska! Ne, Piros!” — dohogja.
Kifullad, zsémbelődik, megpihen
s rátámasztja állát a nagy husángra.*

*A két tehén megáll s legelni kezd,
hallani, ahogy a füvet harapják.
Az öreg Bertalan meg homlokán
föltolja kicsit a kalapját*

*s a szeptemberi napba hunyorog:
próbálgatja, látja-e még odát
a kék csikot: a partot, a Bakonyt,
a hullámos Zalát;*

*néz, néz, ködlik a hályog a szemén,
és egyszerre a szíve is nehéz lesz:
tavasszal még mennyi présház fehérlett,
és most már egyet sem lát Dörgicsén...*

*„Pedig micsóda szőlők voltak ott —
dünnyög — s milyen bor! Mikor én legény,
olyan húszéves forma voltam, egyszer
hárman, csónakon”... — De a két tehén*

*megint elkódorgott. „No, Isten áldja” —
szól az öreg Bertalan és hamar
utánuk fordul, megy a reketyék közt,
egy kicsit görnyedtebben, mint tavaly,*

*s mintha néha a térde is berogyna.
Vagy tavaly óta kátyúsabb a part tán?
„Netene, Riska!”... — Megy, s ezüst ökörnýál-
pántlika libeg-lobog a kalapján.*

Rónay György

CSANÁD BÉLA VERSEI

A „MISZTIKUS SZERELEM” CIKLUSBÓL

HOLDAS ÉJI RÉTEN

Holdas éji réten
ballagok, magam.
Ki magára gondol,
mindig maga van.

Csillagok a fűben:
jánosbogarak.
Ennyi fény elég, hogy
megtaláljalak.

JAJ DE NEHÉZ

Jaj de nehéz elmondani a lélek
szerelmét, ami túl van az anyag
határain! A megszokott beszédek
egymás után kudarcot vallanak.

Hol, melyik égtájon találhatom meg
rajongó hódolatom rimeit?
És van-e szó, amely a gyötrelemnek
ízénél többet adhat egy kicsit?

Főnevek, állítmányok erdejében
a legszebbet hiába keresem.
Hideg betűknél több a szívverésem,
fogadd el ezt: törekvő életem.

MOST LÁTOM CSAK

Most látom csak fénylő fenségedet,
hogy apró vágyaimhoz alakultál,
s magadból mindig csak ennyit mutattál,
amennyi én vagyok vagy lehetek.

MINDEN BÚCSÚZÁS

Minden búcsúzás
mintha utolsó lenne...
Bár szemünk mosolyog,
s víg szókat mond a száj,
de mélyről, valahonnan
ismeretlen homályból
elindul keseredve
két árva néma könnycsepp
s fejünk félrefordítva
nézünk a messziségbe...

AZ VOLT A BAJ

Az volt a baj, hogy így szerettelek;
féltékenyen, hangulatok uralma
szerint. És ezért nem értettelek.
Beosztottam az életed napokra,
Felosztottam a lényed százezer
szépségre, könnyekre és dallamokra.
Így épült bennem a külön világ
Téged kívánva s magam sokszorozva.

A MEGSZOKÁS

*A megszokás, a mindig ugyanegy
hangulatok, szavak, kedveskedések
szűrkeségén sosem panaszkodol,
bár közönyöm már néha durva vétek.*

*Tudod jól, nem voltam mindig ilyen.
Egy szép napon beléptél életembe,
s minden új volt, minden szó, mozdulat
s csak Téged lestelek mindent feledve.*

*Rázz föl, emelj föl sivár szűrkeség
sivatagából, mint ama virágot,
melyet szobádban csodálok naponta.
Tudom, nem unod, százszor is ha látod.*

AZT GONDOLTAM

*Azt gondoltam, beszélni jól tudok,
meghódítalak csillogó szavakkal,
s ha körülvesz a zsongó szép zene,
a dallam áhítata itt marasztal.*

*Hiú remény volt. Későn vettem észre:
magamnak pengettem a húrokat.
S aki a kedves szívét így becsapja,
egy szomorú nap egyedül marad.*

A BÉKÜLÉS

*A békülés nem volt nehéz. Én voltam a hibás,
mégis Te nyújtottál kezet. Szépséged megaláztad,
mert bennem sosem vert tanyát a megátalkodás,
s nekem is fájtak a szavak, mik ellened csatáztak.*

*Kivert kutya nem érzi azt kegyetlen pusztát tél
fagyában éjszaka, amit éreztem én magamban,
míg ajtód előtt álltam és — mint aki még remél —
fel-felpillantva félszegen, zokogtam csak zokogtam.*

HARAGUDNI ÉN NEM TUDOK

*Haragudni én nem tudok, de Rád nem is lehet.
Okot nem adsz rá. Nincs vitám s panaszzom ellened.
Néha ugyan lesem: van-e kibúvó valahol
vágyaimmel ellenkező akaratom alól.*

*De bárhová szöknék, karod erős hálója vár.
Feltétel nélkül hódolok első szavadra már.
Az ember hogyha duzzog és óhajod megszegi,
ahogy a durcás kisgyerek, csak magát bünteti.*

MEGMAGYARÁZHATATLAN

*Megmagyarázhatatlan némely nap bánata.
Össze-vissza bolyongok és nem jutok haza.
S még itthon is kereslek, mintha nem Te magad
nyitottál volna ajtót, hogy megtaláljalak.*

*Nem tudom, mit akartam, s nem tudom, mit akarsz.
Hús hajnali egeddal békitőn betakarsz.
Régi emlékek jönnek s vonulnak csöndesen,
s én állok mozdulatlan, mint vadász a lesen.*

*Csak lesem mozdulatlan a hulló perceket.
Nehéz annak, ki mint Te, keresi kedvemet.
Nyugodtan vársz. A bánat lassan meghal belül.
S arcod győzelmes fénye, kék egem földerül.*

Az emberiség életének, sőt egyéni életünknek is alig van már jelentősebb eseménye, amelyet a két nagy társadalmi rendszer, a kapitalizmus és a szocializmus harcától függetlenül értelmezhetnénk. Ebből a szemszögből kell néznünk a kereszténység és a marxizmus világnézeti vitáját is. Hiszen ha csak arról lenne szó, hogy eltérő felfogások ütköznek meg Isten léte vagy nem-léte s a vele kapcsolatos kérdések körül, akkor akár napi-rendre is térhetnénk fölötte, mondván, hogy érdekes, tanulságos vagy kellemetlen, de a világnézeti küzdelmek mindig szorosan hozzátartoztak a kultúra fejlődéséhez. Hogy azonban ma nem ilyen egyszerű a helyzet, azt elsősorban mi tapasztalhatjuk, azok a hívó keresztények, akik beleilleszkedünk és helyünket kívánjuk biztosítani a szocializmus társadalmi rendszerében.

Két sarkalatos mozzanatot emelnék ki, mint amelyek leginkább érzékeltehetők a korábbi helyzet változását. Az egyik az államhatalom ténykedéseit is nagyban megszabó marxizmusnak az a tétele, hogy minden valóság az osztálytagozódást fenntartó ideológia is. A másik, hogy amíg a múltban, még a hivatalosan agnosztikus államokban is, csak a vallásos világnézet rendelkezett az egyházakon keresztül az egész társadalomra kiterjedő intézményes propagandával, addig ma a szocialista államokban az ateista világnézet is átfogó és intézményes propagandát fejthet ki.

Nem kétséges, hogy mindkét mozzanat feladatok elé állít minket, amelyeket jó, ha főleg önmagunk számára tisztázni próbálunk. Az új esztendő kezdete, amikor amúgyis előre szokás tekinteni, az efajta tisztázást úgyis szólván kötelességünkké is teszi. Magától értetődik persze, hogy amit erre vonatkozóan elő fogok adni, személyes gondolataim csupán, amelyekkel másokat is gondolkodásra szeretnék késztetni.

*

Köztudomású, hogy *Világosság* címmel új folyóirat indult nálunk, kifejezetten abból a célból, hogy a materialista világnézetet terjessze és mélyítse el. Főszerkesztője Mátrai László, felelős szerkesztője Lukács József. E

sorok írásakor még csak a novemberben megjelent első szám fekszik előttem, amelynek vezető cikkében Mátrai a folyóirat szükségét indokolja és programját határozza meg. Alapvető tételei Mátrainak:

1. A tudomány bizonyítható, észszerű világossága összeférhetetlen azzal a homállyal, amelyet a vallás áraszt azokban a kérdésekben, amelyeket a hívőknek megválaszolni kell.

2. A vallás azonban nemcsak az értelem ellensége, nemcsak a tudatlanság terméke, nemcsak tévedés és meg tévesztés, hanem a konkrét társadalmi viszonyok, a kizsákmányoláson alapuló társadalmi rend árnyéka is.

3. A fejlődés éppen ezért fokozatosan el is metszi a vallás társadalmi gyökereit.

Pillanatig sem vitás, hogy ez a három tézis egyet jelent bármiféle vallás föltétlen elutasításával. Ez természetes is, miután a folyóirat az ateizmus autentikus szószólója kíván lenni. Szemben azonban a kezdetleges mechanikus materializmussal, a mai történelmi és dialektikus materializmus nem tagadja, hogy a vallásnak megvolt a létjogosultsága és az értelme a társadalmi fejlődés korábbi szakkaiban. „A vallás — írja Mátrai — szükségszerűen keletkezett és maradt fenn egy olyan embertelen világban, amely tömegméretekben terjesztette a boldogtalanságot, ahol a szenvedő, kiszolgáltatott ember csak a halál utáni életbe, a természetfeletti jóvátételbe vethette reményei horgonyát.” A vallás így jótékony szerepet is vitt az emberiség történetében, ám — folytatja Mátrai — „éppen azért, hogy lényegénél fogva elfordította az elnyomottak és elesettek tekintetét az élet valószínűs problémáiról... váltakozó mértékben, de alapjában mégis mélyen retrográd módon gyakorolt hatást a társadalmi haladás lendületére”.

Soha sem vállalkoznám, még hitvédelmi okokból sem, olyasminnek cáfolgatására, ami az én tudományos meggyőződéseim szerint is megfelel az igazságnak, azt a kérdést azonban méltán felvethetném: vajon a visszahúzó hatás valóban a vallás, jelesen a keresztény vallás lényegéből származik-e? Amennyire ismerni vélem

ezt a témakört, úgy hiszem, nem volna nehéz kimutatni dinamikus elemeket is a kereszténységben, amelyek a meglévő állapotok fenntartása és a belenyugvás ellen szóltak. Nem azt állítom ezzel, hogy a keresztény gondolkodók zöme és különösen az egyházi személyek forradalmi megmozdulásokat szívtottak volna, ehhez ugyanis túl statikus az az ideológia, amely a keresztény vallásra rakódott rá, azt azonban állítom, hogy mindannyiszor és mindenütt, amikor és ahol talaját veszítette az uralkodó ideológia, eleve nem léptek előtérbe a keresztény morálnak azok a tanításai, amelyek az új állapotokat igazolták és erősítették. Mindenesetre korszerű feladat lenne ebből a szempontból is feldolgozni a kereszténység történetét, szigorú tudományossággal és őszinteséggel, nem feledve azt, hogy semmi sem károsabb az igazság védelmére, mint a fél-igazságokkal való operálás.

Annál inkább terhel minket ez a feladat, mert Mátrai nagyon is hangsúlyozza, hogy a marxizmus valláskritikája „a vallás elleni harcot az osztályharcral összefüggésben szemléli és alárendeli annak”. Szerinte a vallás kritikája éppen ezért nem is lehet absztrakt, pusztán logikai jellegű bírálat, és „nem kerülhet fő helyre az osztályharcban, amelynek célja mindenekelőtt a kapitalizmusnak a szocializmussal való felváltása, a dolgozó ember teljes emancipációja”. Igaz, mindjárt hozzáfűzi, hogy ennek az emancipációnak „igen lényeges” mozzanata a vallástól való felszabadulás, de maga is aláhúzza, hogy csupán „egyik” mozzanata. Abban a magatartásban tehát, amelyet a marxista gondolkodók a vallás irányában tanúsítanak, van bizonyos pragmatizmus, amelyre fölöttébb érdemes figyelemmel lennünk. Világosan kitűnik ez Mátrai következő soraiból: „A társadalmi viszonyok szocialista átalakításának igényei teszik szükségessé és elkerülhetlenné is a vallás bírálatát, és pedig ismét nem általánosságban, hanem elsősorban azokon a pontokon, ahol a vallás közvetlenül akadályozza a tömegek eszmei és politikai fejlődését, aktivitásának kibontakozását.”

Mátrai fejtegetései is megerősítik tehát, hogy a történelmi és dialektikus materializmus elsősorban a vallásnak, a mi esetünkben a keresztény

vallásnak tulajdonított szociológiai vonatkozások miatt száll síkra ellene. És szerintem megbocsáthatatlanul hibáznánk is, ha tagadni akarnók, hogy a keresztény vallásnak államvallásként vagy quasi-államvallásként való fel fogása idején a társadalom uralkodó osztályai ezt a keresztény vallást ideológiának is felhasználták. Hitéhez ragaszkodó történész vagy szociológus sem juthat e tekintetben a marxistákétól szögesen eltérő megállapításokra. Ami közöttünk és a marxisták között problémaként felmerül, csak az, hogy vajon időbeli konkrét termelési viszonyok szellemi felépítményének, avagy időhöz nem kötött önálló és sajátos képződménynek kell-e minősítenünk a vallást? Nem gondolom azonban, hogy ezt a kérdést bármilyen vitával már most eldönthetnők. Mátrainak az a vélekedése, hogy a fejlődés majd „fokozatosan elmeteszi a vallás társadalmi gyökereit”, bizonyos mértékben igaznak bizonyulhat, ha „társadalmi gyökereken” azt értjük, amit a marxizmus ért rajtuk. Ebből azonban korántsem következik, hogy a vallás egyéb gyökerei, a nem-társadalmiak is velük halnának el. Minthogy azonban az efajta kérdésekben előttem is a gyakorlat a próbaköve minden elméletnek, nyugodtan a jövőre bízhatjuk a döntést. Pusztán érvekkel aligha győzhetjük meg egymást.

Nem szeretnék bárkinek írásába olyan nézeteket belemagyarázni, amelyek esetleg nincsenek meg benne, de végeredményben mintha ebben a tekintetben Mátrai álláspontja sem lenne merőben más. Mert ami a vallás elmúlását illeti, maga is él némi meg szorítással, amikor ezeket mondja: „Számos olyan fontos emberi kérdés van, amelyeknek megválaszolásával a modern tudomány még adós vagy részben még adós. Ezekben a kérdésekben a legkülönbébb vélekedések, a távoli múlt homályából eredő hagyományok „adnak választ” a mai embernek is... A szocializmus építésének jelen szakaszában még számos gazdasági, politikai, jogi, műszaki stb. feladatot kell megoldani ahhoz, hogy általánossá váljék az a magasabbrendű életforma, amely a „belső ember”, az emberi tudat-világ felszabadulását is általánossá teszi...”

Hogy azonban a vallás fennmarad-

vagy eljön az idő, amikor az emberek — Mátrait idézve — „misztika és túlvilág nélkül oldják meg életük nagy kérdéseit és bátran szembe mernek nézni velük”, ez csak az egyik és szerintem nem is a fontosabb része a problémának. Sokkal sürgetőbb és közvetlen feladat számunkra, ami tegnap, sőt tegnapelőtt is aktuális lett volna: annak kétségbevonhatatlan igazolása, hogy mi, mai keresztények, nem tekintjük ideológiának a vallásunkat és nem is kezeljük akként. Igazolása szóban, írásban és cselekedetben, hogy mi nemcsak nem tartjuk összeférhetetlennek az osztály nélküli társadalom kialakulását, a bármiféle kizsákmányolás felszámolását, a szocializmus kívánta gazdálkodást és jövedelemelosztást a magunk világnézetével, hanem mint keresztény humanisták a saját erkölcsi indítékaink alapján is együtt tudunk és kívánunk dolgozni ezeken a területeken a marxista humanistákkal. Meggyőződésünk, hogy ebben az esetben nagy lépéssel jutunk közelebb az emberi haladáshoz ahhoz a szakaszhoz, amelyet ha talán nem is teljes, de a mai nál sokkal nagyobb mérvű világnézeti tolerancia fog jellemezni.

A reánk virradó atomkorszakban, amely szükségszerűvé teszi a békés koegzisztenciát, a tolerancia alkalmassint a legfőbb jónak fog számítani. Mátrai is leszögezi: „A legkülönbélegképp gondolkodó emberek is *ugyanabban* a világban élnek: nincs külön valóság a hívók és külön egy másik a hitetlenek számára.” És szinte elkötelezést fejeznek ki ezek a szavai: „A tolerancia, a vélemények iránti türelmesség gondolata nem csupán régebben volt a tudomány pártján állóknak önvédelmi eszméje, hanem eszméje a tudomány és a humanizmus képviselőinek ma is, amikor már — legalább a mi társadalmunkban — nem vár inkvizíció és máglya a tudomány képviselőire.”

Kézenfekvő, hogy bennünket, mai katolikusokat, senki sem tehet felelőssé inkvizícióért, máglyáért és hasonlókért. Ezeket mi is mélysegesen fáljaljuk, s nemcsak a hatalmi viszonyok változása, de az erkölcsi-szellemi fejlődés miatt is teljességgel kizártan tartjuk, hogy egyházunk akaratából vagy ösztönzésére valaha is újból sor kerülhetne rájuk. Mi csak

együttérzésünkről és együttműködésünkről biztosíthatjuk mindazokat, akik a toleranciát a humanizmus nevében egyetemes eszményként hirdetik meg.

*

Van mindenesetre *Mátrai László* cikkének két passzusa, amelyeket nem árt egymás mellé helyezni. Az egyik ekként hangzik: „A tudomány fölényének, igazságának — többek között — a nyugodt vitatkozásban is ki kell világlania: a tudomány eleget tesz a felvilágosítás reá háruló erkölcsi és pedagógiai kötelezettségének, de túl ezen nem zavarja az emberek tévedéshez való jogát és nem korlátozza a babonákban való hit állampolgári szabadságát.” A másik passzus: „Bármennyire is tartózkodjék a tudomány attól, hogy az emberek egyéni hiedelmeibe beleszóljon, azt semmiképpen sem ismerheti el igazságnak, ami pusztán egyes emberek vagy embercsoportok érzelmeivel vagy hagyományaival bizonyítható, nem pedig a természet és társadalom törvényeivel.”

Akármielyen kedvezően alakuljon tehát helybiztosításunk a szocialista rendszerben és együttműködésünk mindabban, ami nem ellentétes vallási elveinkkel, azzal mindenképpen számolnunk kell, hogy az ateizmus propagandája erősödni fog, és pedig — mint a *Világosság* első közleményeiből kitűnhetett — magas színvonalon. Kérdés, milyen lelkiülettel nézzünk elébe?

Teilhard de Chardin, korunknak ez a belülről is sűrűn támadott, de Nyugaton máris talán legnagyobb hatású katolikus gondolkodója nem sokkal halála előtt figyelmeztetett, hogy napjainkban két magatartás között választhat a keresztény ember. Az egyik a negatív, amely gyűlölködésben és elzárkózásban nyilvánul, a másik a pozitív, amelyet akkor valósítunk meg, ha emeljük és mélyítjük önmagunkban — és átsugárzás útján másokban is — a vallási, lelki és szellemi erőket. S teljességgel bizonyos, hogy termékeny csak a pozitív magatartás lehet, amelynek lényegét a „több kereszténység és több emberség” teszi.

A „több emberség” gyakorlásában semmi sem gátolhat minket, hiszen kifejezetten ennek jegyében folyik, ha olykor zökkenőkkkel is, az új szocialista társadalom építése. „Több kereszt-

ténységet" azonban csak akkor tanú-síthatunk — nemcsak érületben és erkölcsiségben, hanem gondolkodás-ban is —, ha növeljük magunkban a meggyőződést hitünk igaz voltáról. „Mindenáron fenntartani a transzcen-denciát” — hangoztatja Teilhard. S nyilván ez az elhatározásunk ütköz-het nehézségekbe, ha nincsenek pon-tos fogalmaink vallásunknak azokról a tanításairól, amelyeket marxista részről kritikál és támadások érnek.

Éppen e kritikák és támadások mi-att a saját felfogásunk tisztázása kö-vetelheti meg olykor a polémiát, de — s ezt nagyon szeretném kiemelni — nem azokban a kérdésekben, ame-lyeknek miként való elbírálása „a priori” állásfoglalásokon alapszik. Ar-ról például hasztalan vitáznánk, hogy van-e vagy nincs-e Isten, van-e vagy nincsen túlvilág, halhatatlan-e vagy halandó az emberi lélek. Az ilyen és hasonló kérdésekben nem az a felada-tunk, hogy világnézeti ellenfeleinkkel tuskadjunk, hanem, hogy szabatosan kifejtjük: mi az, amit mi keresztény voltunknál fogva hiszünk, s melyek azok az érveink, amelyek miatt mi ezt a hitünket értelmesnek tartjuk. Vitának szerintem csak akkor van in-dokltsága, amikor úgy gondoljuk, hogy tárgyi tévedés történt vagy fél-reértettek minket. Hogy a *Világosság* első számánál maradjak, teológus ba-rátaim azt állítják, hogy egyes tanul-mányokban tárgyi tévedések vannak; bizonyára helyesen ténnék tehát, ha mindkét oldal hasznára helyreigazíta-nák azokat. Vagy ami az én egyik aposztrofált cikkemet illeti, határozot-tan kijelenthetem: ellentétben a szem-leíró feltevésével, igenis örvendek mindenféle fejlődésnek s eszem ága-ban sincs kínjainknak, szenvedéseink-nek, kudarcainknak „szunkolni”; a „van” állítása részemről korántsem a „kell” állítása is.

Tulajdonképpen nem is a „vita”, a „polémia” az, aminek szüksége mu-tatkozik, hanem az, amit a franciák-nál a szellemi elit „dialógusnak” ne-vez. Ezt a megjelölést tartom én sze-rencsésnek, mert azt a kíváncságot fe-jezi ki, hogy az ellentétes felfogású emberek ne külön-külön és egymás mellé monologizáljanak, hanem pró-báljanak okosan és jóakarattal el is beszélgetni egymással. „Ne féljünk attól, hogy a dialógus árulásra vezet-

het — olvasom R. de Montvalon egyik legutóbbi cikkében. — A dialógus so-ha sem veszélyezteti az igazságot, mert becsületes dialógus csak olyan két személy között folyhat, akik tudatá-ban vannak nézetbeli különbözőségeiknek. Ahelyett, hogy elveszném, a dialógusban megtalálom magamat. Ahelyett, hogy elveszteném benne az igazságot, csak jobban felismerem, hogy az igazság olyan ajándék, ame-lyet nem tudok ráerőltetni a másikra; az én feladatomban védeni és elfogadásra ajánlani azt.”

Szinte fölösleges is mondanom, hogy a „több kereszténységnek” és a „több emberségnek” a mi részünkről nem-csak magában a dialógusban kell meg-nyilvánulnia. Meg kell nyilatkoznia abban az érületben és attitűdben is, amellyel a világnézeti ellenfelek felé fordulunk. Áll ez papjainkra a szó-széken is, de kiváltképpen áll íróink-ra, akiknek minden leírt szó tekinte-tében át kell élniök sokirányú fele-lősségüket. Aki meg van győződve arról, hogy igaz ügyet képvisel, az mindenkor elutasítja magától a tisz-tátalan eszközöket.

Így is lesznek nehézségeink több okból is. Az egyik nehézségre, amelyet én nagyon súlyosnak érzek, sokan ta-lán nem is gondolnak. Ez pedig az, hogy amíg a marxizmus teljes egé-szében elveti a keresztény szemléle-tet, mi, katolikus gondolkodók nem vetjük el globálisan a marxista szem-léletet. Mi nemcsak találkozási pon-tokat fedezünk fel a kettő között, de magunkévá is tesszük a történelmi és dialektikus materializmus nem egy meglátását. Már pedig az abszolút „nem”, vagy az abszolút „igen” rövid távra mindig nagyobb hatóerővel bír, mint az egyeztetés és mérlegelés. En-nek a hátránynak vállalása azonban, úgy vélem, éppen a „több keresztény-ség” követelménye, annak az önként is elfogadott kisebbségi helyzetnek ésszerű folyománya, amelyet az igazi keresztény szellemiség „kovász” ren-deltesse határoz meg.

További nehézségünk adódik abból, hogy a „több kereszténység” és a „több emberség” okából nekünk oly-kor befelől is kritikát kell gyakorol-nunk. S a kritikával együtt mindjárt félreérthetetlen eligazítást is kell nyuj-tanunk kiváltképpen abban a vonat-kozásban, hogy noha mi szembenál-

lunk az ateizmus minden formájával, nemcsak lehetségesnek, de szükségesnek is tartjuk, hogy polgártársainkkal vállvetve dolgozzunk egyfelől a belső és a külső béke megvédésén, másfelől a szocializmus társadalmi és gazdasági rendjének, mint a fejlődés megkerülhetetlen útjának, minél gyümölcsözőbb és boldogítóbb alakításán. Nekem szilárd meggyőződésesem, hogy az aktív, sőt ahol csak lehetséges, kezdeményezően is cselekvő bekapcsolódás ebbe a munkába nemcsak emberi és állampolgári kötelességünk, nemcsak egyéni érdekünk és a saját szociális erkölcsünk parancsa, hanem messzemenően hitünk védelme is. Valóban átütő erejű érv a mi részünkről ma és a jövőben is egyedül a teremtető munka lehet, amelyet a keresztény szeretet jegyében végzünk. A filozófus Georg von Hertling jelentette ki még a század elején, de szavai ma is találók: „Egy derék, a kor minden tudományos módszerével ismerős, a szakjában kiváló alkotó katolikus tudós az apológiai kötevel felér.” Méginkább elmondhatjuk ezt egész katolikus népcsoportokról, ha tevékenységük és magatartásuk a társadalom épülésére szolgál. És csak sajnálom, hogy ezt az álláspontot és a belőle levont következtetéseket még mindig sokan nem értik meg a nyu-

gati katolikusok közül. Pedig már ők is ráébredhettek volna arra, hogy nemcsak a mi javunkat, hanem a jövőt tekintve a maguk javát is szolgálják azzal, ha különválasztanak a vallást az ideológiától és politikai célok nélkül tárgyilagosan próbálnák mérlegelni és értékelni a mi egyházi életünknek és hitéletünknek menétét. Akkor talán idejében hasznosíthatnának olyan felismeréseket is, amelyekre mi már eljutottunk.

*

Toynbee, napjaink legnagyobbak mondott angol historikusa írta nemrégiben, hogy ha egyáltalán élni akarunk, fel kell emelkednünk a toleranciának arra a magaslatára, amikor az a kérdés, hogy miként vélekedik a végső dolgokról, nem fordítja szembe ellenségesen az embert az emberrel. Azzal én sem áltozom magamat, hogy a világnézeti ellentétek valaha is megszűnhetnének, azt azonban bizonyosra veszem, hogy eljön az az idő, amikor az emberek megítélésében nem a teista, vagy ateista állásfoglalás, hanem egyedül a személyi értékesség és a közösséghez való viszonyulás fog számítani. És csak örülni tudnék annak, ha katolikus oldalról is minél többen iparkodnának elősegíteni ennek a humanista kornak minél teljesebb kibontakozását.

A KIS ÚT

Társaságban felmerülő vallási kérdésekkel kapcsolatban feltűnően sokszor esik szó az úgynevezett ujjászületésről. Vitatják, hogy katolikus hitünkkel nem ellenkezik, a Szentírásban nincsen semmi, ami határozottan kizárná ezt a fel fogást. Tudomásom szerint az ujjászületés tana nem egyeztethető össze vallási meggyőződésünkkel, de szeretném áttekinthető világossággal látni az erre vonatkozó érveket. Ebben kérem segítségüket.

Az „ujjászületés” tulajdonképpen nem helyes kifejezés. Az a tan ugyanis, hogy az emberi lélek a test halála után újra testet ölthet — emberit vagy esetleg állatit, sőt növényit —, helyesen lélekvándorlásnak mondható. A *metempsychosis*, *reincarnatio*, *palin-gesia* elnevezéseknek ez a leginkább megfelelő magyar fordítása. Ez a lényegtelennek látszó fogalmi tisztázás azért szükséges, mert a Szentírás is használja az ujjászületés szót, csak egészen más értelemben. Valamennyi-
ünknek „ujjá kell születnünk Krisz-

tusban”, le kell vetnünk a „régib-
bert”. Ez azonban nem jelent mást,
mint a megtérést, az evilágiságból
krisztusivá válást. A lélekvándorlás
tana lényegében ezt az ujjászületést,
földi életünknek sürgető parancsát és
örök életünk zálogát elodázza. Jézus
Krisztus Urunk tanítása szerint a ha-
lállal az érdemszerzés lehetősége le-
zárul. „A fá ahová dül, ott marad.” A
halál után következik az ítélet s ez
eldönti a lélek sorsát mindörökre. Hit-
titok, hogy miért nem adja meg az Isten
az elkárhozottaknak a megtérés

lehetőségét, s éppen a megfelfedezhetetlen titkok mindenáron való megfelfedezni akarása vonzza az emberi elmét például a reinkarnáció, a lélekvándorlás elmélete felé is. A lélekvándorlás teóriája ugyanis megoldhatónak véli a bűn, büntetés, Isten végtelen szentsége, igazsága és irgalmassága viszonyában a hittitkot úgy, hogy nem egy, de több, szinte korlátlan lehetőségű testi életet tételez fel.

Ki miben vétkezett, abban bűnhődik következő életében. Így minden ember születésekor magával hozza előző életének terhét, a „karmáját”. Ameddig meg nem tisztul, újra és újra testet kell öltenie. Nem nehéz észrevenni az ebben rejlő mélységes logikátlanyságot. Az emberi személyiség lényege az öntudat. Amiről nincs tudomásunk, az nem tartozhat hozzánk. Előző életéről pedig senkinek sincs semmiféle tapasztalata, s a lélekvándorlás hívei sem tudnak másra hivatkozni, mint itt-ott az altudatból (főleg álmokban) felbukkanó olyan ködös tapasztalatokra, amiket a modern pszichológia könnyűszerrel megmagyarázhat.

Igazságtalanság lenne a lélekvándorlás tanában észre nem venni — nyilvánvaló tévedése ellenére is — az igaz gondolatot, azt, hogy a test halála után is tovább él a lélek, és azt a nemes törekvést, hogy még a legbűnösebb is kapjon lehetőséget a megtérésre. Az indusok Upanisádjaiban találkoznak először ezzel a tannal, Pythagoras, Empedokles, Plato filozófiai rendszerének is alkateleme. Lessing, Goethe, Fichte, Nietzsche és még sokan mások a theozófusok és antropológusok közül ma is vallják. Nem csoda tehát, hogy akik az élet értelmének kérdésével foglalkoznak és sokat olvasnak is, gyakran találkozhatnak a lélekvándorlás elméletével. Az örök kárhozat lehetőségének tagadása tulajdonképpen az egész kérdés középpontja. Ezért a reinkarnáció híveinek felfogása az „irgalmasságról” lát-szólag humanusabb, mint a katolikusoké. Ezeknek az „irgalmaskodó” azonban már Szent Ágoston is megfelelt: „Mi nem vagyunk olyan vakmerőek, hogy a legfőbb és legigazibb bíró ítéletéhez valamit is hozzá mer-nénk adni.”

Az „örök dolgokról” — így nevezi a teológia — mi hiába filozofálunk.

Csak azt tudhatjuk, amit az Isten kinyilatkoztatott az üdvösség egyetlen tanítómesterén, Jézus Krisztuson át, és ha hitünk titkainak hogyanját és miértjét nem is tudja teljes egészében felfogni emberi értelmünk, a tényeket alázattal el kell fogadnunk. Az egyetlen földi élet, minden röpkesége mellett is az örök létet meghatározó ir-tóztatós felelősségű tény. S Jézus tanításában az „örök” nem hosszú időt jelent, hanem végnélküliséget. Az örök üdvösséget és az örök kárhozatot Jé-zus teljesen egyformán nevezi: „és ezek örök büntetésre mennek, az iga-zak pedig örök életre” (Mt. 25, 46).

A lélekvándorlás tana lehet nagyon megnyugtató filozófia, de csak filozó-fia. Igaz, hogy mindenkinek jogában áll elméleteket gyártani, de Krisztus tanítványának csak az vallhatja ma-gát, akinek ő az út, az igazság és az élet. A Szentírás nagyon komolyan figyelmeztet: „Boldog, aki bennem meg nem botránkozik.” Közel kétezer év tanulsága bizonyítja, hogy mennyi volt a botránkozó, mennyi volt a ha-mis tan. S ezek az „eretnekek” egy-általában nem voltak rossz emberek, életük tisztasága és gondolkodásuk emelkedettsége a szentek sorába emel-hette volna őket, ha — ismét idézve Szent Ágoston — nem lettek volna olyan vakmerőek, hogy a legfőbb és legigazibb bíró ítéletéhez valamit is hozzá akarjanak adni. Jézusban csak az nem botránkozik meg, aki eléggé alázatos és elfogadja a kinyilatkozta-tó Isten minden szavát még akkor is, ha felületes mozgó logikája szédül a mélységektől.

A lélekvándorlás jelen hívei azt a vaškos hibát is elkövetik, hogy a ka-tolikus tanítást igyekeznek valami-képpen összhangba hozni a — lénye-gében — hindu filozófiával. Ha mind a kettőt jobban ismernék, rájönnének, hogy a kettő egymást kizárja. A való-ság éppen ellenkezője a felületes lát-szatnak. A buddhizmusból kölcsön-zött lélekvándorlást arra igyekezni felhasználni, hogy a krisztusi tant „emberszeretőbbé” patkoljuk, nagy el-tévelyedés jele. Jézus Krisztus kínha-lált szenvedett, hogy minden embert megváltson és megadja az üdvösség lehetőségét minden „jóakarátu em-bernek”, ezzel szemben Buddha alap-vető tanítása: „Aki százfelét szeret, annak százféle szenvedése van: aki

egyedül szeret, egy szenvedése van, aki semmit se szeret, annak nincsen szenvedése." Aki a lélek-vándorlásban hisz, annak a nirvánában, az élet végső értelmetlenségében is hinnie kell, vallania kell, hogy a lélek addig vándorol testről testre, míg ki nem világosodik előtte, hogy semminek sincs értelme, mikor is tehát a teljes vágytalanságban — megtagadva az életet — megpihenhet.

A lélek-vándorlásban való hit, az ártatlannak látszó „társaságbeli” filozofálgatások azonban korántsem olyan veszélytelenek, mint általában gondolnák. A legjobb akaratúak tudatlanul komoly bajok okozói lehetnek. A lélek-vándorlás gondolata — mint látuk — csak akkor logikus, ha lényegében életellenes. Megtévesztően hasonlónak látszik a keresztény aszkézishez. Holott a szentek önmegtagadása nem az életről való lemondás, hanem a kevesebből való lemondás a többért. Hogy életünk bőségesebb legyen — ezért jött Krisztus. A szentség szeretet és végtelenbe törő életvágy; a lélek-vándorlás álma lényegében életellenes halálvágy.

A lélek-vándorlás hite a fáradt és

öreg psziché jele. A meg nem tört gög kiömlése. Nem irgalmat akar, nem az érte ontott drága vér erejében bíz, hanem önmagában. Újra próbálkozik akar, hogy ő maga — saját erejéből — tisztuljon meg, s mivel alapjában tudja, hogy ez lehetetlen, hogy élete mérlege mindég elégtelen lesz, ezért a halál felé tör.

Mi az „áttekinthető érv” ezek után? A krisztusi élet lényege a szabad akarral elfogadott megváltás. A lélek-vándorlás: hit az önmegváltásban. Villon mester csodálatosan alázatos szavai a legáttekinthetőbb érv:

*Álszentek voltunk mindahányan
s az évek szálltak mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmaz nekünk Jézus Herceg!*

A rövid földi élet dermesztő felelőssége csak a mérleg egyik serpenyője. Felesleges a másikba az újjá-születés egyensúlyát tennünk, mert aki ismeri önmagát s az életet, az elismerheti, hogy a következő életben sem lenne különbség. A mérleg másik serpenyőjében Jézus Herceg kiontott vére van, a végtelen isteni irgalom, örök életünk záloga. *Eglist István*

NAPLÓ

A CSODA MIBENNÜNK VAN. Jean Hellé francia író *Csodák* című könyve élénk érdeklődést keltett a katolikus olvasók táborában, hazájában éppúgy, mint külföldön. Hellé hangoztatja, hogy előbb-utóbb mindenki szembe kerül az Isten létének kérdésével. „Az ember hihet Istenben, vagy tagadhatja; mindkét táborban találhatunk tiszteletreméltó, becsületes és komoly embereket” — mondja könyvében, s csak azokat tartja gondolatlanoknak, akik soha meg sem küzdöttek a kérdéssel, akik „nem birkóztak Lábánként az angyalal”. A szerző mint mélyen katolikus, különös erőteljességgel érzi az isteni jelenlétet. A *Csodák* legérdekesebb fejtegetése éppen ezt a jelenlétet tudatosítja.

Jean Hellé szerint az ember valamikor egész valójával érezte az isteni jelenlétet, akkor, amikor még közelebb volt az őshagyományhoz, a racionalista gondolkodás viszont megszakította ezt az érzületet. „Így azután némelyek megkívánják közülünk — mondja —, hogy Isten jelenlétének látható jelei már itt a földön kényszerítő erővel, majdhogy nem nyersen hassanak rájuk. Nem megyünk azonban elébük, hanem azt követeljük, hogy ezek a jelek jöjjenek hozzánk. Le akarjuk őket vezetni, mint a villámot hajlékaink összetákoltszerkezetével. Az egeknek meg kell nyílniok; a napnak a zenitről a horizontra kell szokkennie, egyik láthatárról a másikra; a benuit keljen fel és járjon. Ám ha mégoly szembeszökő csodajeleket kapnánk is, mint ezek, még mindig nem lennének elegendők ahhoz, hogy meggyőzzenek minket. „Mert aki nem hisz Istenben, az természetesen a csodában sem hihet, de valahogy a művelt hívők sem igen igénylik manapság, hogy Isten az ő kedvükért függessze fel a természet törvényeit vagy nyúljon bele az események természetes rendjébe, amit

hitünk szerint úgyis ő alkotott és ő irányít: számukra az Isten Fiának megtestesülése és feltámadása minden idők legnagyobb csodája marad.

Jean Hellé helyesen ismeri fel, hogy a csoda kérdésére ki-ki vérmérséklete és tudása szerint felel. A műveletlen elme csodát kiált minden hisztériás, hiúság-megszállta nő láttára, míg a kételkedő lélek nem tekintené csodának még a koponyatörést azonnali begyógyulását sem. Az emberek nem szívesen erőltetik agyukat és nem igen próbálnak kilépni a megszokott gondolkodási keretükből. Sem azok nem hajlandók erre az erőfeszítésre — mondja a szerző —, akik békésen várnak egy másvilágra, sem azok, akik az örökké tartó nemlétben feloldódó végső elmúlást hirdetik.

Színesen és erőteljesen szól Jean Hellé a kereszténység istenképéről, hitünk központi csodájáról, az Ige megtestesüléséről.

„Bernadette-nek igaza volt: ahhoz, hogy a végtelenségről elmélkedjünk, nincs szükség arra, hogy az ember valamely rendkívül magas pontra nézzen. Testi szemünk számára az ég változatlannak és kimértnek tűnik, szürke vagy azur boltozatnak, ahol az ember hasznára szelfidített felhők szállnak. Isten nem hegytetőn trónoló Jupiter, aki gyermekes villámaival hajigálódzik és pihenésül saját maga ingerli a harcias embereket verekedésre. Isten ott lélegzik a mindenség legkisebb részecskéjében és jelenléte felszívja mindenegyes mozdulatunkat, életünk minden cselekedetét. Hogyisne volnánk bizalmasai, hiszen nemcsak megteremtett minket, de egy lett közülünk. Graham Greene egyik regényében azt írta, hogy számára (vagy inkább regényhőseinek egyike számára, aki nyilvánvalóan a szerző nézetét fejezi ki) a keresztrefeszítés és a passió gyötrelmei csak ráadások ahhoz a felfoghatatlan kinhoz képest, amellyel Isten vehette magára a mi szegény emberi alakunkat, minden nehézségeivel és gyengeségeivel. Mielőtt felment volna a Kálváriára, mielőtt kigúnyolták, megkorbácsolták, tövissel megkoronázták volna és csúfolódva nádat nyomtak volna a kezébe, Isten volt az a pelenkába pólyázott síró és ordítózó gyermek, akit Emmerich Katalin írt le és akire a földi élet minden viszonagsága várt. Az életkörülmények legeslegalacsonyabb állapotát osztotta meg velünk. És továbbra is megosztja velünk életünket, jó- és balsorsban, velünk — a halandókkal. Így mondta, így hirdette, sőt még szentséget is alapított, hogy köztünk létét megerősítse. Közülünk mindenki napról napra hozzájuthat a kegyelem osztatlan egészéhez. Mikor kenyeret szegünk meg, mikor fát ültetünk, szántunk a mezőn, vagy könnyvet írunk, mikor munkánk után este az ágyaknál dőlünk: hisszük, hogy Isten ott van. Az öntudatos keresztény mindent összekapcsol Istennel. Saját méltatlan élete fel van díszítve, át van világítva a menny végtelen tökéletességével.”

Ha a hittanban csodáról esik szó, lényegesen többet értünk rajta, mint csupán csodának feltűnő természeti jelenségeket, vagy akár magát a természetet, mint Isten csodáját. A csodáról szóló egyházi tanítás a világban két rend megvalósulását látja. Ezek sem egymás mellett nem állnak, sem nincsenek egymásnak alá- vagy fölérendelve, de nem is hatják át egymást. Az egyik rend magában foglalja a világ minden tárgyát, amit velünk született erőinkkel, érzékeinkkel, értelmünkkel fel tudunk ismerni: ez a teremtés rendje. A másik rend magában foglalja mindazt, amiről Szent Pál beszél: „Amit szem nem látott, fül nem hallott, ember szívébe föl nem hatolt, amiket Isten készített azoknak, akik őt szeretik” (1. Kor. 2, 9). A szerző a maga költői nyelvével éppen erre a „szem nem látta, fül nem hallotta” világ jelentőségére hívja fel figyelmünket, éspedig éppen azokkal a csodákkal kapcsolatban, amiket napjaink afféle hétköznapi csodáinak nevezhetnénk.

„Egy vak ember megy Lourdes-ba — írja Jean Hellé — és kéri Istent, adja vissza látását. Mellette egy gyógyíthatatlan csontszubán szenvedő igéri, hogy ha meggyógyul, fogadalmi adományként felajánlja gerincfűzőjét a Miaszszonyunknak. Természetes és megható gesztus ez. De ha a vak, vagy a csigolyaszubán szenvedő meg is gyógyulna, ezt kellene-e vajon az első és legcsodálatosabb csodának tartanunk, amit Istentől ajándékba kaptak? A Lourdes-i barlang tele van afféle fogadalmi adományokkal, amelyek férfiak és nők halálját fejezik ki, amiért megszabadultak betegségeiktől, de ezek az emberek most már valamennyien halottak és pusztá porrá változtak. Néhány évig ki-

sebb kényelmetlenségben éltek; utolsó napjaikat kevésbé felhőzte be a szenvedés; a vaknak idő adatott arra, hogy körülpillantson, a benuitnak, hogy néhány lépést tegyen. Azután mégis meghaltak s talán szabad hinnünk, hogy most magát a Teremtőt szemlélik. De őt szemlélvén saját magukat is épp ilyen jól látják. Egész életük szétterül a lélek mélységes tekintete előtt, mint valami csodálatos film, amelyhez képest az emberi emlékezőképesség csak nyomorúságos karikatúra; egyetlen villanásban mindent látnak, életük fontos pillanatait, a határköveket éppoly jól, mint az elfelejtett és jelentéktelennek vélt pillanatokot. Látják azt a pillanatot is, amikor megtörtént velük az a csoda, amire halálukig emlékeztek, s amire leszármazottaik is folyton emlékezni fognak, azt a pillanatot, ami számukra valamiképp történelmi volt. De ez aligha az a pillanat, amihez most ragaszkodnak, amit most fontosnak tartanak, bár fontos volt reájuk és azokra nézve, akik tanúskodtak róla, mint az Isten kegyelmének reájuk vonatkozó bizonyítékáról. Maga a kegyelem azonban feltételes volt és ők az elkövetkező években talán méltatlanoknak és nemtörődömöknek is mutatkoztak és így testük ideiglenes gyógyulása és maga a szenvedés felfüggesztése a végén reájuk is váró meghalás kikerülhetetlensége miatt voltaképpen csak kevéssel jelentett többet annál, mint mikor megmenekültünk valami véletlenségtől — talán egy betegség csirájától vagy egy lecsapó villámtól. De ami legtöbbször jelent számukra, az az életük fonala, soruk szövete: bizonyos megérzés, amely elfordította őket a rossztól, néhány feltehetően szerencsés találkozás egy-egy földi társal, aki feltárta őket önmaguknak, a kegyelem némi ajándéka, amely közelebb hozta őket Istenhez: egy kellő pillanatban érkező öröm, valami jótékony szenvedés.

Mert lehet az egy kín, egy gyöngeség is, amelynek köszönetet vivő kiáltása felhat az egekbe.

— Köszönöm neked, én Istenem, hogy nem hallgattad meg könyörgésemet!

Ebben az értelemben a csoda mindennapi jelenség. Bármelyikünk elérheti önmagában."

Jean Hellé a misztikusok szemével nézi a csodát és a misztikusok nyelvén szól. És mégis, amit mond, a racionalista gondolkodás előtt is megállja a helyét. Bizonyára ezért volt sikere. (*Szigeti Endre*)

VIRRAD A FEKETE KONTINENSEN. Ezzel a címmel adta ki 10. számú külpolitikai tájékoztató füzetét az Országos Béketanács. A kis füzet nemcsak rendkívül érdekes olvasmány, hanem hasznos eligazítással is szolgál napjainknak talán legjelentősebb történelmi eseményeivel kapcsolatban, amelyeknek során az utolsó két és fél év alatt 9 hatalmas területű, független állam alakult az egykori gyarmatok helyén Közép-Afrikában, és ezek közül nem egy maga is több kisebb állam szövetsége.

„Ha Afrikában vagy, gondolkozz nagy méretekben” — mondotta egy ízben Cecil Rhodes, Afrika egyik meghódítója. Afrika olyan nagy, mint az Egyesült Államok, Nyugateurópa, India és Kína együttvéve. A világ szárazföldi területének ötöd részét teszi ki. Ez a hatalmas földrész, amelynek lakossága a legszegényebb és legelmaradottabb az egész világon, amely ma még annyi élelmiszert sem termel, hogy önmagát ellássa, és a világ nyersanyagexportjának mindössze 3 százalékát adja, valójában a földkerekség legnagyobb kincseskamrája.

Az afrikai helyzet megértéséhez feltétlenül figyelembe kell venni bizonyos néprajzi és földrajzi tényeket. A 200 millió Afrikában élő emberből mindössze 5 millió az európai. Ez sokat megmagyaráz a nemzeti mozgalmak nagy erejéből. Ugyancsak ez a 200 millió ember több mint 700 különböző nyelven beszél (csak a néger nyelvek között 182 bantu és 264 szudáni nyelv van), és ez a nyelvi megosztottság, kapcsolatban a még ma is általános törzsi elszigeteltséggel, súlyos kerékkötője az egységes nemzeti államok kialakulásának.

A földrajzi adottság, amit figyelembe kell venni, hogy valójában két Afrika van. Az egyik a Saharától északra fekszik, s az itt lévő arab országok az ókortól kezdve mindig inkább a Földközi-tenger medencéjéhez, valamint a Közel- és Közép-kelethez kapcsolódtak. A Saharától délre terül az ún. Fekete-

Afrika, amely az elmúlt években olyan eredményesen vívta meg szabadságharcát.

Fekete-Afrikában az egymást láncreakciószerűen követő eseményeket a független *Ghana* megalakulása indította el. Ez az állam az Aranypartnak nevezett angol gyarmatból keletkezett. Régi nevét onnan kapta, hogy jelentős aranylőhelyei vannak, amelyeken még ma is évente 20–22 tonna aranyat bányásznak. Másik gazdagsága 500 millió kakaófája, amelyek a világ kakaótermésének egy harmadát adják. *Ghana* területileg a legkisebb az újonnan keletkezett afrikai államok között. Hogy politikailag mégis olyan nagy jelentőségre tett szert, az nem utolsó sorban miniszterelnökének, *Nkrumah*nak köszönhető, akit általában az új Afrika legjelentékenyebb államfőiként tartanak számon.

Nkrumah az Aranypart egyik kis falujában született, az apja kovács volt. Az egyik katolikus missziós iskolában tanult és 18 éves korában tanító lett. Később nagybátyja támogatásával az amerikai *Lincoln* egyetemre került, aková csak néger diákokat vesznek fel. Amerikai diákoskodása idejéből származik az az élménye, amelyet már mint országának miniszterelnöke mesélt el az egyik amerikai hetilapnak arra a kérdésére, hogy tapasztalt-e faji megkülönböztetést Amerikában. „Húsz évvel ezelőtt — mondotta — a baltimorei autóbuszpályaudvaron ivóvizet kértem az egyik tisztviselőtől, mire az a vízőblítéses köpöcszésére mutatott...” *Nkrumah* négy doktorátust szerzett az amerikai egyetemen, majd elvégezte még a londoni gazdaságpolitikai főiskolát is és 1947-ben tért vissza hazájába, ahol a Kongresszusi Néppárt élén harcolt hazája függetlenségeért. Ennek a harcnak eredményeképpen vált 1957 márciusában *Ghana* a Brit nemzetközösségen belül független országgá és 1960-ban köztársassággá. De ennek a harcnak jelentősége messze túl is nőtt *Ghana* határain. Ahogy *Nkrumah* írja önéletrajzában: „Sohasem tekintettem öncélnak az Aranypart függetlenségeért vívott harcot. Nekünk az a kötelességünk, hogy Afrika népeit támogassuk törekvésükben és harcukban, amelyet mi sikerrel vívtunk meg. A mi szabadságunk sincs addig biztosítva, amíg a gyarmatosítás utolsó maradványait ki nem söpörtük Afrikából.”

Ghana példája nyilván döntő szerepet játszott abban, hogy 1958-ban, amikor *De Gaulle* hatalomra jutása után népszavazás volt a francia gyarmatokon, *Guinea* a teljes függetlenség mellett szavazott. A francia gyarmatokon történt események megértéséhez tudni kell, hogy Francia-Afrikának két hagyományos nacionalista pártja volt. Az egyik az „afrikai demokratikus tömörülés”, a másik a tőle kissé balra álló „afrikai újjászerveződés” pártja. Ezek a pártok a függetlenséget folytatott harcban a „fokozatosság” elvének alapján álltak és ennek következtében a befolyásuk alá tartozó területek 1958-ban még a Francia Unióhoz való tartozás mellett szavaztak. *Guineában* azonban egy *Nkrumah*-hoz hasonló politikai vezető egyéniség, *Sekou Touré* radikális nacionalista pártot szervezett, amely maga mögé állítva az ország többségét, a két klasszikus nacionalista párttal szemben a teljes függetlenségért szállt eredményesen síkra.

Guinea függetlenné válása természetesen nem maradt hatás nélkül Francia-Afrika többi részére. Főleg miután kiderült, hogy a *Guineával* szemben alkalmazott francia gazdasági bojkott teljesen hatástalan. (*Guinea* ugyanis óriási vasérc és bauxit lelőhelyekkel rendelkezik és ezek elsősorban kanadai, amerikai és angol részvénytársaságok tulajdonában vannak.) Az 1958-as népszavazás óta feltartóztathatatlanná vált a nemzeti függetlenségi mozgalmak előretörése az egész egykori francia gyarmati területen. Messzire vezetne, ha a politikai fejlődés egész menetét lépésről-lépésre követni akarnánk itt. Annál is inkább, mert a helyzet sok tekintetben még ma is csepfolyós állapotban van. Tény az, hogy az egykori nyugat-afrikai francia gyarmatok helyén ma három nagy államszövetség keletkezett, amelyek függetlenségüket is elnyerték.

Az első, bár jogilag a legbizonytalanabb helyzetű közöttük a *Mali államszövetség*, amely eredetileg nagyobbra terveződött, mint amekkoraként 1960 nyarán formászerint megalakult. Tagjai a néger katolikus költő-politikus *Leopold Senghor* vezette *Szenegál* és a *Modibo Keita* vezetése alatt álló *Szudán* (ez utóbbi nem tévesztendő össze az Egyiptomtól délre fekvő másik *Szudán*-

nal). Az államszövetség jogi helyzete azért bizonytalan, mert Senghorék hajlanak arra, hogy teljesen önálló köztársaságot szervezzenek meg.

A Mali államszövetség — amely nevét a XIV. században ezen a helyen virágzott Mali birodalomtól vette — nem tudott az eredeti formájában létrejönni. Helyette két másik államszövetség alakult. Az egyik a *Középafrikai Köztársaságok Uniója*, amelyhez a *Csád köztársaság*, a *Középafrikai köztársaság*, a *Kongó köztársaság* (nem azonos a vele szomszédos volt Belga-Kongóval) és társult tagként a vidék legértékesebb tartománya, *Gabon* csatlakozott. A másik nagy államszövetség a *Száhel-Bénin Unió*, amelyhez *Niger*, *Felső Volta*, *Dahomey* és az *Elefántcsontpart* tartoznak. Ez utóbbinak vezető politikusa a rendkívül tehetséges néger *Houphouët-Boigny*.

Fekete-Afrika politikai fejlődésének egyik legfontosabb láncszeme kétségkívül a volt angol gyarmat, *Nigéria* függetlenségének kikiáltása, amelyre 1960. október 1-én került sor. Ez Afrika egyik legnépesebb országa, lakosainak száma több mint 30 millió. Százötven évvel ezelőtt a rabszolgakereskedelem központja volt. Az 1800-as évek elején két fontért vásárolták itt az angolok a rabszolgákat és 65 fontért adták el Amerikában. Ez még akkor is jó üzlet volt, ha figyelembe vesszük, hogy minden behajózott hét rabszolga közül csak egy kelt át élve az óceánon. Nigéria függetlenségi harca párhuzamosan haladt Ghanaéval. Az ország legjelentékenyebb politikusa *Azikive*, aki, akárcsak Nkrumah, az Egyesült Államokban végezte egyetemi tanulmányait. A függetlenség kivívása óta a legfőbb gondja a törzsi széthúzás leküzdése, ami egyébként egyformán problémája valamennyi új afrikai államnak. Nigéria területén 250 törzs él, és ugyanannyi nyelvet, illetve nyelvjárást beszélnek.

Nigériával közvetlenül határos Kamerun, amely az első világháború előtti évtizedekben német gyarmat volt, majd az első világháború után Anglia és Franciaország osztották fel maguk között. 1946-ban az ENSZ gyámsági területté nyilvánította azzal, hogy az ország 1960-ra elnyeri függetlenségét, ami meg is történt.

A legkialakulatlanabb és legbizonytalanabb ma kétségkívül a Kongói Köztársaság, a volt Belga-Kongó helyzete, amely az ország 1960 nyarán kikiáltott függetlensége óta foglalkoztatja az ENSZ fórumát. Kongó önmagában is egész világ, rendkívül változatos területe majdnem akkora, mint egész India. Az ottani 400 millióval szemben viszont itt csupán 12 millió ember él, több mint 200 törzs kötelékében megoszolva. Vannak olyan törzsek az egyenlítő környékén, amelyek még a legteljesebb vadság állapotában élnek, és ezeken a területeken még a kannibalizmus is fel-fellobban. Más törzsek tagjai viszont — így a balubák — évszázados kultúrával rendelkeznek és csodálatos népművészetük van.

Túl azonban ezeken az etnikai érdekességeken, Kongó nagy fontosságát az határozza meg, hogy még afrikai mértékkel mérve is különösen gazdag. Eltekintve kakaó-, kávé- és gyapottermelésétől, innen kerül ki a kapitalista világ rádiumtermelésének 90 és urántermelésének 60 százaléka. Rendkívül jelentős az ón- és réztermelés, a délkeleti tartomány, Katanga pedig egymagában a kapitalista világ kobalttermelésének 80 százalékát adja. Innen kerül ki a legtöbb ipari gyémánt, azonkívül óriási mennyiségben a cink, magnézium, wolfram, mangán, szén és arany. Ez a rövid felsorolás is mutatja, mekkora érdekek ütköznek Kongóban.

Amilyen sokoldalú, színes és változatos világ Fekete-Afrika, olyan sokfelé a nemzeti mozgalmak sajtáságai. A törekvés azonban mindenütt ugyanaz, a teljes függetlenség elérése. A fejlődés iránya azt mutatja, hogy a jövőendő Fekete-Afrika független, egymással barátián együttműködő államszövetségekből fog állni. (d. k.)

AZ OLTÁRISZENTSÉG ŐRZÉSE A PRAVOSZLÁV EGYHÁZBAN. Mosztanában alig van társadalmi találkozás, ahol Kelet kérdései valamilyen formában szóba ne kerülnének. Főleg a bejelentett új egyetemes zsinattal kapcsolatban papi körökben is sűrűn nyilvánul meg érdeklődés az egyházi vonatkozások iránt. Többen fordultak már hozzám ilyesféle kérdésekkel, amelyek között az Oltáriszentség, annak őrzése és a betegek részére való elhelyezése

szinte központi helyen áll. Úgy hiszem tehát, hasznos lesz, ha erről a *Vigilia* nyilvánosságát is tájékoztatom. Előre jelzem, hogy mondanivalómban az orosz-pravoszláv Szent Synodus 1870. évi részletes és szigorú Instrukcióját vettem alapul és követem. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az „instrukció” elnevezés nem egészen illik rá erre az iratra, mert a konkrét rendelkezéseken kívül bőségesen tartalmaz ájtatossági buzdításokat is. Mint ismeretes azonban, Kelet régóta nehézményezi a nyugati „juridizmust”, amely mindent pontokba, kánonokba foglal, de amelyből szerinte „sokszor hiányzik a szeretet”.

Keleti felfogás szerint is a Szent Liturgia (szentmise) az Oltáriszentség létrehozásának fölséges szertartása. Az Instrukció is elsősorban a hozzávaló előkészületet tárgyalja és a lelki vonatkozásokon kívül minden külső körülményt is aprólékosan előír. Az oltáron, a szent edényeken, a Szentség anyagán kívül még a pap külső megjelenésére (ruházatára, hajviselésére és kezei gondozására) is kiterjed, hogy a szolgálat minél méltóbb legyen „a nagy Szentség magasztosságához”. Így szinte magától értetődnek azok a szigorú egyházi fenytételek is (depositio, apitímia), amelyek a Szentséggel szemben tanúsított minden hanyagságot, vagy bűnös mulasztást sujtanak.

A Szentség anyaga keleten is a kenyér és a szőlőből sajtolt bor, amelybe csak annyi vizet önthet a pap, „hogy a bor ízét meg ne változtassa”. A kovászos kenyérke (proszfora) búzalisztból készül, tetején látható a Szent Kereszt, amelynek ágai közt olvasható Krisztus Urunk monogramma (ISZ — CHSZ-NI-KA: Krisztus győz). Ősi előírás szerint az öt kenyér megsziporításának emlékére öt proszforát használ a pap az előkészületben. Az egyik proszforának középső részét, a „Bárányt” kimetszi. A másikkal is ugyanezt cselekszi és a konzekráálás után megőrzésre elhelyezi a betegek részére. A megőrzésre szolgáló edény (ciborium) helye a szentségház. A szent edények (kehely, diszkosz, csillag, áldoztató kanálka) aranyból, illetve aranyozott ezüsből, vagy szegénység esetén ólomból (illő díszítéssel) készülnek. Az aranyból, vagy aranyozott ezüsből készült szentségtartóba papír alátét helyezi be a pap a Szentséget, az ólomból készült cibóriumban azonban tiszta papírt kell alája tennie.

A pap lelki előkészülete nem a mai értelemben vett breviárium, hanem a huszonegy órára előírt imaszolgálatok (pravilo; officium): vecsernye, estutáni, éjjeli imaszolgálat, órák végzése.

A mise-előkészület a templomban külön kis oltárkánál történik. A pap itt metszi ki az első két proszforából a már említett két „Bárányt” és a diszkoszra (paténára) helyezi őket. A szőlő heraldikai jobb oldalára egy háromszögű partikulát helyez a Boldogságos Szűz tiszteletére (a harmadik proszforából), bal oldalára pedig a negyedik proszforából kilenc partikulát a Szent Kereszt, az angyalok és szentek karainak emlékére. Majd az ötödikből egy sor partikulát helyez az élőkért, s alája egy másik sort mindazon holtakért, akikről a misében meg kell emlékeznie. (A Bárány jobb alsó sarka közelébe egy partikulát tesz az államfőért, egy másikat a patriarkáért a bal alsó sarokra.)

Az Instrukció pontosan megszabja a mise végzési rendjét és minden olyan eshetőségre is kiterjed (a pap hirtelen halála, rosszulléte, templomi tűz, vihar, ellenséges támadás), amelyek netalán megzavarhatják azt. Sőt még ama csoda esetére is intézkedik, ha a kehelyben a szent színek helyett valóságos Test vagy Vér jelennek meg.

A két szín alatti áldozás elvéből folyik, hogy a pap a Bárányt borban megáztatja. Amelyik templomban nincsen mindennap szentmise, ott a pap a betegek részére szárítási által tartósítja a Szentséget. Előbb az oltár jobb oldalán a diszkoszra helyezi a megáztatott Bárányt, majd a „lándzsával” (kétélű hegyes késecske) apró partikulákra osztja. Ezután egy tiszta kölapot helyez az antimenzion (Krisztus Urunk sírbatételét ábrázoló ereklýs vászonkendő, amely megfelel a latin oltárkőnek) jobb oldalára, arra egy parázssal telt új fémedényt tesz, végül a parázs fölé helyezi a diszkoszt. Gondosan kell ügyelnie, hogy a partikulák meg ne pörkölődjenek. Ha a diszkosz nagyon átforrósodik, a pap óvatosan leemeli, és esetleg többször is megismétli a szárítási műveletet. A Szentséget megszáradás után körülűstöli és a szentségházban elhelyezi.

A betegek részére őrzött Szentséget a papnak minden nap — de két-három

napon belül okvetlenül — meg kell vizsgálnia, nehogy a Szent Vérbe mártott Bárány a penészedés vagy nedvesség folytán romlásnak induljon. Az esetleges hanyagság halálos bűnön kívül a papi tisztaságtól való elmozdítást is magával vonja. A legkisebb gyanú esetén is a pap az oltárra teríti ki az antimenziont s a Szentséget az áldoztató kanálkával óvatosan a diszkoszra helyezi, majd ablakot nyit és várja a megszáradást, ügyelve arra is, hogy légy vagy más rovar hozzá ne férjen. Ha a megromlás jelei mégis mutatkoznának, akkor ezzel a Szentséggel áldoztatni nem szabad. Ilyenkor a pap másnap új Bárányt konszekráll és helyez el a betegek részére, a romlásnak indult színeket pedig a misénél a kehelybe bocsátva magához veszi.

Ami az adorációt és a hívek áldoztatását illeti, Kelet és Nyugat eljárása nem azonos. Az Instrukció mindenestre elrendeli, hogy a papok igyekezzenek gyakran magukhoz venni az Oltáriszentséget; buzdítsák híveiket is, hogy legalább az ünnepeken és főképpen a négy nagyböjtben (karácsony böjtje, a nagyböjt, Péter-Pál böjt, Szűz Mária mennybevételének böjtje) buzgón járuljanak a szentáldozáshoz. Ha a hívek a böjtökön kívül kívánnak áldozni, „előtte hét napot böjtöljenek”; némely esetben három, de legalább egy napi böjtöt ír elő az Instrukció. Éjfélről kezdve semmiféle ételt vagy italt sem vehetnek magukhoz az áldozók.

Az olvasni nem tudókat a pap köteles a szentáldozáshoz előkészíteni. A hívek a templomban állva ájtatoskodnak és karjukat a mellükön keresztbe téve járulnak a szentáldozáshoz. Áldozás után megcsókolják a Krisztus urunk oldalát jelképező kelyhet s úgy mennek vissza helyükre. Ha sok az áldozó, akkor a pap a betegek részére tartott Szentséget is felhasználhatja; nem konszekrált kenyeret vagy bort pótolni a Szentséghez szigorúan tilos. A még így is esetleg lemaradt hívek csak a másnapi szentmisén áldozhatnak.

Az Instrukció a sekrestyések és az oltár körül szolgálók kioktatásáról is intézkedik. Az oltár takarítását — még a porolását is — az áldozópapok, illetve diakonusok kötelességévé teszi. (Más nem nyúlhat az oltárhoz!) A gyermekek korai szentáldozásáról nem beszél, csak annyit említ, hogy az elsőláldozókat a papok „megfelelő korban” kötelesek előkészíteni.

Mindaz, amit előadtam, gondolom, eléggé fontos részlete annak, hogy mit tartott meg a keresztény Kelet az ősegház életéből és fegyelméből.

(† Szántay-Szémán István)

Örömmel és egyben mély szomorúsággal adtuk közre az illusztris szerző fenti írását. Örömmel, amiért a tárgyi érdekességen felül azt az ügyet is szorgálhattuk, amelynek a szerző egész lelkét szentelte. Szomorúsággal, mert közben már el is temettük őt. Csak aki régóta és közelről figyelhette meg sokoldalú tevékenységét, mérheti fel igazában a veszteséget, amely Szántay-Szémán István pápai prelátus, a miskolci görög szertartású katolikus apostoli exarchatus püspöki helynöke, a magyar püspökkari konferenciák tagja halálával egyházunkat érte. Gyászoljuk azonban benne a kitűnő tollú, tudós trótt, a jóságos embert és atyai barátot is. S hisszük, hogy amint e földön 80 évre terjedő hosszú élettel ajándékozta meg őt a Teremtő, nem maradt el szép papi életének és áldozatos munkálkodásának égi jutalma sem.

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Olvasva *Saint-Simon herceg emlékezéseit*, melyek most jelentek meg magyarul Győry János válogatásában, fordításában és bevezető tanulmányával, lehetetlen nem Montherlant szavait idéznünk: „Hol az ördögben talál hát nagyságot Saint Simon-nál az ember? Amit látott, amihez nyúlt, amit csinált vagy csinálni akart, azt mind a kicsinyes oldalánál fogta meg: a semmiségek hercege ő.” Mégis, van benne valami, ami nincs nagyság híjával: „az, hogy megírta a maga háromezer lapját, harminc esztendőn át; háromezer lapot, azzal a céllal, hogy olvassák, s annak szilárd tudatában, hogy páratlanul becsesek; háromezer lapot, ami egyetlen műve, egyetlen jogcíme a hírnévre, s amit azzal az elhatározással ír, hogy életében nem jelenteti meg”... — a dicsőségnek egyedül sírontúli formájában való élvezése, ez a megvetéssel vegyes hírvágy: ez föltétlenül valami lelki nagyságra vall, mondja Montherlant.

Neki is, Proustnak is, sok más francia írónak is kedvelt, állandó olvasmánya volt „a semmiségek hercege”. Stendhalnak egy időben „egyedüli öröme volt”, Shakespeare mellett; széljegyzetelte a maga *Mémoires*-példányát, ilyeneket írt a margójára: „Saint-Simon nem valami mély, de mély stílusa van, és mélységgel fejez ki olyan eszméket, melyeknek nincs különösebben mély értelmük, hogy az olvasó megértse őket” — „Vajmi komikus király lett volna” — „Saint-Simon nagy író, de gyarló politikus”.

Gyarló politikus, kétségkívül, s éppen azért, mert — mint Montherlant mondja — mindent a kicsinyes oldalánál fog meg. Ezt a termetre apró embert kora ifjúságától fogva semmi nem érdekelte olyan szenvedélyesen, mint a nagyság — legüresebb, legmerevebb formájában: mint etikett. Adázul tudott harcolni, szervezkedni, intrikálni, nem is annyira a rangért, ami a lelke legmélyén voltaképpen közömbös volt neki, hanem a rangosért, a rangsorolásért, azért, hogy ki kit előzzön meg és mikor, ki üljön följebb és ki alantabb, s ki hordozza körül a szegények perselyét a templomban és ki ne hordozza.

Egy olyan szigorú hierarchiával fölépített főrangú társadalomban, amilyen a francia volt a XVII. században, mindennek természetesen megvan a maga fontossága; az etikett apró módosulásai, a rajta ütött apró rések, egy-egy elnézés szokásjoggá fejlesztése, ismétlődő véletlen bitorlások vagy mulasztások nemegyszer szívós politikai harcnak a megnyilatkozásai; és Saint-Simon ebben a küzdelemben egyszer s mindenkorra állást foglalt — a mult és a hagyomány mellett. Ha egy-egy engesztelhetetlen gyűlöletét forrásáig nyomozzuk: majdnem mindenütt ugyanarra a mozzanatra, ugyanarra az alapvető sérelemre tapinthatunk rá. Nem személyes, hanem osztály-sérelemre, melyet indulatában végzetes nemzeti sérelemmé növeszt. Mihelyt a főnemesek, sőt pontosabban: a hercegek jogairól van szó, Saint-Simon engesztelhetetlen; és végső fokon minden indulata mögött ez rejlik: a vérbeli herceg haragja mindenki ellen, akiben hercegségének veszedelmét látja, vagy csak sejti. Első számú *bête noire*-ja természetesen a király, XIV. Lajos, s annak kései, titkos felesége, a szegény nyomorék költő, Scarron özvegye, Madame de Maintenon. „Azt hiszték... hogy a király talán szerette a főnemességet s hogy nem akart vele másokat egy szintre helyezni. Szó se róla. Az idegenkedés, mellyel a nemesi öntudattal szemben viseltetett, valamint minisztereinek befolyása, akik saját emelkedésük érdekében gyűlölték és lenyomták mindent, ami belőlük hiányzott s amit nem érthettek el... idegenkedést sugallt neki a kivételes származás iránt.” Ez XIV. Lajos alapvető, megbocsáthatatlan vétke. Idegenkedik a kivételes származástól. Jött-mentekkel, mindenféle polgárivadékokkal veszi körül magát; abban a burkolt „osztályharcban”, ami trónja körül folyik, ha szóval nem is, tettel mindenestre a „kivételessel” szemben a „közönséges”, vagyis a polgári pártjára állt. Nem azért, mert „polgár-párti” volt, hanem azért, mert abszolút uralkodó volt, s ezt az abszolút uralmat a nemesség, főként főnemesség rovására valószínűleg meg, olyan polgári rendből származó bürokrata miniszterekkel, akiknek a főnemesi jogok semmiféle megnyirbálása nem fájt, s akik nem a multba néztek, számolgatva, mit vesztek, hanem a jelenben szolgálták a királyt, mert ezzel a maguk érdekeit is szolgálták. „Így történt, hogy a miniszterek egymás után hagyták el a talárt, majd a nyakkendőt, aztán a fekete frakkot, egyszóval az egyszerűséget és a szerénységet, végül már az előkelők módján öltözködtek. Így történt, hogy előbb az előkelők szokásait, majd kiváltságait sajátították ki, s végül fokozatosan elérték, hogy a királlyal étkezhesse. Feleségeik, eleinte személyes kapcsolat ürügyén, így Colbert asszony, jóval Louvois asszonyt megelőzve, majd évek múltán utána már valamennyien férjük állásával járó jogaik jogcímén étkezhettek, a hintókba szállhattak, és semmiben nem különböztek a legelőkelőbb asszonyoktól.” Mindez nevetséges: étkezés, hintóba szállás, rangbéli hiúsokodás; és mégis sokkal több. Ez az izgága herceg, aki annyi borsot tör a király orra alá, érzi, hogy sokkal nagyobb baj van, mint hogy Colbert asszony vagy Louvois asszony főrangú hölgyek közt előkelősködjék. Mindez csak jel; Saint-Simon észleli a jelet és félreveri a harangot, mert sejti, hogy ez a jel valami súlyos, végzetes dolgot jelent. Megmozdult a föld. Még semmi nem látszik, semmi nem inog. De Saint-Simon már érzi, hogy valahol, mélyen mozog a föld.

Pocskondiázza a királyt, mert nem becsüli főnemeseit; pocskondiázza a polgár-minisztereket, mert a főnemések rovására érvényesülnek. Louvois és a király szövetkeznek „a főnemesség tönkretételére”, katonai szolgálatra kényszerítik a főnemes ifjakat, „hogy megszokják az egyenlőséget s összekeveredjenek mindenkivel”. Az egész szolgálat nem ért semmit, nem tanított meg semmire, „ám annyit mégis megért itt az ember, hogy kénytelen volt minden rendű és rangú néppel összekeveredni”. Tudjuk, hogy XIV. Lajosnak sok vétke és sok hibája volt; tudjuk, hogy hosszú uralma tönkretette az országot; tudjuk, hogy ágyasokat tartott és önkényeskedett — és Saint-Simon mindezt haragosan meg is bélyegzi. De azért bélyegzi meg vétkeiért, mert „tönkretette a főnemességet”; és minden bizonnyal sokkal elnézőbb volna iránta, ha nem Louvois vagy Colbert volna a minisztere, hanem — Saint-Simon herceg. XIV. Lajos ugyan nem sokra menne hercegi miniszterével, mint ahogy utóbb a régens sem ment sokra vele; attól a vádirattól azonban alighanem megkímélhette volna magát, amit Saint-Simon fogalmazott ellene titkos szobája magányában, az utókor számára.

Tévedne tehát, aki a herceg emlékiratait úgy tekintené, mint mindenestül hiteles történelmi forrást, s aki minden szavát, minden ítéletét és minden elmarasztalását készpénznek venné. Amit látott és aztán leírt, azt többé-kevésbé mind az indulatán át látta; a valóság sugara egy kicsit megtört, elferdült, mire ezen a közegen áthatolya a szeméhez, a szívébe-elméjébe, s végül a tolla hegyére ért. Elfogult volt, sok mindenről egyszerűen nem akart tudni. Arról például, hogy amiért XIV. Lajosra a legjobban haragszik — tudniillik a főnemesség „tönkretételéért” — már jóvel előbb elkezdte Richelieu, s aztán folytatta Mazarin; s egy pillanatig sem merül föl benne a gondolat, hogy a főnemességet „tönkre kellett tenni”, egyszerűen az állam érdekében, mert ha nem, ők teszik tönkre az államot, ahogyan azt az utolsó Valois királyok, majd a Fronde alatti események cáfolhatatlanul bebizonyították. Hogy XIV. Lajos végső szakaszában már riasztón sivár és esztelen abszolutizmusa milyen nyomorúságba döntötte az országot, azt Saint-Simon jól látta — nemcsak ő látta, hanem La Bruyère is, és Fénelon is, Vauban is — de, hogy milyen nyomorúságba döntötték annak idején a főnemések, arra nem is emlékezett. S mert a multat, a főnemesi hatalom korát, és családja nagy jótevőjének, XIII. Lajosnak a korát aranykornak képzelte, úgy vélte, minden bajon azzal lehet a legegyszerűbben és leghathatósabban segíteni, ha az idő óramutatóját visszaforgatja abba a hajdanvolt aranykorba: visszaállítja a főnemések XIV. Lajos által megnyirbált uralmát és XIV. Lajos fattyai által megbolygatott hierarchiáját. Saint-Simon végre hatalomhoz jut, tagja lesz a régens-tanácsnak, s e minőségében végrehajtja nagy, diadalmas politikai tettét: visszanyomja méltó helyére a „föltolakodott” királyi fattyút, De Maine herceget! Ennyi „reform” telt tőle, aki hajdan névtelen levélben figyelmeztette a királyt a nép nyomorúságára. Ennyi, és még valami. „A korona dicsősége érdekében” megvetet. óriási pénzen, egy ringló-nagyságú gyémántot a régenssel. Igaza van Stendhalnak: valóban gyarló politikus.

Látóköre nincs; csak szeme van. És ösztöne, mely a veszélyt jelzi. Annál sokkal szűkebb elme, semhogy ki tudná elemezni, mi ez a veszély. Csak nyugtalan, lázong és dühöng, acsarkodva véd nevetéses, fikarcnyi előjogokat. Kis, hajszálnyi repedéseket lát a bástyán, s kiabál. Az idegeiben, a sejtjeiben érzi, bár agyával még nem fogja föl rendje, osztálya, világa pusztulását. Néha olyan, mint egy ketrecében föl-alá futkosó vad. Ösztöne jelzéseit azonban nem tudja helyes gondolatokra váltani. Az ösztön, jellemzően — mert jóvátehetően — osztályának gyermeke — csupa téves, ferde gondolatot vált ki agyában. A pusztulás jelzéseire úgy válaszol, hogy megalázza De Maine herceget s egy nevetéses spanyol követség formásaiban leli örömét. Valóban mint egy ketrecbe zárt vad: szimatolja a veszedelmet, de ahelyett, hogy széttörné ketrece rácsait, csak rohan föl-alá eszelősen. Az ösztönei jók, a reakciói teljesen tévesek.

Az ösztönök vak jelzése Saint-Simon-ban nem az értelem munkáját indítja meg, hanem az indulat zsillipeit húzza föl. Írásaiban számtalanszor tetten lehet érni: meglepni őt abban a pillanatban, amikor előnti az epe, amikor tob-

zódni kezd; amikor elszakad a fém s ő gurulni kezd lefelé a harag lejtőjén, valami sajátos, vad, toporzékoló-hahotázó kielégülés felé. Ahogy például a híres, De Maine-t megalázó *lit de justice*-t, illetve azon való részvételét leírja, egy pszichopatológiai lelet pontosságával: ez egyenesen félelmes. Egy ember, aki régóta áhitott bosszújának beteltén ujjong... „Egész lényemet átjárta mindaz, amit csak a leghevesebb öröm tud adni, a mámoros nyugalanság és a régóta mohón és állhatatosan kívánt gyönyör. Verejtékeztem a szorongástól, melyet a visszafojtott ekstázis okoz, de ez a szorongás is oly kéjes volt, amilyent nem éreztem soha, sem annak előtte, sem azóta, hogy a szép nap lezajlott. Ó, mily alacsonyrendűek az érzéki élvezetek a szellem gyönyöreihez képest, és mily igaz, hogy bármilyen bajt érdemes elviselni az öröm kedvéért, mely véget vet neki!” Aztán: „En persze ujjongtam az örömtől. Attól féltem, elájulok. Szívem egyre duzzadt s már alig fért el keblemben. Valósággal erőszakot kellett követnem magamon, hogy semmit se szalasszak el, de e kín mégis kéjes volt. Összevettem a szolgaság éveit és évszakait, a gyászos napokat, amikor áldozatként hurcoltak a Parlamentbe s több ízben is diadalt arattak felettem a fattyak, a különböző fokozatokat, melyeken fölhágtak a magasba, a mi fejünkre, összevettem, mondom, ezzel a nappal, ezzel az iszonyatos bukással... Mindent elsőpró bűvöletben idéztem fel... Diadalt ülttem, megbosszultam magam, fürdöttem a bosszúban. Élveztem, hogy egész életem leghevesebb és legkitartóbb vágyai teljesedtek be. Kísértésbe estem, hogy többé ne törődjem semmivel. De azért csak hallgattam továbbra is a szerkint szöveget, melynek minden szava úgy zengett szívemben, mint a vonó a hegedűn...”

Háromezer lapot írni, s köztük számos *ilyen* lapot, az utókornak, a megjelentetés reménye és szándéka nélkül: — valóban „lelki nagyságra” vall, mint Montherlant mondja? Éppen az ilyen epétől síkos lapok támasztanak némi kételyt az emberben a „lelki nagyság” iránt, vagy késztetnek legalábbis a fogalom sajátos, erősen megszorított értelmezésére. Lelki nagyság? Könnyű magunk elé képzelnünk Saint-Simon-t, amint — egy udvaronc kezéhez jutott száraz napi följegyzéseinek segítségével — íróasztalánál fölidézi egykori élményeit s újra átéli őket, újra „megfürdik” dühei gyönyörében, újra meg újra szabad folyást enged haragjának, fekete indulatainak egy XIV. Lajos, egy Maintenon asszony, egy Vendôme herceg ellen, s tollát megnyomva örökre kompromittálja őket az utókor előtt. Ha gondolt a maga sírontúli, poszthumusz dicsőségére: elképzelésében ez a dicsőség szerves kapcsolatban állhatott valódi vagy vélt ellenségeinek és ellenfeleinek lemoshatatlan sírontúli gyalázatával.

Mámorosan adhatta át magát epeömléseinek, s ebben a mámorban már mit sem törődött vele, hogy ellentmond annak, amit három-négy lappal előbb, még fegyelmezetten s világos elmével, ugyanarról az alakról írt; indulatára és tollára hagyatkozott, s mindkettő vitte, egyre fékezhetetlenebbül s egyre inkább a maga gyönyörűségére, a magasztos pillanat felé, amikor stílusa és dühe extázisában, késő bosszúként és elmaradt egykori bosszúk kárpótlásaként, megtiporhatja egy-egy áldozata testét s emléket, mindig a maga főnemesi és főnemes voltából szükségképpen következő erkölcsi igazának és fölényének vak és őszinte tudatában.

S ez a nagy író ilyenkor a legnagyobb, ezeknek az „extázisoknak” a mámorában. „Általánosságban aligha van kevésbé zenei nyelv az övéénél — írja róla naplójában Gide — s nem sok akad, mely kevésbé törődne a grammatikai és szintaktikai feddhetetlenséggel; nála minden a szenvedély, a gondolat áradásának engedelmeskedik... Amit az egyik mondatban éppen csak burkoltan sejtetett, egy következőnek egyszer csak alanyává válik. Ez aztán nem egyszer csodálatosan hatásos, éppen a hevenyészettsége s annak meglepetése folytán. Minden mondata, minden szava él, remeg, önállósul, mindig magán viselve féktelen tehetsége jegyeit.”

Olyan stílus ez, amely mozgásukban kapja el a dolgokat és mozgásukban ábrázolja is őket. S éppen ebben a mozgó, áradó jellegében sajátosan az *emlékező* — és nem a szemtanú-„riporter” — stílusa. Az emlékezések folyamán számtalanszor találkozunk a megfigyelő, a leselekedő, a „csupa szem” Saint-Simon-nal. Nagy Péter cár látogatásakor ott van „mindig a közelében, le nem véve róla a szemét”; folyton „szemével-fülével fürkészik”, „titkon az egyes ar-

cokat kémleli", „szemügyre veszi az arckifejezéseket" — mindig elsősorban az arcok érdeklik, azokon át akar a lélekbe, az érzelmekbe hatolni — de az emlékezések nem ennek a figyelő szemtanúnak közvetlen, azon melegében való, tényeket rögzítő lejegyzései. Ez nem rögzítő, hanem fölidéző, emlékező stílus, „az eltűnt idő nyomában" jár, és sietsége az emlékező sietsége: a múltból fölmerülő dolgokat igyekszik megragadni, mielőtt újra visszamerülne a ködbe. Nagy, állandó ritmusa, hullámverése van: emlékezik, a múlt dolgok újraélt emlékezete fölidézi benne a múlt érzelmeit, s ezek az érzelmek: düh, indulat, harag jelenné válnak, elragadják, viszik a paroxizmus, az extázis felé — aztán a lázgörbe lehanyatlík, s a folyamat kezdődik előlről: emlékezés a tényekre, a tények érzelmeket keltenek, az érzelmek jelenné váltódnak, föltornyosulnak... és így tovább; és közben piheg, örvénylik, kavargó, lüktet a le-tűnt versailles-i világ, egy páratlan és véletlen műalkotás, s egy hatalmas indulat tükrében. Nem egészen hitelesen, de a ritka, ösztönös művészet elhithető erejével, hála a stílus varázsának, „Szenvedélyesen ír, egyetlen lendülettel — mondja róla Taine — rohanó tollával alig tudja követni gondolatai sebes áradatát, tüstént készen a gyűlöletre, bele-belevetve magát az örömbe, hol lelkesedésre lobbanva, hol gyöngédségre lágyulva, úgyhogy ha olvassuk: mintha órák alatt hónapokat élnénk át"...

Győry János fordítása elejétől-végig friss, élvezetes és ízes. A saint-simoni stílusnak, modornak — úgy érezzük — igyekezett „kikeverni" a megfelelő magyarját; ez jobbára sikerült is neki. Egységes hangnemet adott egész fordításának; nemcsak szöveget fordított, hanem stílust is. Az ő magyar Saint-Simon-ja talán egy árnyalattal jobban megnyomja néhol a tollat, s kifejezései olykor kissé argot-szerűek az eredetihez képest. „Fort laide" — mondja például a francia Madame de Castries-ről, amiből a magyarban „bődületesen csúf" lesz; Vendôme „aimait fort le poisson", ami a magyarban „csak a halat szerette mértéktelenül", és „főleg ha állott volt már, sőt bűzlött is", ami az eredetiben valamivel „tompább", így: „et mieux le passé et souvent le puant, que le bon". A magyar helyenkint egy árnyalattal vaskosabb, népesebb, s ha választania lehet, a szűkebb helyett mindig a jellemzetesebb kifejezést használja — de ez nyilvánvalóan tudatos „keverés" eredménye s már nem pusztán fordítás kérdése, hanem „értelmezés" is; és Saint-Simon stílusának ez a magyar „értelmezése" — ami egyúttal természetesen az egyéniség értelmezése is — érdekes, friss, közvetlen és kétségkívül jogos (bár talán nem az egyedül jogos). Sok helyen a fordítói lelemény telitalálatokkal lep meg; hogy csak egy példát hozzunk föl, ugyancsak a Vendôme-ről szóló részből: „sa saleté étaît extrême" — mondja a francia (határtalan volt a pizkossága), a magyar pedig, kitűnően: „nyakig ült a pizkokban". Ami a legvitathatóbb lehet: a saint-simoni „tempó" meg-megtörése, egymásba folyó mondatainak gyakori fölbon-tása, annak a bizonyos, Taine-említett „egyetlen lendületnek" meg-megakasz-tása. Azt lehetne mondani: Saint-Simon írás közben hosszabbakat lélegzik, mint fordítója, mikor fordítja. Persze itt is fölvetődik a kérdés: nem kell-e világosság, könnyebben-érthetőség kedvéért, az eredetit egy kicsit hozzászabni a magyar stílus tempójához, egy mondatot kettőre bontani, esetleg háromra, a sebes áradást lassúbbra venni, a futást lépésre fogni. Amivel szemben rögtön más kérdés lehet fölvetni: nem kell-e — olyan nagy író, nagy és egyéni stilis-tizta esetében, amilyen Saint-Simon (s mondhatnánk más neveket is: Proust, Balzac, Stendhal, Rabelais vagy Montaigne), mégiscsak a lehető leghívebben ragaszkodni az eredeti lüktetéséhez, tempójához, minden rezdüléséhez, mint-hogy ezek az *lényeges* elemei náluk a kifejezésnek? Elvi kérdéses; vitatásuk messze vezetne. Győry János fordításának magas színvonalára vall, hogy kap-csán ilyen kérdések is fölvetődnek. — Válogatása is nagyon jó. (*)

SZÍNHÁZI ÓRJÁRAT: A new-yorki *Parasztbecsület*. *Cavalleria rusticana*, hirdette Giovanni Verga immár világhírűvé vált elbeszélése a nyomorgó fiatal házaspárnak. És Mascagni a téma után kapott s megírta belőle egyetlen világsikert aratott kisoperáját. Ugyanígy kaphatott Arthur Miller, Amerika immár élvonalba került drámaírója is a *Cavalleria rusticana*

témája után — new-yorki áttételben. Persze ő egy kis amerikai fölényrel nézi inkább a bevándorolt vagy csak bevándorolni kívánó nyomorgó olasz munkások életét. „Pillantás a hídról” az ő darabjának a címe, mindegy nekünk, hogy a new-york-brooklyni hídról vagy másról van e éppen szó. A hídon bonyolítódik a világ egyik legizgalmasabb üzleti forgalma, a hid alatt, a dokkokon kifaragó munkások, dokkmunkások cipelik a kávéval telt zsákokat, a rummal telt hordókat és üvegeket rejtő ládákat. A dokkmunkások nemzetisége ezen a tájon punnal színesített olasz, egy láda néha összetörik, a munkás többet iszik a potyából és kész a jól ismert Parasztszelet tragédiája, a rummal locsolt féltékenységi drámája: megölték Turridut vagy Eddie Carbonét.

Eddie Carbone a Miller dráma hőse, new-yorki dokkmunkás, nő, de gyermektelen férfi és sajnos a felesége unokahugát nevelgeti saját gyermekéül, amíg az apai érzéseket himérzések nem váltják föl nála. Jó negyvenes életkorában észre sem veszi, mennyire belészeretett a kis nevelt lány Catherine-be, amíg a feleségének újabb rokonai nem érkeznek illegális úton a kikötőbe. Marco nyomorgó családos ember volt odaát, azért indult útnak, hogy egy kis pénzt küldhessen a családjának. Ő nem veszélyes Eddie Carbone szemzőgéből. Annál veszélyesebb Rodolfo, az állítólag dánal kevert hirtelenszőke olasz legény, mert ő amolyan szivdöglesző, kicsikét feminin képeslap-figura, akibe tapasztalatlan leányok belé szoktak szeretni. Eddie Carbone pedig annyira elzárt addig minden férfilénytől nevelt-leányát, hogy annak nemcsak a dráma törvényei szerint kell belé szeretnie Rodolfóba, hanem természetszerűleg is. Hiszen még tiltják is tőle. És az erkölcsi fölény látszólag teljesen Eddie Carbone oldalán van. Ő az önfeláldozó rokon, aki az illegális bevándorlótaknak szállást és kevés pénzért kosztot ad, ő túllórázott azért, hogy a kis Cat gyorsírást tanulhasson és mint családfő is felelős a lányért. Csak éppen korlátolt ingeryűtségében maga sem ébred rá, hogy nem a lányt félti, hanem férfiuú féltékenységi irányítja minden lépését, amikor Rodolfót, a szőke olasz fiút nevetességessé akarja tenni nevelt lányja szemében, amikor kitalálja róla, hogy nem normális, mert főzni is tud és csak az állampolgárság elnyerése végett akarja feleségül venni Catherine-t.

Szépén, takartan tárja elénk Arthur Miller Eddie Carbone jellemfejlődését, fiatal drámaíróink sokat tanulhatnak belőle és a dráma előadása ezért is hasznos volt. Avatott író kézjegye érzik a darab minden alakján, s néhány hangtűssal, fűszóval, a színészeknek nyujtott játéklehetőséggel mind a hat főszereplő jelleme világosan tárul elébünk. De különösen Eddie Carbone önző, kispolgári lénye bontakozik ki kristálytisztán, aki ökörré degradálódó bika-képpen azt hiszi, hogy övé az egész legelő és onnan minden más élőlényt ki akar szorítani. Mikor Rodolfót és Cat-et bizalmas helyzetben találja otthonában, előbb ügyvédhez fut és törvény útján akarja nevelőapai jogait érvényesíteni. Querulens is tehát. Mikor az olasz ügyvéd, ismerve a vendetta-erkölcsöket, új házajukban sem feledő sziciliaiak késelő-hajlandóságát, lelkére beszél és szinte könyörög neki, hogy hagyja a saját útjukra a fiatalokat, Eddie Carbone eljut a munkás és hazafiúi szolidaritás földadásáig: telefonon jelenti a Bevándorlási hivatalnak — persze névtelen földadóként —, hogy ebben és ebben a házban és lakásban illegális bevándorlók rejtőzködnek.

A tragédia kész. Felesége, Beatrice, az elhanyagolt asszony ösztönével azonnal tudja, hogy Eddie adta föl honfitársait, Marco, a sokgyermekes családapa, akin egy amerikai házasság sem segíthet, mint később Rodolfón, elfogatása közben még időt és módot lel arra, hogy az egész olasz negyed szemeláttára szembeköpjön és árulónak nevezze Eddiet. S Eddie bűnét tetőzi, hogy nem is két, hanem négy bevándorlót fognak el ugyanabban a házban. Becsülete odavan s Marcótól követeli, hogy vonja vissza a „rágalmat”. Rodolfo esküvője előtt állunk, az ügyvéd szabadlábba helyeztette őket annak az ígéretnek a fejében, hogy Marco sem követ el ostobaságot hazatoloncoltatása miatt. Marco templomban viaskodik beidegzett vendetta-ösztönével és a tőle kicsikart ígérettel. Eddie azonban nem tud fölülkerekedni a rajta, a „saját lakásában” történt sérelmen. Marcótól bocsánatkérést követel, majd késsel támad rá. Marcó azonban megfordítja Eddie kezében a kést és a földájába üti.

Kristálytisztán fogalmazott eleven dráma ez, nem hiába nyúlt Miller nagy

előképek témakincse felé. S mint nálunk is ismert többi darabjaiban, a „Salemi boszorkányok”-ban és „Az ügynök halála”-ében, itt is lenyűgözve tudja tartani a közönséget. Máthé Elek szabatos, kristálytisztá csengésű, értelmű és magyarságú fordításában pedig a darab minden értéke átmentődött.

A rendező, Adám Ottó az „Anna Frank naplója” óta kedvenc rendezőnk, de most egy és másban mégis pörbe kell szállnunk vele. A diszletet ugyan Jánosa Lajos tervezte, de a rendező helyében nem tartottuk volna megengedhetőnek, hogy Eddie Carbone lemosható falú lakását magyar biedermeier bútorokkal rendezze be. Ezek a széles támlájú, kagylós hátú cseresznyefaszékek nagyon jól beléillettek volna Barta Lajos „Szerelem” című magyar kisvárosi miliőjébe, Csathó Kálmán vagy Harsányi Zsolt kávézenikés darabjaiba, de itt mi bizony zavarónak tartottuk őket. A szerzői utasítás csak annyit mond Eddie-ék lakásáról, hogy „tiszta berendezett, otthonos lakás ez, kevés bútorral”. Talán az ugyancsak szerzői utasításként szereplő „kerek asztal” tévesztette meg a diszlettervezőt és rendezőt, akik még a Lingel-féle fogast is cseresznyaszínűre pácolták s találtak egy ugyanilyen színű hintaszéket is. Szemnek kellemes látvány ez a berendezés, de ellentétben van a narrátor-ügyvéd két perc múlva elhangzó szavaival: „ez a környék eleganciának és szépségnek egyaránt híjával van...” „zsúfolt bérkaszárnnyak...” szegény emberek apró gondjaikkal...”

Eddie Carbone kivándorlásakor bajosan vitt magával stílbútort, legfeljebb berendezkedésekor választott magának atavisztikusan kerek asztalt, bár gyermekei nem születtek, hogy körülüljék azt jó olasz szokás szerint. S Eddie Carbone kivándorlásakor örült, hogy a hajójegyet meg tudta fizetni. Annyira boszszantott ez a rendezői, diszletterzői gaff, hogy utánajártam a dolognak. Amerikában, a tucatárúk Eldorádójában valóban gyártanak újabban stílbútort, mert az is sznob divat, de az árát is megkérlik alaposan, még ha szériagyártmányokról is van szó. Kézműves áruról beszélni sem lehet. S hogy Eddie Carbone valahol az őszeren vett kerek asztalához ilyen székeket vásárolt volna olasz művész-ösztönnel, de drága pénzen, azt bajosan hisszük el, mert Cat gyorsírástanulásaért is túlráznia kellett.

Semmi értelmét sem találjuk tehát annak, hogy a hajszás, minden izom-és idegerőt kisajtoló amerikai munkásélet köré ilyen „lakkozott” meseenteriórt kerekítsenek egy kerek asztal ürügyén, mikor csak a sarki bútorüzletbe kellett volna elmenni, hogy sivár, szögletesformájú, amerikai stílusú székeket vásároljanak, amik sokkal sivárabban álltak volna körül a szerző-megkívánta kerek asztalt.

Miller darabjának előnyéül említettük a remekül takart párbeszédeket. Adám Ottó remekelt az „Anna Frank” darab lélekzetviasszafojtó néma küzdelmeinek tragikumával. A szerző elegáns darabszerkesztését most is remekül szolgálja ez a lélekzetviasszafojtottság, de mintha egy csöpp lokál-kulórt is vegyíthetett volna a szereplők viselkedésébe, egy kis olaszos temperamentumot, amit sajnos csak Basilides Zoltán elsőrangú Marco-alakításán éreztünk. Talán ennek a rendezői fölfogásnak az eredménye, hogy a darab lehangtalanabb, jóformán némán szenvedő feleség alakja, Tolnai Klári Beatricéje sikerült a legjobban. A passzivitás hatalmas drámai ereje szinte robbanásig feszült Tolnai Klári alakításában, aki ezzel a szerepével Nórájához és a Cseresznyéskert-beli nagy alakításához hasonló magaslatot ért el. Mert megtört, elhanyagolt, elhasznált asszony is tud lenni virágzó-asszonyalakjai nagyszerű verbősege mellett.

Pécsi Sándor hibátlanul viszi végig Eddie Carbone öntudatlan lelki drámáját, bár a rendezés túlságosan lefoghatta őt. Így a kispolgárasult, otthona és fogai falain túl nem látó, bután önző ember alakját faragta remekbe, ha a figura olasz voltával kissé adósunk maradt is. Vass Éva sorozatosan megjele-nített leányalakjaihoz ebben a szerepében kevés új színt talált, de a szerző-megírta alak talán kissé könnyedebb az ő egyéniségénél, köznapibb flapper-típus a tucatjából s gyanútlanabb derűjűre kellett volna mintázní színészileg és rendezőileg is. És bár nem vagyunk a narrátor-megoldások szektás hívei, Uray Tivadart narrátor ügyvédként is ünnepehnünk kell, mert hovatovább leg-szebb magyarsággal beszélő színészünket dicsérhetjük benne. A külvárosi olasz ügyvéd alakját azonban ő is túlfinomította. S végül minden bajok okozója, a még csak főiskolás Németh Lajos Rodolfója következik. Egy harmincéves be-

érkezett színész mindég jobban el tud játszani egy húszéves ifjút, mint egy azonoskorú. Ez az azonoskorú főiskolai hallgató azonban minden valószínűség szerint tíz év múlva éppen az a harmincéves színész lesz, aki remekül játssza el a húszéveset. Jó szemmel választották ki szerepére, mert olyan szőke volt, hogy az egész kissé szőkére hangolt olasz környezetből is kirítt „dánságával”.

A közönség pedig úgy marad a robbanó dráma után és hosszasan ünnepli, hogy valódi színházat látott. Ifjú drámaírók tanuljatok öreg színházi rókáktól, mert miért ne kölcsönözhetne magyar író is nagysikerű drámai helyzeteket, mikor az egész világirodalom Shakespeareától kezdve ezt teszi. (Posszonyi László)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Magyar plakát-történeti kiállítás. Egy évig tartó munkával megrostálva és kiválogatva, magyar plakát-történeti kiállítás nyílt a Műcsarnok termeiben. Ez az első kísérlet, hogy a rövidéletű képes falragaszok, a pesti utca folyton változó hangulatának pillanatfelvételei, összegyűjtve és rendszerezve, műalkotási igénnyel együtt szerepeljenek. Közszemlére téve 1885-től napjainkig, a megelevenedett pesti utca nyüzsgő közel ezer plakáton. Feledésbe merült eseményeket és életérzéseket ébresztettek fel, amint felvillannak hirtelen régi hirdetőoszlopokról az emlékezetünkben. Érzéketesen jelzik évek és korszakok szerint az életritmus módosulását. Szinte szabad szemmel látjuk a kor lélekzetvételét, a pesti utca színváltozását. A plakátok hol halkan mesélnek és szórakoztatnak, hol erőlesen megállítanak, figyelmeztetnek, tüzelnek, sőt üvöltöttek, aszerint, hogy az utca képe ráérintsen, lustán bámészkodó, vagy élénken figyelő, hirtelen fortogó, háborgó, sőt fékevesztett. De jellemző ez a kiállítás a magyar plakátnak, mint művészi formának megteremtése és kibontakozása szempontjából is. Azóta, hogy Toulouse-Lautrec világhírű plakátjai nemzetközileg elismert rangot biztosítottak a javarészt reklámcélokat szolgáló, tömegszámra előállított litográfált lapoknak, a művészi plakátoknak, nem egy komoly tehetségünk, elnyomva nagylélegzetű festőábrándjait, hivatásszerűen a plakátművészetnek szentelte képzelőerejét. Úttörő munkát végzett Bíró Mihály, az első nagyhatású és jellegzetes plakátművés�ünk, a híres kalapácsos Népszava-plakát készítője, aki ötletes, tömörkifejezésű, villámgyorsan a célbataláló ábráival az úgynevezett „Blickfang” mestere. A mai néző se függetlenítheti magát plakátjainak pattanásig feszült kisugárzásától. Mellette és a nyomában fejlődött ki Faragó Géza és Földes Imre termékeny, főleg áru-reklámokra igénybevett, dekoratív plakátművésze. Ők hárman a huszas évek előtti kor legszámottevőbb plakátművészei. — A két világháború közötti tépettszárnnyú légkörben megkoszosodik, mint önálló műfaj, teljesen kifejlődik, viszont ílhető téma hiányában, javarészt meglehetősen üzleti reklámjelleggel ölt a plakát. Csak egy-néhányan sikerült az átlagból kiemelkednie. E kevesek között is fénylőn ragyog Pólya Tibor kirobbanó tehetsége. Gyönyörködve szemléljük hibátlan plakátremekeit, ezeket a kis témákra pazarolt, elvetélt festői kompozíciókat és szomorkodva, szinte bűnbánóan gondolunk a harmincas évek e korán sírbaszállt festőgéniuszára. Milyen pótolhatatlan szépségek látomásait kellett megvalósítatlanul magával vinnie igazi megértés, hivatalos támogatás, komoly, nagy feladatokkal való megbízás hiányában...

A kiállítás legizgalmasabb (Uitz, Pór, Berény, Vértés és néhány ismeretlen szerző) plakátjain — a legtöbbje művészi kivitelű és lenyűgöző hatása — a forradalom vihar szele súvít. Rendkívül érdekes a századforduló előtti s utáni nagy festőink kiruccanása a plakát területére. Benczúrtól kezdve olyan nevekkal találkozunk művészi becsű, képhatású plakátokon, mint Szinyei Merse Pál, akinek „La Belle Terrero”-plakátja romló papírra vesztegetett pompás portrő; továbbá Iványi-Grünwald Béla, Ferenczy Károly, Vaszary János, Fényes Adolf, Glatz Oszkár, Éder Gyula, hogy említetlenül ne hagyjuk Rippl-Rónait, aki itt is, a plakát terén, tüneményes asszimiláló zsenijével újat, meglepőt, elragadóan vonzó és eszményien plakátszerűt alkotott. (Haits Géza)

*

Művészeti könyvek. Az elmúlt esztendőben sok kellemes meglepetésben részesítették kiadóink a szép képzőművészeti könyvek barátait. Megjelent A Szépművészeti Múzeum régi képtárának kincsei c. csupa színes reprodukciót

tartalmazó munka, *A magyar rajzművészet* c. album, Major Máté *Építésztörténetének* befejező kötete, Czobor Ágnes Caravaggio-ról és Németh Lajos Nagy-Balogh Jánosról írott monografiája, — hogy csak a legszebbeket, tartalmilag és nyomdatechnikailag egyaránt legkiemelkedőbbeket említsük meg.

Mostani beszámolóinkban azonban nem ezekről a pazar kiállítású, reprezentatív köntösű kiadványokról emlékezünk meg, hanem két szerényebb formában megjelenő sorozatról, amelyeknek kötetei nagy példányszámban, olcsó áron jutnak el az érdeklődőkhöz. Az egyik sorozat a Csemegi József szerkesztésében megjelenő, 60 füzetre tervezett *Művésztörténet*, amelyet közösen ad ki a Gondolat és a Képzőművészeti Alap. A kötetkéi szerzői legjobb műtörténészeink, Aggházy Mária, Dercsényi Dezső, Genthon István, Kovács Éva, Mojzer Miklós, Radocsay Dénes, Ybl Ervin és mások.

Az 1960-ban napvilágot látott számok közül kettőt veszünk alaposabban szemügyre, Genthon István *A posztimpresszionizmus* c. tanulmányát, valamint Németh Lajosét: *Képzőművészet 1919-től napjainkig*. Genthon a századvég és a századforduló művészeti törekvéseit, az impresszionizmus utáni és a „Vadak” előtti mestereket tárgyalja. Nem egységes iskoláról van itt szó, a „posztimpresszionizmus” kifejezés laza gyűjtőfogalom, amely nagyonis divergens irányokat s egyéniségeket gyűjt egy akolba. Lautrec kiábrándult, keserű cinizmusának, Cézanne markáns művészetének, Van Gogh tébolyba torkolló életútjának, Bonnard elbájoló intimitású piktúrájának bemutatása mindmegannyi finoman megírt, szép oldal Genthon könyvében. Az olyan esztéta, mint amilyen Genthon is, megtanít bennünket képet nézni, a művész világába elmerülni, az ösztönösen megérzett művészi szépséget önmagunkban tudatosítani. Érdeme még a könyvnek, hogy a magyar vonatkozásokat is bemutatja, különösen Maurice Denis-nél, akinek festői munkásságán kívül egyik könyve is jelentős volt a maga idején (*Histoire de l'art religieux*, 1939.). Puviss de Chavannes végeredményben másodlagos művészetének azonban mintha a kelleténél nagyobb fontosságot tulajdonítana a szerző, ami megnyilvánul a közölt Puviss-képek számában is.

Németh Lajos az utolsó negyven év nem könnyen áttekinthető művészeti mozgalmainak átfogására vállalkozott. A külföldi szakirodalom alapos ismeretében, s önmaga finom elemző és kritikai érzékével igazodott el a labirintus-szerű hatalmas anyagban. Braque-kal és a „párizsi iskola” mestereivel kapcsolatban beszél az ő hagyományba-ágyazottságukról, arról a kritériumról, amelyet Thomas Stearns Eliot a következőképpen fogalmazott meg: „Semmi sem lehet igazán új, ami nem alapvetően tradicionális”. Az „abszolút festészet” művelőit, Klee mágikus világát, a német expresszionizmus brutális hatásokra törő képviselőit, a szürrealisták gyöttrő álmokat s bizarr jelképeket megjelenítő nagyjait, a gazdag fantáziájú, költői lelkületű spanyol Mirót világosan, tárgyilagosan mutatja be. Utal a katolikus vonatkozásokra is, Albert Gleizes-nél, Rouault-nál s másoknál. Közli annak az olasz szobrásznak, Giacomo Manzù-nak egyik alkotását, akiről a minap olvashattuk a hírt, hogy engedélyt nyert XXIII. János pápa megmintázására. Rávilágít a szerző arra, hogy a nyugati világ sok kiváló művésze ecsetével erőteljesen szembefordult a kapitalizmussal, s annak könyörtelen leleplezőjévé vált, mint Masereel, Georg Grosz, Käthe Kollwitz, Guttuso és mások. A füzet befejező része a peredvizsnyikok — „vándorkiállító festők” — kritikai realista hagyományait továbbfejlesztő mai szovjetorosz művészetet tárgyalja. Egy-két művész (De Pisis, Vlaminck, Brancusi) halálózási évszámának hiánya az egyetlen elenyésző kifogás a — s ez most nem közhely — hézagpótló, úttörő kis könyvvel szemben.

A másik sorozat, amelyről röviden megemlékezünk, *A művészet kiskönyvtára* c. monográfia-ciklus (Képzőművészeti Alap kiadója). Emlékezetes darabjai a vállalkozásnak Lyka Károly *Raffaello*ja, Szöllősy Andrásné *Id. Pieter Bruegele*, Körner Éva *Picassó*ja, Telepy Katalin gyorsan elfogyott *Benczur*-kötete, Kampis Antal *El Greco*ja és *Matisse*-a, nyolcvanadik életévét nemrégén betöltött jeles művészeti írónk, Farkas Zoltán kandidátus *Egry*-je.

A 22. kötet Bordácsné Haulisch Lenke Vaszary Jánosról írott tanulmánya, amely sok újat hoz abban, hogy ráirányítja a figyelmet a mesternek régebben kevésbé méltatott háborús tárgyú alkotásaira. Találónan állapítja meg a szerző, hogy Vaszary művészte mindvégig mentes maradt a „lehiggadt megállapodás-

tól”, s ez a vonás — ha van is a festőnek nem egy gyengébb alkotása — munkásságát frissé, elevenné teszi, olyannyira, hogy Vaszary alkotásaira is ráillenek Ady büszke szavai: „Ifjú szívekben élek, s mindig tovább...” A könyvnek van néhány hiányossága s vitatható pontja is. Vaszary pályájának korai szakasza nehezen tárgyalható a Vaszary Kolozs primásról festett két (ülő és álló) kép említése nélkül. Az „impassibilité” Flaubert követelménye volt, s nem Zoláé. Hogy Rippl és Csók művészete „lírai hangulatoktól mentes”, — nem elfogadható megállapítás. Valamit „előtérben részesíteni” — hibás idióma. A felsorolt észrevételek a munka lényegét nem érintik, Bordácsnének sikerült megrajzolnia „egy izgalmas, invenciózus” tehetség képét.

Nagy fontosságuk van ezeknek az olcsó, sok-sok emberhez eljutó zsebkönyveknek: elviszik mindentüvé a képzőművészeti kultúra alapelemeit, megismertetik a klasszikus művészet ma sem csökkenő fényű korszakait és a mai művészeti mozgalmakat, amelyek részint maradandó értéket képviselnek, részint viszont az egzisztencialista filozófia vetületeiként a nyugati értelmiség egyik részének nihilisztikus világérzését fejezik ki. (Dévényi Iván)

ZENEI JEGYZETEK. (Operákról.) Operaházunk új szereposztással, új rendezésben mutatta be Mozart *Cosi fan tutte* c. operáját. A hagyomány szerint a mű szövegének kialakításába maga József császár is beleszólt: az ő utasítása nyomán agyalta volna ki Da Ponte az agyafúrt szerelmi történetet. Azaz nem is kiagyalta, inkább csupán — volt hozzá elég rutinja — „odakente”. Mert a látszólagos agyafurtság; a szerelmesek sikertelen, és a végén mégis jóraforduló próbája már az ókorban is kedvelt téma volt, s különösen az lett az „opera buffa” szabadon csapongó világában. Az alacsonyabb műfaj, az opera buffa rajongói jókat nevettek az ismétlődő helyzetkomikumokon, mulattak a hűtlen szerelmeseken s nem is vették észbe, hogy egy kicsit a maguk tragikomikus életét nevetik ki. Mert a kigúnyolt hibák — emberi hibák. S mindnyáján emberek vagyunk.

Mozart operája éppen azért lett kitűnő alkotás, mert humánus tartalommal töltötte meg a nagyon is konvencionális eseménysort. Da Ponte szövege valamiféle hideg kivülállással vágja oda a tanulságot: ne higgy a szavaknak és ne higgy a szép eszményeknek, mert minden csak ámtítás. Mozart zenéjének egészen más a végkövetkezése: emberek vagyunk, tehát mindnyáján hibázunk, botladozunk. A hibák azonban jóra is fordulhatnak. Csak egy kis megértés, egy kis szeretet kell hozzá. És mennyivel szimpatikusabb ez az elnéző humorizálás, mint Da Ponte kilátástalan szkepticizmusa!

A *Cosi fan tutte* érdekes filológiai kérdéseket is felkinál. Mozart és Cimarosa kölcsönhatását; meg azt, mennyire gyökeredzik a történet régebbi francia és olasz előzményekben. Ezek azonban másodrangúak. Az első: a mozarti humanizmus, mely mindenkinek tanulsággal szolgál. Márcsak azért is a humanizmus áll az opera középpontjában, mert Mozart az opera fő szereplőit — a két szerelmespárt — nem egyénítette. Szándékosan meghagyta őket „papírszagúnak”, rossz értelemben vett „típusnak”, hogy az egyedivel szemben az általános maradjon meg a hallgató emlékezetében. És elsősorban ezért illeti elismerés a rendező Szinetár Miklóst, hogy mindvégig ebben a mozarti szellemben, emberi légkörben mozgatta a történet.

A kis szereplőgárdából László Margit, Réti József és Melis György tettett leginkább. Az előbbi Rozina szerepében önfeledten komédiázik, szövögeti a cseleket, s végül nagy része van benne, hogy a férfiak kimondhatják: *Cosi fan tutte* (így csinálják mind). Különösen az ál orvos szerepében való játéka szerzett felejthetetlen pillanatokat. Réti József ezúttal is azokat igazolta, akik az utóbbi évek egyik legtehetségesebb — és már befutott — énekesének tartják. Nagyon szép hangja különösen a magas regiszterekben szól gyönyörűen, de sokat erősödött a mélyebb fekvésekben is. Szövegmondása pedig tanítanivaló! Komikus erejét már az Ory grófjában (ott is Melis Györggyel) megcsodáltuk, s most újra bebizonyosodott, hogy elsősorban vigooperai alkat. Az azonban a — javából! Melis György ezúttal is csillogtatta nagyszerű adottságait: stílushűsége és pompás jellemformálása erőssége az előadásnak. Az ope-

rát Erdélyi Miklós vezényelte s nagyszerűen emelte ki a lírai részeket. Az ő teljesítményét is ünnepelte a bemutatót követő nagy tapsvihar.

Megoldásában — legalábbis formájában — más tónusú Farkas Ferenc A bűvös szekrény c. vígoperája. Kunszery Gyula, a fordulatosan szellemes szöveg írója, szinte korrigálta a mitikus asszonyalak, Pandora botlását, aki felnyitotta az istenek titkos hombráját és minden bajt és csapást az emberekre zúdított. Zulejka — az opera főhőse — viszont rosszra csábító udvarlói zárja a négyrészes bűvös szekrénybe s közben visszaszerzi igazságtalanul bebörtönzött férje szabadságát is. A fordulatos, kedves téma sok szellemes megoldásra ad alkalmat, s a hallgatónak is kellemes perceket szerez. Viszont nem helyes, hogy a rendezés néhány helyen „seherezádéi levegőt” teremt a színpadon. Mert más a népmese igazságszolgáltatása és más Seherezádé tarka bujasága (melynek az adott történeti helyzetben szintén megvan a magyarázata és jelentősége). Érzelünk szerint A bűvös szekrény intim hangulata jobban illenék az Operaház melegebb, kamara-lehetőségeket is adó színpadára, mint az Erkel Színház óriási termébe. Egyébként a szereplőgárda és Lukács Ervin karmester megérdemelt sikerre vitte az operát.

(Egyházzene.) Érdekes kísérletnek voltunk fűltanúi a Belvárosi főplébánia templomban. Az ének- és zenekar Pintér József karnagy vezényletével liturgikus formában, azaz a gyászmise egyes részeire szétozva szólaltatta meg Mozart Requiemjét. A mű ilyenformán nem keltett olyan egységes benyomást, mint egyvégtében, viszont áttekinthetőbb és sokak számára talán hozzáférhetőbb, érthetőbb lett. A templom ének- és zenekara, amely már egyébkor is figyelemreméltó teljesítménnyel örvendeztette meg a híveket, kisebb ritmikai és intonációs hibáktól eltekintve dicséretreméltóan helyt állt. Hisz a megszólaltatás formája eleve az áhítatot emelte a művészet fölé. Hogy még az utóbbira is futotta erejükből, azért külön hála és elismerés illeti valamennyi közreműködőt s elsősorban Pintér Józsefet.

Az Örökimádás templomban egyházzenei áhítat keretében szólaltatta meg Bach Magnificat-ját a templom énekkara és a zenekar. Népszerű és nehéz vállalkozás volt. Népszerű, mert a Magnificat Bachnak talán a legdallamosabb, legszínesebb, nélkül egyenesen olaszos frisseségű alkotása. És nehéz is, hisz a tömör kórustételek felfokozott koncentrációt és alapos kimunkáltságot kívánnak. Örömiünkre szolgált, hogy a kórus mindegyik követelménynek dicséretreméltóan megfelelt, sőt művészi előadásban gyönyörködtetett. Igaz, kényesebb állásokban a szoprán-szólam nem hangzott elég kiegyenlítően, a tenor pedig két-három biztosan intonáló énekes után „úszik”. Ezek azonban elenyésző apróságok, melyeket szorgalmas összmunkával könnyű lesz kiküszöbölni. Ki is kell küszöbölni őket, mert az előadás színvonala most már kötelezi a kórust!

Ritka élményben volt részük azoknak, akik a Mátyás templomban meghallgatták Haydn Nelson-, Mozart Koronázási- és Beethoven C-dúr miséjét. (A Mozart misét a Wekerle-telepi templom énekkara és a Mátyás-templomi zenekar adta elő.) Ritka élményben, mert mindhárom olyan tiszta stílushűséggel, mély áhítattal és mesteri kivitelezésben szólalt meg, hogy igazán megértettük azt a néhány bécsi fiatalembert, akik így kiáltottak egymásnak a templom előtt: Wunderbar! Pedig hát, — ők csak tudják!

„Beethoven géniusza máskor szívesen engedí szabadjára a félelmet, a borzadályt. S — így gondolta a bíráló — a Természetfeletti megpillantása is belső félelemmel fogja a moster lelkét eltölteni s ez az érzés szólal meg majd zenéjében is. Am, éppen ellenkezőleg: az egész misét gyermekien derűs kedély kifejeződése hatja át, amely tisztaságára építve, hívőként bízik az Úr kegyelmében és Hozzá imádkozik, az Atyához, aki gyermekeinek javát akarja s kéréseiket meghallgatja.” E. T. A. Hoffmann jellemzése nagyon találó. Beethoven itt valóban visszatartja a démonokat s az ellentétek feszítőereje helyett derűs — mondhatjuk haydni — megnyugvással közelít a Teremtő felé. Különösen a Benedictus tételben érezni ezt. Ez a rész alighanem Beethoven egész életművének is egyik legsodálatosabb alkotása.

Az olvasó minden bizonnyal bírálatot vár most. A „bírálat” fogalma azon-

ban azt jelenti, hogy van mit bírálni. A Bárdos Lajos által vezetett kórust és zenekart (illetve a Wekerle-telepiek egészen kiváló énekkarát) hallgatva pedig csak ámulni és gyönyörködni lehet. Mert valóban — *w u n d e r b a r !*

(A „Kapisztránok” jubileumára.) Az elmúlt esztendő novemberében jelentős dátumhoz érkezett a Kapisztrán kórus és zenekar, illetve népszerű karnagyuk, Tamás Alajos. A kórus fennállásának 15., Tamás Alajos pedig karnagi és zeneszerző tevékenységének 25. évfordulóját ünnepelte.

A Kapisztrán kórust és Tamás Alajost nem kell bemutatnunk. Hiszen az elmúlt évben is többször szólottunk egyik-másik kiemelkedő szereplésükről, legutóbb éppen nagysikerű egri útjukról, Händel Messiasának remekbeszabott előadásáról. Aki azonban végiglapozza történetüket, ennél sokkal többet lát. A fényes sikerek mögött megtapinthatja a töprengő keresést, az elmélyült munkát, amely mindig szebbre és jobbra törekszik. „Egymással egymásért” — ez lehetne a kórus és zeneszerző-karnagy közös jelszava. Hisz Tamás Alajos áldozatos szakértelme nélkül aligha lettünk volna annyi jelentős zenei élmény részesei; a lelkes énekesek nélkül viszont aligha született volna meg a Nándorfehérvár 1456 c. oratórium, a Kapisztrán mise, a Kánai menyegző és a többi közösen sikerre vitt alkotás. S ez így is van jól. Mert a kórusművészet — különösképp, ha Isten dicsőségét szolgálja — kollektív műfaj. A közös, eredményes munka nyomán a Kapisztrán kórus és zenekar számtalan egyházzenei alkotást először szólaltatott meg hazánkban, másokat pedig a hangversenyteremből a templomba vitt. Az ismertebb műveken kívül állandó darabjaik között szerepel Kodály Missa brevis-e, amely a zeneirodalomnak nemcsak egyik legszebb, hanem legnehezebb alkotása is, Tamás Alajos Kapisztrán miséje, amely az utóbbi évek legnépszerűbb egyházzenei terméke és — éppen a jubileum óta — Puccini Messe di Gloria-ja.

Puccini miséje szép, hatásos alkotás, de nincs híjával problémáknak sem. A meglehetősen homályos ismertetések szerint a mesternek tanítványai segítettek a komponálás munkájában. Tudomásunk szerint azonban Puccini nem tanárkodott. Mindazonáltal az előbbi feltevés sok mindent megmagyarázna. Elsősorban a mise egyenetlenségeit (két jól különválasztható részre oszlik, melyek közül csak a második, a Gloria utáni idézi Puccinit), aztán a diszsonáns, néhol egészen szokatlan akkordokat, meg a debussys expresszionizmus megnyilvánulásait, esetleg még a Credo szövegromlását is (az „et vivificantem” kifejezés kimaradt). Megmagyarázhat, ismételjük, de nem teszi érthetővé. Hogy tisztán láthassunk, ahhoz elsősorban a mise születésének meglehetősen „ködös” részeit kellene tisztázni a zenatudománynak. Érdekes az is, milyen ritkán szólt meg a mise. A Kapisztrán kórus és zenekar az egész világon sorrendben negyedszer szólaltatta meg. (Az ősbemutató 1880-ban volt, Luccában.) Ilyesformán előadásukat nem is tudjuk az értékmérés exakt eszközeivel megbírni. Szubjektíve annyit mondhatunk, hogy a mise nagy hatást tett mindenkire, annál is inkább, mert a kórus és zenekar legjobb teljesítményét nyújtotta. Vállalkozásuk nagyon dicséretes, s reméljük, hogy Puccini miséje után más újdonságokkal is megörvendeztetnek.

Ilyen ünnepi beszámolók végén lehetetlen megszabadulni a konvencionális fordulatoktól. Jelen esetben azonban, amikor további eredményes munkát kívánunk kórusnak, zenekarnak és karnagynak, némi önzéssel is tesszük ezt, abban a reményben, hogy még sok előadásuknak leszünk szem- és — elsősorban — fültanúi. S e reménységünkben az egyházzene minden rajongója osztozik. (Rónay László)

MÚZEUM NYÍLIK AZ ESZTERGOMI BABITS-HÁZBAN. A Hazafias Népfront esztergomi bizottsága és a helybeli Balassi Bálint Múzeum kezdeményezésére az Országos Műemléki Felügyelőség megkezdte Babits Mihály egykori esztergomi nyaralójának helyreállítását, s 1961 tavaszán — a költő halálának 20. esztendejében — múzeum nyílik abban az épületben, ahol a 20-as és 30-as években nyarait töltötte századunk magyar irodalmának egyik legnagyobb alakja.

Az esztergomi Előhegyen (másként: Aranyhegyen) fekvő kis ingatlanhoz

Babitsék az első világháború utáni inflációs időkben jutottak hozzá. Nagy Zoltán ügyvéd — aki egyben a *Nyugat* finomhangú poétája is volt — s Mikos Lajos baráti segítségével Babits egyik munkája honoráriumából 1923-ban megvásárolt itt egy kis parasztházat néhány száz négyszögöl kerttel, s így végre teljesült az író-házaspár régi kívánsága: birtokosai lettek egy csendes kis vidéki tuszkulumnak, ahol nyaraikat pihenéssel s alkotómunkával tölthették.

A domboldalon fekvő házikót, ahonnan nagyszerű kilátás nyílik a Dunára, az esztergomi bazilikára s a festői környékre, Babitsék nagy gondnal-kedvvel bővítették és csinosították. Az eredeti épülethez újabb szobákat ragasztottak, gyümölcsfákat ültettek, s hamarosan terasszal s zöld lugassal is gazdagodott az előhegyi nyári lak. Babits is kivette részét a különféle munkálatokból. Felesége, Török Sophie írja egy 1925-ös levélben: „Derék földmunkások módjára dolgoztunk estig... Képzeltetitek, milyen izomlázunk van most, alig tudunk mozdulni. Mihály nagy szenvedéllyel fogott neki a plató megcsinálásához, most aztán fájlalja a hátát és tenyerét.”

A szobák ajtóit fölé az ügyesen festegető Török Sophie Babits által kiválasztott versidézeteket írt fel. (Aranytól: „Nem úgy épült, hogy századokig álljon, Csak múltó tanyául, mint a fecskéfészék”, — Zrinyitól: „Adsz nyáron nyugovást és szép csendességet.”) A tornácfalra Babits „Dal az esztergomi Bazilikáról” c. versének két sora került: „Kertem az egész táj, hol óriás csiga / két-szarvú dómjával e bölcs bazilika.”

Babitsék a nyári hónapokat boldogan töltötték e környezetben. „Felesleges ezt a házat, kertjét, tornácát, az egész esztergomi tájat leírni: tizenhét nyarat töltött itt Babits, s verseinek egész sorozata mutatja be a ház minden sarkát, a kert minden fűszálát, a táj minden vonalát” (Sárközi György). Verssorok száza őrzi a kis Mariska cseléd lányt, a feketekávé től illatos függönyös verandát, a kert öreg diófáját, fogadott kisleányukat; Ildikót, azután Ádást és Tündért, a két kedves kutyát, s akit először kellett volna említenem: a pasziánszot rakó költőfeleséget.

Nagyon sok Babits-mű született Esztergomban. Itt fordította Clairvauxi Szent Bernát, Celanói Tamás, Aquinói Szent Tamás himnuszait, a „Stabat mater dolorosa”-t Jacopone de Todi-tól, és a többi középkori vallásos költeményt, amelyek az *Amor Sanctus* kötetben jelentek meg. Itt írta az *Elza pilóta* c. regényt, azután hatalmas költői testamentumát, a *Jónás könyvét*, itt javígtatta, az élettől búcsúzva, Szophoklész *Oedipus Kolonosban* c. tragédiájának remekbekészült fordítását. A Babits-versek hosszú sora az előhegyi nyarak gyümölcse. Erről a leghitelesebb tanú, Török Sophie részletesen beszél „Költészet és valóság” c. írásában, amely Babits *Keresztülkaszul az életemen* c. művének utószavaként jelent meg 1939-ben.

Babitsot esztergomi otthonában író társai és a magyar szellemi élet legkiválóbbjai keresték fel. A málladozó tornácfalon — bár egyre jobban elmosódva — ma is olvashatók a barátok s pályatársak nevei: Móricz, Karinthy, Kosztolányi, Tóth Árpád, Szekfű Gyula, Sík Sándor, Brisits Frigyes, Sárközi György, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Rédey Tivadar, Kárpáti Aurél, Weöres Sándor, Illyés, Erdélyi, Bálint György, Fülep Lajos, Vas István, Gyergyai Albert, Ortutay Gyula, Komjáthy Aladár, Halász Gábor, Városi-Vodicska István, Gellért Oszkár, Csinszka, Márfy Ödön, stb. Illyés Gyula 1932-ben hosszabb időt töltött Esztergomban Babits vendégeként. Illyés ekkor írta meg „Hősökről beszéllek” c. elbeszélő költeményét. „Babits Mihály, a tiszta humanizmus megtestesítője, aki mindent az eszmék legtisztább magaslatára tudott emelni, érdeklődve figyelte kísérletem alakulását; ő, a táblabíró fia és neveltje — szinte támogatta az én merész igazságomat... Naponta megújuló biztatása nélkül tán sohasem készül el ez a költemény” — olvassuk Illyés elbeszélő költeménye 1945-ös kiadásának előszavában.

Az esztergomiak közül elsősorban Bajor (Bayer) Ágost festőművész, Rosta József középiskolai tanár és Bányai Kornél költő tartoztak Babitsék közelebbi baráti köréhez.

Amikor még egészséges volt a költő, résztvett Esztergom szellemi életében. 1928 decemberében a helyi irodalmi társaság ülésén felolvasást tartott az Esztergom alatt hősi halált halt Balassi Bálintról. 1934-ben Esztergom városa iro-

dalmi estet rendezett Babits tiszteletére. Az ünnepi beszédet Rédey Tivadar mondotta, Babits verseiből olvasott fel. 1935 nyarán újabb irodalmi est volt. Ezen Kárpáti Aurél tartott előadást, majd Török Sophie, Szabó Lőrinc, Laczkó Géza, Kosztolányi Dezső és Babits mondott el verseket, illetve novellákat. Babits istenes verseiből olvasott fel.

Rövid cikkünk vázlatos képet kívánt adni Babits Mihály esztergomi tartózkodásáról, arról a sok és erős kapocsról, amely őt az előhegyi „kulipintyóhoz” (egyik Juhász Gyulához írott leveléből vett kifejezés) s a történelmi levegőjű Esztergomhoz fűzte; ahhoz a városhoz, amelynek múltjában „az európai kultúra és a keresztény egység szellemét” érezte összefonódni a költő. Az esztergomi Babits-múzeum létesítése a mai Magyarország tiszteletadását fejezi ki a magyar toll nagy mésterével szemben, aki az elmúlt korszakban a következőket vallotta: „Legmélyebben mindig elégedetlen és forradalmár voltam... Igazában legnyugodtabb szavam is tiltakozás és forradalom volt. Új világot akartam alkotni örökké, mert a jelenvaló nem volt jó nekem.”

(Dévényi Iván)

VIETNAM NÉPKÖLTÉSZETE, A CA-DAÓK. A lágy-vörös színű Vörös Folyam, mely átszeli Vietnামot, a Tonkini-öbölnél ömlik a tengerbe. Banán- és citromfák, kókuszerdők és pálmák szegélyezik a partjait. Sárgán hullámoznak a rizsföldek, s a tenger habjaiból hatalmas szirtek szöknek az ég felé. Hai-Phong kikötőjében halászbárkák ringatóznak, s a tavak tükrén virágznak a fehér lóbuszok. Csupa költészet, csupa szépség ez a táj, melyet mi, ezer és ezer kilométer távolságban oly kevéssé ismerünk. Gyönyörködhetünk képzőművészetük remekeiben, a hazánkban járt művészegyüttesük által bemutatott ősi és új táncokban, ének- és zenekulturájuk gyöngyszemeiben. 1956 nyarán papi küldöttek hozták el távoli katolikus testvéreink köszöntését. Most, ezekben a sorokban, a vietnami nép sokrétű művészetének egyik legősibb — de mindmáig eleven és fejlődő — ágát, a népköltészetet, a ca-daók színes, dallamos világát szeretném bemutatni. Ezeknek kezdeti — Kr. e. 1. századból származó — darabjai szájhagyomány útján maradtak fenn. Néhány éneket később a régi, ún. nom-írással jegyezték le. A nom-írás még kínai írásjeleket használt.

Vietnám mai ABC-je — a „quoc-ngu” írás — a XVII. században keletkezett. Portugál szerzetesek szerkesztették. Ez már latin betűkkel, fonetikusán jelöli a vietnami nyelvet. Az 1906-ban megalapított „Dong-Kinh-Nghia-thuc” — magyar jelentése szerint: „az igaz ügyet szolgáló tonkini iskola” — volt az első, mely nyomtatott könyveiben ezt az írásmódot rendszeresítette. A nép széles rétegei azonban csak a gyarmati rendszer felszámolásával, az 1945. évi Augusztusi Forradalom után juthattak az írás ismeretének birtokába. A Vietnami Demokratikus Köztársaság kormányának első, legfontosabb intézkedése volt az analfabetizmus felszámolása. Így, a műveltség fokozatos — és rohamos — terjedésével vált lehetővé, hogy a nép most már írás útján is megismerkedjék nemzeti kulturájának hajdankori kincseivel, s ezek mellett maga is tovább fejlessze, tökéletesítse az ősi hagyományokon alapuló népköltészetet, a ca-daókat.

Xuan Dieu — To Huu mellett a mai költőnemzedék legerőteljesebb hangú, legjelentősebb egyénisége — egyik lírai hangvételű cikkében ezeket írja: „Mind a nemzeti szereti a maga népdalait, sokszáz éves verseit, melyeket a korábbi nemzedékek örökségként hagyományoznak az utánuk következőkre... Az én lelkemben a ca-daók összefonódnak a kókuszpálmák és banánlevelek között ringó függőágyak nyár-déli, monoton susogásával. Felidéz a rizsfőzés hangulatát, mikor a zsuppfedelű kunyhókból ég felé kanyarog a füst. És felidéz a sötét éjszakákat, a jánosbogárkák villódzó mécesét, a szülőfalumat átszelő Kis Folyó vizét, amint tükrén föltetszik az újhord. A ca-daók elvegyülnek a bambuszövényekkel és a távoli horizonton kékülő hegyek körvonalaival. Elmondják szülőföldünk, hazánk szeretetét. Ez a szeretet elsősorban abban nyilvánul meg, hogy szeretjük hegyeinket és folyóinkat.” És valóban. A ca-daók kezdeti korszakából való az a két sor, mely Ho Si Minh elnök szülőföldről, Nghe Anh tartomány Kim Lien falucskája környékéről származik. Ebben a nép fiai és leányai kérdést intéznek a hatalmas hegyekhez és széles folyókhoz, mert erősen hiszik, hogy a hegyek és folyók lelke hősöket teremt:

*Ki emelte magasra Hong hegyét ?
Ki ágyazta mélyre a Lam vizét ? **

Ezzel szorosan rokon az a korai ca-dao, mely művészi tömörséggel fejezi ki az emberi lélek nyugtalan, kutató vágyát a természet dolgai iránt:

*Lágy-fodrá hullám ring a mélyben.
Tikkadt szívvel állok felette.
Csorba sarló a hold az égen...
Ki formálja ismét kerekre ? !*

*Ki gömbölyítette, faragta ? !
Ki hordott vizet a folyamhoz,
hogy alámosódják a partja ? !*

„A feudális uralom alatt, a többségében földművelő vietnami népnek látástól-vakulásig kellett dolgoznia, hogy megteremjen az a rizs, mellyel ők sohasem lakhattak jól. A lakosság szenvedte meg a minduntalan egymás ellen törő, feudális nemzetségek közötti viszályokat. Állandó rettegésben éltek a szüntelenül csak bajt keverő királyoktól és mandarinoktól” — írja Xuan Dieu. Ennek a rendszernek legszerencsétlenebbjei az asszonyok voltak. Minthogy az apa korlátlan úr volt a családban, áruként adta-vette a leánygyermeküket. Gyakorta előfordult, hogy — vagyoni megfontolásoktól vezérelve — idősebb leányokat 5—6 esztendőes kisleányokkal házassítottak össze. Ennek a „férjhezmenési” rendszernek emlékét idézi, maró gúnnyal, az alábbi ca-dao:

*Hoppsza, hoppsza, erre-arra
cipelem a férjemet.
Egy gázlónál, hoppsza, hoppsza,
patakba esett !
Nővérekém, jöjjetek,
bambuszvödöröt hozzatok,
hadd merem ki a vizet,
viz-medréből, hoppsza, hoppsza,
visszakapom férjemet !*

Vietnam gyönyörű vidékein, az 1500 mérföldnyi, S-alakú tengerparton, az egymás követő nemzedékek hosszú sora dolgozott és küzdött, ismerte a boldogságot, a szenvedést és a szerelmet. Az egyszerű ember érzései összefonódtak a munkával, a múlt idővel, az ismerős táj szépségeivel.

Íme, néhány vers a szerelem énekeiből:

*Szövöm a brokátot, szövöm a selymet...
Magam vagyok...
Fel-felnyög a szövőszék...
Szívem szorong... Páromra gondolok...
Reggel eső szítál, délben perzsel a nap,
estére felhős a látóhatár...
Hűségem visszavár !*

*Te meg én: két gyöngéd barát,
mint arany-tálon jade-pálcikák...*

*A sarjadó bambuszcsomó a tó partján a legszebb...
De bárhol is van, párja nincs az én szerelmesemnek !*

A szerelmes asszony, bármerre is megy, mindenütt párokat vél látni, párhuzamos mondatokat, vagy rizs-pálcika párokat. Mindez örömet ébreszt a szívében, mintha álmait, vágyait beteljesednének:

*Rengeteg erdők, árnyas ligetek
szarvasokat, őzeket rejtene.*

* A szemelvények a szerző fordításai.

*Fut a folyó, s a halk-neszű patak,
partjukon zöld bambusz-hajtás fakad.*

*A fővárosban áll a nagy piac,
nők árúsítják portékáikat.*

*Habok hátán a kompok és hajók,
szembefutva szelik át a folyót...*

*Maradjon együtt szarvas és liget,
zsenge bambusszal a futó vizek,*

*a piaccal az árus-asszonyok,
párosan ússzanak kompok, hajók:*

ami egymásé, mindig egy legyen...

Te is, meg én is egy pár, kedvesem!

Jellegzetesen vietnami hangvételű, a következő, néhány soros versike: a fiatal leány bájos, szerelmes éneke:

*Kabátomat a kedvesemnek adtam,
s azt mondtam hazaérve:*

„Átmentem a hidon, s a szél letépte!”

A fiatalok boldogságát, a régi rendszer idején, gyakran fenyegette veszély, mert vagy megakadályozták, vagy végleg szétszakították a szerelmet. Erről szól a következő dal:

*Telt az időm, sereglett napra nap,
s én csak mentem, mentem, hogy lássalak!*

Ha órákra is! — S aztán visszatérjek! —

*Hosszú utat koptattam végig érte,
füvesek zöldjén siettem feléd...*

S most elválasztott bennünket az ég!

*Én azt hittem, úgy maradunk örökre,
mint oszlop és gerenda, összekötve...*

*Gondoltuk-e, hogy beköszönt a nap,
s az oszlop és gerenda — elszakad?! —*

*Hozd vissza újra azt a régi percet,
melyben kitártad nekem a szerelmed! —*

*Oly erősnek gondoltuk álmainkat,
mint a ládába zárt szantálfa-illat...*

De ma?! — — —

*Zárát leverték, kulcsa elveszett,
fődele eltört, ládám szétesett,
s elillant a szantálfa illata!*

Így, hosszú évezredekén át, egy-egy szív, megcsillogtatva rejtekének kincseit, sokmillió emberszív titkát fedte fel a népdalok rímeiben. Kedves a következő, a féltékenységről éneklő ca-dao:

*Uccu, fut a fürge nyúl,
bucka tetejére,*

*illeg-bíleg az árnyék,
kacérkodik véle.*

*Bánatában-búvában
kacsintgat a holdra...*

*Gyöngyöm, kincsem, sose tégy
ilyen nyuszi-módra!*

Az 1945-i Augusztusi Forradalom alatt, a függetlenségért vívott fegyveres küzdelem kilenc évében, Vietnam földjén hatalmas irodalmi és művészi megmozdulások történtek. Parasztok, munkások, katonák, kereskedők, költők, tudósok — a lakosság minden rétege — számtalan ca-daot költöttek. Így fejleszték tovább a népdalköltő tömegek évezredes hagyományát, mely mindenkor

— még munka és harc közepette is — kifejezte érzéseiket. A forradalom alatti és utáni ca-daok természetesen már egészen más hangvételűek: magukon viselik koruk jellemvonásait, a természettel bátran szembenéző, hazáját mély-ségesen szerető, s a jövőt optimizmussal szemlélő ember érzésvilágát.

*Oh, hegy, akármilyen magas vagy,
ha bérceidre hágunk,
mi vagyunk magasabbak!*

*Ha kiszárad az óceán,
s a folyam elapad,
az ősi föld, a drága táj
örökre a miénk marad!*

Az ország egészében — Észak-Vietnam minden vidékén, a katolikusok-lakta településeken csakúgy, mint egyebütt, fennsíkokon és a Mékong völgyei-ben, de az elnyomatásban élő, egyesülésre váró Dél-Vietnamban is — egyik legismertebb, rizsőrléskor énekelt ca-dao Ho Si Minhről és a nép szeretetéről szól:

*Hó apó és a nép oly egy,
mint kar a lábbal,
mint mozsár a mozsártörővel,
mint a fatörzs az ággal!*

A ca-daok legtömörebb összefoglalására ismét csak Xuan-Dieu írását idé-zem: „Bármely nép dalai egyszersmind a nyelvnek is gyönyörű kincsei. Az em-beriség kincsei. Bennük van a népek annyi egymást követő nemzedékének ve-rítéke, könnye és mosolya. Mindezt, a mi ca-daoinkról szólva, úgy foglalhatom össze, hogy szeretem az anyám arcvonásait, a vietnami arcvonásokat, melyek hazám népköltészetéből tekintenek felém.”

A Vietnami Demokratikus Köztársaság fennállásának tizenötödik eszten-dejében ez a szeretet, az anyaföld, a nép szeretete, s az ország egyesítésének mélységes hite fejleszti, emeli tovább az ősi hagyományokból sarjadzó, s ma is növekedő vietnami irodalmat, s ezen belül a költészet, s a ca-daók művészi gazdagságú kincsestárát. (Balássy László)

HARMAN PÁRIZSBAN. Ember — hol vagy? hol élsz? vannak-e gondolataid, érzéseid, cselekedeteid, melyek méltóvá tesznek e nagy és sokatjelentő névre — hogy ember! Erre keres feleletet „Hárman Párizsban” című regényé-ben, amely magyar fordításban is megjelent, Paul Guinard, mikroszkóp alá helyezve a világ egy parányi részének, a párizsi Le Havre utcának minden-napi életét.

A Le Havre utca mindig ugyanolyan. A pályaudvarról érkező vagy oda-siető emberek, akik szabályos időközökben végigrohannak rajta, ugyanazok. Az utca megszokott képéhez tartozik az egyik ház kis bemélyedésében álló öreg sorsjeggyáros is. Ez az öreg sorsjeggyáros, Julien Legris nem ügyes, nem gyors, nem tökéletes, de ember. Tele érzésekkel, gondolatokkal, megfigyelésekkel, kö-vetkeztetésekkel, vágyakkal és álmokkal. Nemcsak a szemével figyeli a járó-kelőket, hanem a lelkével is. Ez a kettősség teszi lehetővé, hogy ne csak kül-sejüket, szokásaikat ismerje meg, de megérezzen valamit lelkük titokzatos vi-lágából is. Az egyik vonattal jár be Párizsba François, aki egy nagy áruház reklám-osztályán dolgozik, a másikkal pedig Catherine, aki színésznő szeretne lenni. Julien soha nem olvasott Platont, mégis úgy érzi, ezek ketten, akikkel nem váltott soha egyetlen szót sem, akiről jóformán semmit sem tud, csak félemberek egymás nélkül; ők ketten egymással és csak egymással lehetnek boldogok. Magányos életének célját véli megtalálni akkor, amikor elhatározza, hogy segít nekik megkeresni egymást, a boldogságot. Françoisnak nagy kará-csonyi vásár reklámjához Mikulást kell keresni. Ekkor fedezi fel az öreg sor-sjeggyárust, aki előtt eddig ő is minden nap elszaladt. Julien örömmel fogadja el ajánlatát, és nemcsak Mikulás-ruhát ölt, de egész lelkével azonosul szere-pével. Életében először sikere lesz, rövid időre az emberek figyelmének közép-pontjába kerül, soha nem érzett boldogság költözik szívébe. Most már a hála is

kötelezi, hogy segítsen Françoisnak megtalálni az ő boldogságát is. De François vonatja 11 perccel előbb érkezik, mint Catherineé. Mivel a világ François-tól is pontosságot követel, nem tudja megvárni Catherine-t, a nevetséges és iszonyú 11 perc elválasztja őket.

François utálja a munkáját, melyre főnöknőjének — ennek a mindenbe beleszóló, „tökéletes üzletasszonynak” — a csekkjei kényszerítik. A művészet vonzza, de nincs bátorsága odahagyni kényelmes, jól berendezett életét. Amikor azonban a párizsi utcán kétségbeesett tüntetők törnek, zúznak és ütemesen üvöltik furcsa jelszavukat: „Semmi, semmi”, François saját életében is megérzi az üresség fojtogatását. Felrúgja biztos állását, hogy a művészetnek szentelhesse életét, mely sokszor a semminél is kevesebb anyagiakban, de mindig őriz valami lényegest.

Közben Catherine-t felfedezi a „híres rendező”. Catherine mindenre hajlandó, csak része lehessen a filmszínészek dicsőségéből. Szülei mindenbe belenyúgnak, ők is örülnek lányuk várt sikerének. A filmet azonban addig változtatják, míg Catherine szerepe kiesik belőle; nem lesz belőle sztár. A karácsonyi vásár elmúltával Julien számára megszűnik a Mikulás-szerep. Élete legszomorúbb, legelkeseredettebb, legmagányosabb napján, amikor újra ki kell állnia az utcára, találja fején egy súlyos hamutartó, amit egy unatkozó kisgyerek vaktában hajított ki egy harmadik emeleti ablakon. S itt, a Julien holtteste körüli csoportosulásban találkozik végre François és Catherine. Julien halála teszi lehetővé, hogy szöbaálljanak egymással, megismerjék egymást és elinduljanak együtt a közös úton. S ezzel véget is ér a világsikerré vált kis regény.

Mi pedig elgondolkodhatunk, hogy miért lett világsiker? Julien Legris látszólag a legszürkébb öregember, akit csak el tudunk képzelni. Vele sohasem történt semmi. Élete úgy folyt el, mint nyitott markunkból a víz, csendben, nyomtalanul. Nincsenek emlékei, nincsenek nagyratörő céljai. A világ nem kényezteteti el anyagi javakkal, csak éppen nem engedi éhenhalni. Nem ügyes, nem tehetséges és szörnyen egyedül van. Áll az utcasarkon, többnyire sikertelenül kínálja tized sorsjegyeit, közben azonban szemlélődik, vágyakozik, álmodik. Amit áhít: csupán egy kis szeretet. Azt szeretne kapni és adni. Nem az anyagi gondok gyötrik, a lyukas kabát, a szűkös étkezés, hanem a magány. A körülötte élő világ rideg embertelensége. S az ő emberi lényének legsajátosabb, legtitokzatosabb rekeszében, a lelkében, lassan megéri a nagy elhatározás: neki kell áthidalnia azt az iszonyú szakadékot, amit a François és Catherine vonatjának érkezése közti 11 perces eltérés okoz. És szándékán kívül is hosszú magasodik, mert az ő életének kell áldozatul esnie, hogy rajta keresztül egymásra lellessen François és Catherine.

Az embereket, akik ott nyüzsgögnék a Rue du Havre-on, mint parányi alkatrészei egy óriási egésznek, egyéni fájdalmaik, vagy ritka megrázó események döbrentik rá olykor ember-voltukra. Az öreg sorsjegyárús halálával egy por-szem löködt a tökéletesen működő gépezetbe. Néhány percre megbénult a közlekedés és megálltak az emberek. A véletlen megbolygatta a rendet, a gépezet rendjét és az egyedek belső rendjét. Az alkatrészekben felébredt egy percre az Ember. Észrevették azt, aki mellett 15 évig minden nap elmentek és akit eddig soha nem vettek észre, soha nem méltattak egy kedves szóra, egy barátságos tekintetre. Akinek minden szépségtől megfosztották az életét hideg közönyükkel. Nagyon jellemző azonban: ebben a megriadt tömegben senkisésem akad, aki észrevenné, hogy mi okozta Julien fizikai halálát.

François tudatosan vállalta a tömeghisztéria kiszolgálását a nagy áruház reklám-osztályán, mert félt a kényelmetlenségektől, a szegénységtől. Még mielőtt az utcai tüntetőkbe ütközött volna, már átesett egy megrázó élményen: látta meghalni a nagynénjét. Ez az öreg hölgy, a polgári erények disze, életének nagy alkotását lakása csodálatos tisztaságában vélte megtalálni. Halála pillanatában egy körtét kért. S az eléje tartott tálból, életében először, kivett egy ép, egészséges körtét, de már arra nem maradt ideje, hogy beleharapjon. Eddig a pillanatig egész életében túlrejt körtéket és száraz kenyeret evett, mert egyszer 20 éves korában nem mert kidobni egy félig rothadt körtét s egy darab száraz kenyeret. Soha nem érte utol önmagát. A körte mindig félig megrothadt és a friss kenyér megszáradt, mire a szájaig jutott. Öröm, élmény és

cél nélküli élete befejező pillanatában csak egy óriási semmit hagyott maga után. François akkor rettent meg először a semmitől. Úgy érzi, vállalnia kell, hogy eldobjon egy falat száraz kenyeret, egy félig rothadt körtét. Valamit akar. Lassan rájön, hogy a nőköz fűződő viszony, hacsak testi kapcsolatra épül, semmi. Az áruházi csekkje semmi. A valami sokkal több ezeknél. Fel is adja csakhamar az állását és a művészet jegyében festőnek megy. Ott keresi azt, ami emberivé teszi az életet, a célt, az eszményt. És szerencséje van. Nemcsak a művészet útját találja meg, de elnyeri Julien Legris szeretetét is, és ebből a szeretetből születik élete nagy ajándéka: feltáru előtte a szerelem csodálatos világa, amikor megtalálja lényének kiegészítő felét, Catherine-t.

Catherine, aki csinos és nem gondolkozik, úgy fogadja el az életet, amilyen. A divat szerint öltözködik, eszik, fésülködik, él. Tudni csak egy dolgot tud, azt, hogy szülei világa, a polgári világ, mely a pénz, az idő, a hazug szokások uralmát, két borzalmas és értelmetlen háborút, a jelen szörnyű zűrzavarát adta a világnak, elviselhetetlen. Elveti a polgári eszményeket, de nem talál helyettük semmit. Ösztönösen menekül innen, de ahová menekül, a színiiskola, az is a semmi világa. Üres emberek, regény- és drámahős utánzatok ágálnak ott, egyéniség, gondolatok, érzések nélkül, cél nélkül. Catherine színésznő lesz, művészi hivatástudat nélkül, egy fiú szeretője lesz, szerelem és vágy nélkül. Amíg François a reklámozót csinálja, Catherine maga lesz reklám. Megcsillan előtte a filmvilág káprázatos dőlőbánya és beleszédül a filmrabszolgaság örvényébe. Catherine testével csinálhatnak, amit akarnak. Megoperálhatják, kínozhathatják, szeretőjükké tehetik. A lelkéhez azonban mégsem férhetnek. Amikor a várt dicsőség szappanbuborékja elpattan, Catherine megkínzott kis teste befejezte szereplését, lelkét pedig irtózatot űr veszi körül, amely csak akkor szűnik meg, amikor lassan betölti az ősi női ösztön, mely végső soron a világ létének záloga: a család utáni vágy, a pár utáni vágy, az emberi élet utáni vágy. Nem tudja, mit akar, csak érzi. Nem ismeri az utat, csak sejti, s amikor Julien Legris holttesténél találkozik François-val, hiszi, hogy a boldogság felé indul el vele.

Amit Guimard oly nagy művészettel megírt, tiltakozás az elgépiesedés, az embertelenség ellen. Emberek! — kéri Legris tőlünk is, — viselkedjétek e névhez méltóan. Adjatok ti is, hogy cserébe kaphassatok is egy kis szeretetet, egy kis jószágot, egy kis önzetlenséget, egy kis megértést. Nem ismerős ez már valahonnan? (Taxner Ernő)

„Ó DECEMBER TIZENKETTŐ!” A kecskeméti színház kitűnő előadásában végignéztém Shakespeare Vízkeresztjét; az ötletes, forgószínpadszerű rendezésben a mese még inkább mesévé, játékká lett, a pompás színek, ruhák még közelebb hozták a shakespearei időknek a mindennapi életben is színesen öltözködő embereit. Elérkezünk a második felvonás 3. jelenetéhez, az ittas Tóbiás dalolni kezd: „Ó december tizenkettő!” Mit akar ez december tizenkettedikével? És miért épp tizenkettedikével? Nem értem! Majd otthon utánanyomozunk!

Felütöm Shakespeare 1955-ös kiadását. II. köt. 823. lap, Vízkereszt. A második felvonás Radnóti Miklós fordítása. Bizony itt is ez áll: „Tóbiás: Ó, december tizenkettő — Énekel.” Nézzünk régebbi fordítást. Shakespeare színművei 14. kötet, Lévy József fordítása: Tóbiás: „Oh december tizenkettő!” Az 1907. évi cambridgei kiadás XI. kötetének 40. lapján: Sir To. (sings) „O, the twelfth day of December.” Hát ez ugyanaz. Nézzük a jegyzeteket. Lévy-nál nincs magyarázó jegyzet. Az 1955-ös kiadás 1006. lapján: „Ó december tizenkettő”-höz: „Valószínűleg egy elveszett angol ballada első sora.” A cambridgei kiadásban: „Annotation 81. A line from some lost ballad.” Elveszett! Elveszett! De az első sor nem vészett el! Miért iktatta ezt Shakespeare a darabba?

Az új fordítás 996. lapján olvasom a magyarázó jegyzet kezdősorait: „Vízkereszt vagy amit akartok. Twelfth-Night; or What You Will... Ennek a vígjátéknak már a címe is jókedvre derít. Vízkereszt — a szerelem s a pajkos játékok ünnepe; mindez nyomban romantikát s tréfát ígér.”

Azt hiszem, ez a cím a „december tizenkettő” kulcsa. Twelfth-night vagy twelfth-day szösz szerint a 12-ik est, vagy 12-ik nap = vízkereszt napja (Ország:

Magyar—Angol szótár 464. lap). Ez érthető is, hiszen Vízkereszt ünnepe a karácsonyt követő 12-ik napra esik. Nem tudom, Lévy volt-e az első, vagy valamelyik elődje, aki a twelfth-nightet a címben helyesen fordította „vízkereszt”-tel, de már az ugyanilyen jelentésű twelfth-day-t helytelenül „tizenkettőnek”, tizenkettedikének értelmezte, ahelyett, hogy itt is „vízkereszt” szóval adta volna vissza a helyes értelmet. Persze megzavarta a következő szó: „of December”, — a szó után álló vesszőt nem tekintve, az ékezés a régi kiadásokban nagyon bizonytalan. A ballada kezdősora valószínűleg így volt: „O, the twelfth day of December twenty-five!”, aminek értelme „Ó december 25-ét követő 12-ik nap!”, vagy mai nyelven: „Ó vízkereszt!”

De miért „vízkereszt”? Számunkra a vízkereszt egészen mást jelent s nem „a szerelem és pajkos játékok ünnepe”. Üssük fel A Magyarság Néprajza IV. kötet 325. lapját: „Vízkereszt vagy Háromkirályok a karácsonyi ünnepkör zárónapja s vele kezdődik a farsang... Délben és este még vígan folyik a lakmározás és vendégeskedés, esti harangszó után pedig a kántálás, a csillag vagy a háromkirályok járása. Régebben a három keleti bölcs utazásának emlékére egész társaságok szánkázást rendeztek s estefelé fákyafény mellett tértek haza.”

Háromkirályjárás, farsangkezdet, vidámság így fonódnak egybe, s ha mindent végig gondoltuk, rájövünk, hogy a darab címe mai nyelven „Farsangi tréfa” és Sir To.-nak így kellene magyarul énekelnie: „Ó farsang! Ó farsang!”

Mert Shakespeare így gondolta és a mai közönség így meg is értené.

(Jochs József)

SYLVESTER JÁNOS ÚJ TESTAMENTUMA. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete, illetve az Akadémiai Kiadó rendkívül tiszteletreméltó vállalkozásba fogott. Hasonmás-kiadásban egymás után jelenteti meg legrégibb nyomtatott magyar nyelvű könyveinket. A sorozat első kötete *Sylvester János Új Testamentuma*. (Bp., 1960.) Már tavaly megjelent — de a *Bibliotheca Hungarica Antiqua* II. köteteként — *Tinódi Sebestyén Cronicája*. Nemcsak a betűk, a szedés és a nyomás, nemcsak a képnyag, hanem a papíros — a Diósgyőri Papírgyár remeke — és a kötés is azt a benyomást teszi az emberre, mintha az eredeti példányt tartaná kezében.

Sylvester János műve, amelyet a Nádasdy Tamástól, ettől a gazdag és nagyműveltségű magyar úrtól alapított sárvár-újszigeti nyomdában állítottak elő, az első Magyarországon nyomtatott magyar nyelvű könyv volt. (Megjelent 1541-ben.) Az új kiadás kapcsán érdemes Sylvester Jánosról és szentírásfordításáról megemlékeznünk.

Sylvester János a 16. század első felében a magyar szellemi élet egyik legkitűnőbb egyénisége. Hozzánk azért is közel áll, mert a reformációnak azokban a zavaros évtizedeiben — akárcsak Tinódi — hűséges maradt a katolikus egyházhoz. Szellemi arculatát a kor izlés- és világnézeti áramlata, a humanizmus és azonbelül Rotterdami Erasmus hatalmas szelleme formálta ki. Humanista voltát hirdeti neve is. Ő soha másnak nem mondta és írta magát, mint Sylvesternek.

(Csak a 19. század elejének romantikus-nacionalista irányzata igyekezett nevét „Erdősi”-re visszamagyarosítani. Hogy azonban ez volt-e eredeti neve, nem tudjuk.) A köztudatban még ma is meglehetősen tartja magát az a felfogás, hogy a magyarországi humanizmus mindenestől idegen palánta, latin nyelvű szellemi mozgalom ezen a földön, virágzása Mátyás uralkodásához kapcsolódik és vele együtt el is bukik. Pedig épp Sylvester pályája és működése a legszemléletesebb példája annak a folyamatnak, amelyet a humanizmus elnemzetiesedésének, megmagyarosodásának nevezünk.

Már krakkói egyetemi hallgató korában — a mohácsi vész évében, 1526 őszén iratkozott be — ő rendezi sajtó alá az első magyar nyelvű nyomtatványokat, egy humanista latin nyelvtanhoz meg egy latin társalgási nyelvkönyvhöz a magyar értelmezéseket, a példamondatok magyar fordítását (1527). Maga a szentírásfordítás pedig amennyire „az magyar népnek keresztén hűtben való ipülésire” szolgáló munka; annyira humanista alkotás is. Erasmusra támaszkodik, aki a Szentírás szövegének szabatosabb értelmezése érdekében kiadta az

Ujszövetség eredeti görög szövegét, és abból lefordította latinra is. Erasmus és Sylvester korában ez az eljárás még az egyház teljes helyeslésével találkozott. Nem sokkal később azonban, a trienti zsinaton épp a protestantizmussal a Szentírás értelmezésében bekövetkezett sokféle zavar és nézeteltérés következtében kénytelen volt a régi latin fordítást, a Vulgátát kötelezőleg előírni a katolikusok részére. Nem mintha tökéletes fordítása volna az eredetinek, még kevésbé azért, mintha a humanizmussal kifejlődött fokozott művészi stílusigényeket kielégítette volna, hanem mert „dogmatikailag ép” volt. Éppen napjainkban, amikor már a hitbéli elcsúszás veszedelme nem fenyeget, kezdenek minden nyelven olyan katolikus szentírásfordítások megjelenni, amelyek a Vulgáta mellett a görög eredetit is tekintetbe veszik, amelyek tehát Erasmus, illetve magyar vonatkozásban Sylvester nyomán járnak. De nemcsak ebben lelkedzett Sylvester fordítása a humanizmustól. Az erasmista műveltségű fordító ugyanis mesterének precízen kidolgozott filológiai elveit követte a szöveg értelmezésében és magyar nyelvű tolmácsolásában, amint ezt az új kiadás kitűnő kísérő tanulmányában ennek szerzője és a faksimile szövegének gondozója, *Varjas Béla* kimutatja. De amennyire világosan látjuk Sylvesternek Erasmushoz való viszonyát, annyira tisztázatlan kérdés az ő szövegének a korábbi, a középkori és humanista és az utána következő protestáns és katolikus szentírásfordításokhoz való viszonya. Ennek felderítése további kutatás feladata; ehhez nagy segítséget nyújt ennek az új kiadásnak a közzététele.

A humanizmus elnemzetiesedésének Sylvester életművében kimutatható folyamata a mondottakkal még távolról sincs kimerítve. A humanista, minden humanista érdeklődésének legfontosabb területe a nyelv és a stílus, méghozzá elsősorban a latin, azután pedig a görög és a héber. Szerzőnk a fordítás munkája közben állandóan össze kellett, hogy hasonlítsa a magyart a latinnal és a göröggel, és eközben arra a — neki újszerű és meglepő, nekünk már természetes és magától értetődő — felfedezésre jutott, hogy a magyar nyelv is szabályokba foglalható, nyelvtani szabályokhoz igazodik, akárcsak a latin vagy a görög. Ebből a felfedezésből mintegy a szentírásfordítás melléktermékeként született meg Sylvester másik műve, az első magyar nyelvtan. Nyelvi érdeklődése és gyakorlati szükséglet készítette arra is, hogy nagy művéhez egy sajátosan magyar és logikusan felépített helyesírási, pontosabban szólva: hangjelölési rendszert alkosson. Elve az volt, hogy minden magyar hangnak külön betűjele legyen. Mai helyesírásunk tőle örökölte az *sz*, *ő* és *ü* betűt. A szorosan vallásos célkitűzés, a szentírásfordítás tehát a nemzeti kultúra kialakulásának, fejlődésének is javára vált. A tudós író a munka közben valószínűleg rajongója lett a magyar nyelvnek. „Ha hazai nyelvünkkel, e kincssel élni nem vonakodunk — írja —, hamorosan szegényekből dúsgazdagokká leszünk.” Olyan szavak ezek, amelyeket csak a 18. századvégi nagy nyelvi megújulás idején hallunk a legnagyobbak: Bessenyei, Kazinczy ajkáról.

A humanista szem a szentírásfordítás közben még más felfedezéseket is tesz. Nemcsak a magyar nyelv grammatikai szabályokba való foglalhatóságát veszi észre, hanem a magyar stílus szépségét, költőiségét is. A fordításhoz csatolt egyik értekezésében a Szentírás metaforáiról, képes beszédmódjáról szól. Ezzel kapcsolatban közli azt a megfigyelését, hogy ilyenekkel tele van a magyar beszéd, a magyar énekek, kivált a virágénekek, „mellyekben csudálhatja minden níp az magyar nípnek elmijinek éles voltát az lelisben, melly nem egyéb, hanem a magyar poesis”. A humanista egyenrangúnak érzi stílus szempontjából a magyar költészet termékeit a klasszikus poézis alkotásaival. Ugyancsak a fordítás munkája közben vette észre, hogy a magyar nyelv a klasszikus mértékben való verselésre is alkalmas. Latin nyelvű verselésben eddig is volt gyakorlata, most megkísérelt magyar disztichont írni, mégpedig oly sikerrel, hogy mindjárt remekelt is ebben a nemben. Fesztelenül hömpölygő disztichonokban írta meg az egyes szentírási könyvek rövid tartalmát és egész művének ajánlását „az magyar nípnek, ki ezt olvassa”.

Több mint négyszáz évvel ezelőtt egy tudós magyar elme sokat töprengett azon, hogy ama nehéz háborús időkben mivel siessen nemzetének segítségére. Végül is arra a nézetre jutott, hogy nem tehet hasznosabbat, mint ha kezébe adja az Ujszövetség szent igéit. Hadd legyen az reményének horgonya,

merítsen belőle vigasztalást, keresse általa üdvösségét. (A latin nyelvű ajánlásból.) Sylvester János e munkájával párhuzamosan még sok más értékes szolgálatot is tett népének. Hála illeti meg azért őt s elismerés azokat is, akik művét most a feledésből feltámasztották. (Fekete Antal)

EMLÉKEZÉS JUHÁSZ GYULA EGYIK KÖLTEMÉNYÉRE. Kedvesen elégikus angol költeményből ködklik elő a kép, mikor éjsötét tenger végtelenségében vihar által dobált két hajó találkozik az élet óceánján. Ships that pass in the night... A világ végéről jó az egyik, az ellenkező végéről a másik. Semmit sem tudnak egymásról, csak egy sor halvány fényt látnak felvillanni a tarajos hullámok tetején, amint nagy messzeségben elhaladnak ismeretlen cél felé. Fényjelekkel üdvözik egymást, azután mennek tovább s egyetlen szó nélkül ismét belevesznek a feledés éjszakájába. „Only a look and voice, then darkness again and silence”: elvész a kép és hang, marad a sötétség és csend...

Akárcsak az emberek. Néha ezek is csak pillanatokra látják egymást, azután útjaik elválnak és nem találkoznak soha többé. Pedig lett volna beszél-nivalójuk. Valakik voltak egymásra nézve. Például ez a történet két művész-lelekről szól, akik életük hosszú hanyattatásai után szemtől-szembe kerülnek, néhány szót váltanak, szemük sugarában fényjeleket küldenek oda-vissza, mint akik ugyanazt keresik, ugyanazt sóvárogják, — de a pillanat már tova röp-pen s a világ sodra elragadja őket különböző irányokba, mint a hajókat, ha éjjel a sötét tengeren találkoztak.

Egyikük költő, az elégikus merengés, szelíd Tiszatáj, nosztalgias vágyódás kielégíthetetlen szerelmese: *Juhász Gyula*. A másik festőművész, hervadó őszi hangulat, harmatos szemű ifjú Szűzanya boldog meghatottságban sugárzó arcának álmodója: *Feszty Masa*.

A dolog úgy kezdődik, hogy Juhász Gyula meglát a kiállításon egy képet. Őszi táj van rajta megfestve, finoman és leheletszerűen érzékeltetve a természet csendes haldoklását. Kész költemény. Kék és arany színek ölelkeznek rajta finoman elmosódó szürkévé. A költőt megihleti a lelkéből lelkezett kép bája: verset ír róla. Nem ismeri a művészt, aki festette, de tudja, hogy Feszty Árpád-nak és Jókai Rózának leánya, akinek színdús oltárképein sokszor elmerengett a templom hús homályában. Íme a költemény:

T Á J K É P

Feszty Masának

*A méla piktör, az ősz festi már
A lombokat a sárguló pagonyban,
Egy-egy levél — dús színfolt — messzi száll
Avar ölében elpihenni nyomban.*

*A méla piktör bús nótát füttyöl
És néha megborzong e tarka csendben,
Palettáján a szín lassan ürül.
A képe kész: kék és arany keretben.*

*A méla piktör elborongva dudol,
A hangja fátyolos az őszi bútól,
Mit ezer évek hervadása koptat.*

*Az öreg tél, a zord kritikus eljő
S fehérre fest minden színt és derengő
Felhők mögé takarja el a holdat.*

Juhász Gyula

Péter László, a Juhász- hagyaték leglelkesebb gondozója és sajtó alá rendezője, említést tett erről a költeményről, hozzátevéen, hogy jó volna kinyomozni, milyen körülmények között született a vers s milyen volt a kapcsolat a két művészlelek között? Örömmel kaptam ezen az alkalmon, hiszen Feszty Masa kicsi kora óta kedves a szívemnek.

Őt kértem meg tehát, hogy mondja el a Juhász-vers történetét. Nem volt könnyű kihúzni a titkot, de végre leírta emlékeit és meghagyta nekem, hogy

küldjem el írását a fiatal szegedi íróknak. A többit így nem is kell elmondanom, itt az írás:

„Hetek óta végre egy nyugalmas vasárnap délután, hogy meg tudom írni magának, amit vár tőlem. Meghatott, hogy megtalálták a verset. Az Új Időkben jelent meg valamikor régen. Öríztem soká, de bizony a sok utazgatás közben elhanyagodott. Nagyon büszke voltam rá akkoriban, — és ma is.

A vers egy képemnek szólt, amit ő az Ernst-Múzeum egy kiállításán látott. Engem akkor még nem ismert. Később — talán egy évre rá Gyulán találkoztunk. Őt percre — futólag —, sajnos először és utoljára. Életemnek egyik megbocsáthatatlan hanyagsága, mondhatnám: akkori fiatal, kicsit elkapatott, külsőségekre néző életemnek hanyagsága, léhasága, hogy többször nem találkoztunk.

Jókai-ünnepen voltam Gyulán, 25-ben, a centenárium alkalmából. Rengegen voltak, sok, sok ember mutatkozott be az ünnepség végén és sokat mutattak be, köztük — Juhász Gyulát is. Örültem, hogy megismerem. Megköszöntem a verset, de hagytam, hogy a gratulálók elsodorják — kis, jelentéktelen, talán szebbbruhás, fölényesebb modorú emberkék őt, a szerény, rögtön visszahúzódó Nagy Embert — a költőt.

Későbbi életemben hányszor, de hányszor eszembe jutott, hogy jóvá kellene tenni, írni kellene neki: ne haragudjon! De hol idő nem volt, hol papíros nem volt kéznél — teltek az évek s egyszerre azt hallottam, késő. Nincs már. Hiába írok!

Ma is fáj...

A frakkos urak s ékszeres dámák között elvesztettem a gyémántot.

Ez volt az én találkozásom Juhász Gyulával.

A mai Feszty Masa nem érti meg azt a régi, báliruhás fiatal leányt; elítéli és — lesajnálja.

Kedves Laci, mondja ezt el vagy küldje el a kedves fiatal szegedi íróknak.

Szeretettel

M a s a

Budapest, 1958. szeptember 28.”

Eddig a levél. Íme: eleget teszek a megbízatásnak. Nemrég jártam a szegedi temetőben s csendes perceket töltöttem a költő virágos sírjánál. Szép, szelíd arca akkor is, most is élőként ragyogott fel emlékeimben. A szobor, ott a Tiszaparton, ahol annyiszor sétálgattunk nyári estelen, idegen az ő lényétől, de aki a temetőben megelevenedett, az az igazi Juhász Gyula, a halhatatlan, soha el nem múló. (Domokos László)

A POLITECHNIKAI OKTATÁS MŰLTJÁHOZ. A lévai piarista algimnázium 1867—68. évi nyomtatott értesítőjének 7. lapján a következő megjegyzést olvassuk: „A §-jellel jegyzett tanulók a bars megyei gazdasági egyesület kertjében Kadernoska Cyrill egyleti kertésznek útmutatása után a fák szemzésében jártasságot szereztek, s üres óráikban mintegy ezer vadoncot beszemeztek.” Kétségtelen, hogy e rövid utalásban a napjainkban annyira kívánt politechnikai oktatás egyik, talán legrégibb adatszerűen igazolható esetével állunk szemben. Az érdekes tanfolyamon az értesítő adatai szerint összesen 13 tanuló: 4 első, 4 második, 2 harmadik és 3 negyedikes vett részt, köztük két Ghillány-fiú: János és Aladár.

A figyelemre méltó vállalkozás közelebbi körülményeiről, sajnos, semmi biztosat nem tudunk. De talán nem járunk messze az igazságtól, ha kezdeményezőjét Kadernoska Cyrill személyében keressük. Azért gondoljuk ezt, mivel a szemzést tanuló fiúk közt az ő fiát, Kadernoska Józsefet is ott látjuk. Azt azonban már nem tudjuk megmondani, hogy Cyrill úr a maga jószántából, vagy pedig az érdekelt szülők ösztönzésére vállalkozott-e a szemzés nemes tudományának oktatására. De akár így, akár úgy történt a dolog, mindenképpen dicséretes, mert hiszen Kadernoska a fiát anélkül is rákapathatta volna a szemzés mesterségének elsajátítására, hogy kívülről még 12 nebuló oktatásával bajlódjék.

A történeti teljesség kedvéért még hozzá kell tennünk, hogy a politechnikai oktatásnak ez az első próbálkozása mindössze egy évig tartott. A következő évi

értésítőben már nyomát sem találjuk. A kudarc legfőbb okát alighanem a Jóska gyerek rossz tanulásában kell keresnünk: 70 társa közt 55-ik helyen, csupán elégséges jeggyel végzett. És ha már az első év ilyen gyöngén végződött, még gyöngében indult a második. Fokról-fokra kiderült, hogy a gimnáziumot nem Kadernoska Jóska számára találták ki. Atyja, vérző szívvel bár, levonta a tanulástól és még az iskolai év befejezése előtt kivette fiát az iskolából. Ez a bús finálé azután végleg megpecsételte a szépen indult vállalkozás sorsát. Beteljesedett rajta a régi magyar mondás igazsága: meghalt a gyermek, vége a komaságnak. Kadernoska Cyrillben nyilván nem hághatott olyan magas fokra az önzetlenség, hogy fia kiiktatása után is a régi szeretettel és odaadással munkálkodjék a számára idegenekké lett gyermekek kezűgyességének fokozásán.

(Balanyi György)

JEGYZETLAPOK. (Nyelvhelyesség.) Föhliv K. J.: megkapta a könyvem, el is olvasta, tetszett neki. „Kár — mondja —, hogy három germanizmust is találtam benne.” Ez az a pillanat, amikor a hóhért akasztják: magam is üldözöm a germanizmusokat, s lám, én is vétkes vagyok. „Tűnik” — írtam, ahogy a német írja: *es scheint*; és azt is leírtam magyarul, hogy *ohne weiteres*, azaz „minden további nélkül”. Egy kis gonddal hogy el lehet kerülni az ilyesmit! Állók a telefontól és szegyenkezem.

De azért hadd hóhérkodjam tovább. Győry János szép Saint-Simon fordításában hét *Tag für Tagot* találtam („nap mint nap”), ahelyett, hogy naponta, napról napra, minden nap, minden áldott nap. S el sem tudom mondani, hány üzlet és áruház és tejcsarnok és Közért, sőt vendéglő és eszpresszó „tart” nyitva és csukva, ahelyett, hogy egyszerűen nyitva vagy csukva volna. Meg, hogy hányszor intenek kicsiket-nagyokat a közlekedési szabályok „betartására” (*einhalten*), ahelyett, hogy mindenféle szabály és rendelet megtartására intenek őket.

Repeső szívvel olvastam a minap egy plakátot, arra figyelmeztette az embert, ne *ugorjék* le mozgó villamosról. Végre egy ikes ige, szabályos ikes ragozásban, közszemlére téve, plakáton! — gondoltam lelkesen, s hálával az ismeretlen fogalmazó iránt; mint ahogy valószínűleg Jékely Zoltán is hálásan gondolt rá, elismeréssel mormolva magában azt a szép versét, melyet az ikes igék védelmében írt.

Másnap aztán egyik napilapunkban megrótták azt, aki a plakátot fogalmazta, valamint a fővárosi villamosvasutat, hogy ilyen fülsértően magyartalan módon figyelmezteti a közönséget.

Szegény romló nyelvérzékünk! Szegény kihalásra ítélt ikes igék! Szegény színtelenedésre kárkoztatott nyelvünk!

Szerencsére a rákövetkező napon az újság helyreigazította tévedését. Bizony, kedves utas: ne ugorjon, hanem ha már mindenképpen ugrani kell, hát — *ugorjék*!

(Az olvasásról.) Egy nagy író levelezésében olvasom az olvasásról — nyomban tovább is adom, az olvasni szeretők örömére, és az olvasni nem szeretők okulására.

„Olvasmányaid, ha jól megválogatod őket, csakhamar a bálványozásig érdekelni fognak, és bevezetnek az igazi filozófiába. Az olvasás a legnagyobb örömek kimeríthetetlen forrása; megadja lelkünknek a kellő erőt és képességet, hogy megéreze és szeresse a tehetséget. Az olvasás mindent elsímít; elűnteti a nehézségeket; a lélek kitágul tőle, többet tud fölfogni, jobban tud szeretni.”

Persze olvasmánya válogatja. Ezért kell megválogatni olvasmányainkat.

(r. gy.)

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Hibaigazítás. A múlt év decemberi számunkban közölt egyik horvát költő neve, leírási hiba folytán, helytelenül jelent meg. A költő neve helyesen írva: Mičić (ejtsd: Micsity).

L. K. Jelent-e valamit a köznapi élet számára, amit a Hiszekegyben oly sokszor elmondunk, hogy „hiszem a szentek egyességét?” Vegyük szemügyre a legkisebb, legköznapiabb egyességet, — mai nyelvjárásban: közösséget, — a családot. Az igazi keresztény család tökéletes gazdasági, társadalmi, erkölcsi egység. Minden javuk és minden kárvallásuk közös. Minden tag arra törekszik, hogy a család anyagi, erkölcsi, társadalmi nívóját emelje. Egyik sem akar csak fogyasztó, vagy éppen kártevő tag lenni. Ha a család egyik tagjának tehetsége van a tanulásra, azt áldozatok árán is taníttatják, ha a másiknak hivatása van társadalmi munkákra, annak nem vetik szemére, hogy nem néz pénzszerező foglalkozás után. Az apa munkája és jelleme mindenütt jó ajánlólevél a gyerekek elhelyezkedésére, a gyerekek rendes viselkedése jó fényt vet az anya okos nevelésére. A „szentek egyessége” is ilyesféle: a tágabb értelemben vett szenteknek, azaz a megszentelő kegyelem állapotában élőknak nagy családi közössége, csak még sokkal tökéletesebb, mert ezenkívül egy kegyelmi közösséget is magában foglal. A természetben semmi sem vész el. A természetfeletti világban sem. Minden erkölcsi erőbefektetés, minden magasabbra, nemesebbre törekvés, minden nemes, sőt hősi cselekvés kegyelmi értékeket hoz létre. Krisztus Urunk érdemeitől a szentek érdemein át, le a legkisebb emberig, mindenki gyarapítja ezt a kegyelmi kincstárt, ahányszor nemesen, erkölcsösen cselekszik. És mindenki, aki — ha még oly tiukosan, ha csak gondolatban is — vét az erkölcsi elvek ellen, pusztítja, csökkenti ezt a közös kincstárt. És arra is van módja minden embernek, hogy kijavítsa, jóvá tegye, amit mások elmulasztottak — legyenek azok akár az élők, akár az Istenben boldogult lelkek világában. Kizárva csak azok vannak, akik halálos bűn által maguk szakították meg a kegyelmi áramot. A „gyakorlati életben” tehát azt jelenti a szentek egyessége, hogy nem állok magamban a világon, hanem milliónyi nagy és szent ember érdemeinek részese lévén, gyarlóságaim kiegyenlítődnek, viszont adósa lévén ennek a nagy erkölcsi kincstárnak, minden legkisebb cselekedetemmel köteles vagyok azt fenntartani és gyarapítani. Nem lehetek élősd.

Gábor. — Az egyház kétségtelen tanítja, hogy a mennyországban a lelkek örök boldogság állapotában vannak. De ennek a boldogságnak a tartalma, mi-benléte nem olyan, ahogyan a tájékozatlanság elképzei. Azok a képek, amelyek önt zavarják, egyáltalán nem jelentik az egyház hivatalos felfogását és tanítását. A mennyországi boldogságot semmiképp se lehet a földi boldogsággal, örömökkal azonosítani. Botticelli képe az „üdvözültek körtancáról”, mint műalkotás, gyönyörködtető, de teológiailag igazán nem megfelelő kifejezése az üdvözültek állapotának. Mark Twain csúfolódó elmeszítése pedig, amely arról szól, hogy a mennyországban unatkoznak az üdvözültek, mert örökké csak körbe kell járniuk palmaággal a kezükben és zsoltárokat énekelve, olyan távol áll az egyház tanításától, mint Makó Jeruzsálemtől. Nekünk katolikusoknak nem szabad az efféle népies, vagy még inkább földies felfogásnál megrekednünk. Törekednünk kell, hogy amit Jézus és nyomában az egyház a maga tanításaiban, hasonlatokban, magyarázatokban ad elénk az üdvözült lelkek állapotáról, abban egyre inkább megsejtsük, meglássuk a természetfölötti valóságot. Mindenek előtt arra kell törekednünk, hogy magának az egyháznak a tanításából ismerjük meg az egyház álláspontját e kérdésben és nem abból, hogy az miként tükröződik az egyszerűbb fantáziában vagy a kívülállók fogalomvilágában. Akkor megtudjuk, hogy az egyház tanításában a mennyi boldogság nem a földi vágyak kivetítése a mennyekre, hanem ellenkezőleg, egészen szellemi, lelki, anyagi és földi kategóriákon túl lévő állapot. „Az örök boldogság elsősorban abban áll — mondja Schütz Dogmatikája —, hogy az üdvözültek színről-színre látják Istent.” Ebben a látásban elsődlegesen magát Istent szemlélik az üdvözültek „kimondhatatlanul édes és boldogító ismerettel”.

De másodlagosan hozzátartozik a boldogító istenlátáshoz mindaz, amit az isteni valóságban, mint tükörben illik és üdvös meglátni az üdvözülteknek. Ilyenek nevezetesen: a természetfölötti rend titkai, a teremtés, amennyiben Istenben mint minta-okban megismerhető a teremtmény részéről: a nemekben, fajokban és törvényekben — (nem az egyedekben és egyedi vonatkozásokban) — az egyedi részletekből azok, amelyek ismerete illik hozzájuk, mint a szentek egységének tagjaihoz. Ismerik társaikat az örök üdvösségben, ismerik az egyház velük szemben tanúsított tiszteletét és ismerik különösen a földön maradt közelálló lelki ügyeit. (L. Schütz Dogm. II. 714. old.) Helyes, ha nem elégszünk meg a kezdetleges magyarázatokkal, ha igyekszünk többet megtudni a felületes képzelgéseknél. De kettőről sosem feledkezzünk meg. A legjobb és leghitelesebb forrásokból merítsünk. Sose higgyük, hogy amit tudunk, kimérítette a természetfeletti fogalmak és valóságok teljes tartalmát és mélységét. Hogyan vall Szent Pál?

Szem nem látta, fül nem hallotta,

Emberi szív fel nem fogta,

Amit az Isten azoknak készített, akik szeretik Őt.

(1. Kor. 2. 9.)

Tanácskérő. — Ne ijesszen meg bennünket ilyen megjegyzésekkel: „Az önök választát teszék függővé egy sorsdöntő lépést, mely egész életemre kihat.” Ha szavaiból jól értelmezzük, a vallással és az egyházzal kapcsolatos magatartását akarja válaszunk alapján eldönteni. Ez még akkor se volna helyes, ha kevésbé nehéz kérdésben kellene felelnünk. Megértjük a gyermekáldással kapcsolatos problémáit, megérti az egyház is. Lényegbe vágó törvényekben azonban nem engedhet, mert azok nem emberi alkotások, hanem Isten kifürkészhetetlen bölcsességének rendelései. Nem mindig könnyű akaratumkat, vágyainkat alárendelni nekik. Van úgy, hogy gyötrődve hánykódunk a törvény és az egyéni érdek látszólag áthidalhatatlan ellentétei között. Ilyenkor az emberi türelmetlenség hajlamos rá, hogy „sorsdöntő lépéseket” tegyen, magyarán félredobja a szempontjait, elképzeléseit, az érdekei miatt a törvényt. Ez az, amit mi semmiképp se tanácsolunk. Egy tanácsunk van az ön számára: töprengjen még sokat, kérdezzen meg még sok hozzáértőt, mielőtt álláspontjait kialakítja. És soha se higgye el, hogy valamely törvény megszűnik törvénynek lenni, hatni és működni, ha nem veszünk róla tudomást.

Gyenge lélek. — Panaszából az alábbi szakaszban látjuk dolgai nyitját: „Hogyan szabaduljon egy gyenge lélek a kísértéseitől?” Különösen, ha az iszákosságra való hajlam öröklött baja. Ha szembeszáll is, bizonyos lehet, hogy elbukik. Olyan a kísértés természete, hogy annál erősebbé válik, minél jobban ellenállunk neki.” — Igen, vannak gyenge lelkek, akik midőn szembezállnak a kísértéssel, igen gyakran elbuknak. Ezek számára is van azonban megoldás. Aki nem tud szembeszállni bűnével — meneküljön el tőle. Ez nem holmi szellemeskedő paradoxon, hanem olyan tanács, amelyben a lelki élet katolikus nagymesterei mindnyájan megegyeznek. Sokkal jobb módszer gyarlóságaink elleni küzdelemünkben: elfelejteni szenvedélyünket, elfoglalni önmagunkat, mint szüntelen körülöttük keringeni, velük foglalkozni, magunkban tépelődni. Ne olyan legyen, mint a lepke, mely nem tud szabadulni a láng bűvöletétől, meneküljön gyarlóságától gondolatban, szavakban, cselekedetekben, tehát testileg-lelkileg. Először vesse magát bele munkájába, igyekezzék minél tökéletesebbet nyújtani hivatásában. Képezze tovább magát szakmájában minél alaposabban. Ami szabad ideje marad, töltsé ki hasznos és szép szórakozással, okos, kellemes társasággal. Az egyedüllet, a magánosság csak erős lelkeknek való. — Ha így elfoglalja magát, könnyebben eltávolodik gyarlóságától, szenvedélyétől, mintha képzeletben, gondolatban szüntelen kristályosan csillogó somlaival, badacsonyival és szekszárdi vörössel viaskodik.